

63.3(4Укр3)
П12

*Богдан Гаврилів,
Петро Арсенич,
Роман Процак*

Літопис Івано-Франківська (Станіслава)

Івано-Франківська обласна організація Всеукраїнської спілки краєзнавців
Науково-редакційний відділ при управлінні культури облдержадміністрації

*Богдан Гаврилів,
Петро Арсенич,
Роман Процак*

ЛІТОПИС ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА (СТАНІСЛАВА)

Історична хроніка міста з 1662 року

Видання друге, доповнене і перероблене

*Присвячується 7-ій річниці
проголошення Незалежності
України та 80-річчю ЗУНР*

Івано-Франківськ
Видавництво «Нова Зоря»
1998

ББК 63. 3 (4 УКР 7 — ІВА)
Г-12

Г-12 Гаврилів Б., Арсенич П., Процак Р.
Літопис Івано-Франківська (Станіслава)
Історична хроніка міста з 1662 року.
— Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. — 136 с.
ISBN 966-7363-10-4

У книзі в хронологічному порядку подана історія одного з середньовічних міст України — Івано-Франківська. Як обласний центр місто є найбільшим серед 14 міст Прикарпаття. У минулому над його історією працювали вчені і краєзнавці — С. Баронч, А. Шарловський, а з сучасних — П. Арсенич, В. Грабовецький, М. Головатий, В. Полек. Тут подано близько 500 подій, фактів, дат та 100 ілюстрацій за вибором авторів, тому можливі уточнення чи доповнення.

Довідник розрахований на краєзнавців, учителів, студентів, учнів, а також туристів і гостей міста, усіх, хто цікавиться історією та культурою Прикарпаття.

ББК 63. 3 (4 УКР 7 — ІВА)

Упорядники довідника — кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Прикарпатського університету імені В. Стефаніка, головний історик м. Івано-Франківська **Богдан Гаврилів**; доцент, заслужений працівник культури України **Петро Арсенич** і **Роман Процак**.

Науковий і літературний редактор — професор **Володимир Полек**.

Відповідальні за випуск — міський голова Івано-Франківська п. **Зіновій Шкутяк**; заступник міського голови, кандидат педагогічних наук, доцент Прикарпатського університету ім. В. Стефаніка п. **Ганна Карась**.

Ілюстрації з історико-краєзнавчих колекцій
Петра Арсенича і Богдана Гавриліва.

*Це видання побачило світ завдяки меценатській фінансовій допомозі
Івано-Франківської міської Ради та за власний рахунок авторів.*

© «Нова Зоря», українське видання, 1998.

© Б. Гаврилів, П. Арсенич, Р. Процак, 1998.

ISBN 966-7363-10-4

МІСТО У МЕЖИРІЧЧІ ДВОХ РІЧОК

Івано-Франківськ (до 1962 р. — Станіслав) — найбільший серед 14 міст Прикарпаття — нині добре знаний в Україні обласний центр. Місто зародилося на базі військового укріплення в період національно-визвольної війни українського народу під проводом Б. Хмельницького проти польських поневолювачів. У той час Станіславській фортеці відводилася також роль військової опори в закріпленні польського панування у Галичині. Поступово збудована воєнна фортеця в межиріччі Бистриць перетворюється (з проголошенням у 1662 р. статусу міста) у торговий, ремісничий і культурний центр Прикарпаття.

У XIX ст., в період австрійського панування, Станіслав був окружним і повітовим центром Галицько-Волинського королівства, а у міжвоєнний (польський) — воєводства. У час діяльності Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР), Станіслав в 1919 р. впродовж 4,5 місяців був її столицею. Відразу ж після т. зв. возз'єднання західноукраїнських земель з УРСР, 4 грудня 1939 року, місто було проголошено обласним центром Станіславської області, яка у 1962 році, як і місто Станіслав, була перейменована на Івано-Франківську.

У минулому історію міста Станіслава вивчали переважно польські та вірменські історики. Серед українських дослідників першим зацікавився його історією Іван Франко. Нині успішно займаються вивченням історії міста професори Прикарпатського університету ім. В. Стефаніка Володимир Грабовецький та Володимир Полек, доцент цього ж університету Богдан Гаврилів, краєзнавці Петро Арсенич та Михайло Головатий.

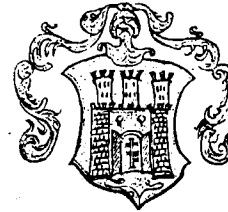
За останні десятиріччя свого розвитку Івано-Франківськ перетворився в найбільший після Львова адміністративний, економічний і культурний центр західноукраїнських земель. Місто розташоване всього в 30 км від початку Карпатських гір і знаходиться на висоті 244 м над рівнем моря. Його площа має близько 50 км², а населення міста за останні 25 років зросло в 2,5 рази і перевищує чверть мільйона осіб.

Як і кожне середньовічне місто, тим більше з привілеями Магдебурзького права, Станіслав мав свій герб, який кілька разів видозмінювався. В основу малюнка герба була поставлена відчинена міська брама з трьома бойовими вежами. Цей архітектурний сюжет зберігся в зображеннях гербів і печаток міста і в наступні століття. У центрі обов'язково вводився геральдичний знак „Пилява“ магнатів Потоцьких, які були власниками міста Станіслава. Зрозуміло, що у вільній Україні прийшлося дещо модифікувати герб міста. Його автор Іван Марчук замінив знак „Пилява“ зображенням святого архистратига Михаїла, який був опікуном і покровителем міста. Уточнимо, що архангел Михаїл здавна вважався українською геральдичною фігурою, щоправда, більш поширеною на Великій Україні, наприклад, у гербі Києва.

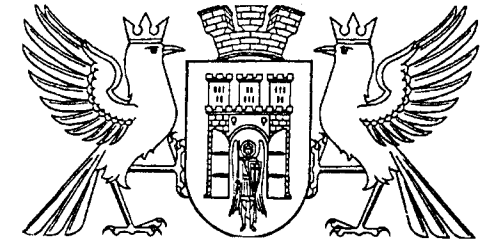
Цікавий проект герба м. Івано-Франківська розробив та опублікував 27 червня 1991 р. у газеті „Західний кур'єр“ професор В. Грабовецький, який з історичних позицій пропонував помістити в центрі герба галку із розпростертими крилами, з короною на голові, бо саме таке зображення бачимо в основі герба Галича і Галицької землі.

1 квітня 1995 р. Івано-Франківська міська Рада народних депутатів ухвалила зображення нового великого герба міста у виконанні художника І. Марчука. Тут як головну геральдичну фігуру використано, як і в попередніх гербах, фортечну стіну з трьома вежами і відкритою брамою, де і вміщено зображення архистратига Михаїла, котрий охороняє вхід до міста. Зображення кам'яної корони над традиційним центром символічно засвідчує, що Івано-Франківськ належить до європейських

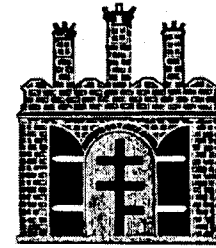
міст. З обох боків щит із зображенням герба підтримують чорні галки з коронами, які символізують Галицьку землю, де була заснована фортеця, а пізніше — і м. Станіслав.

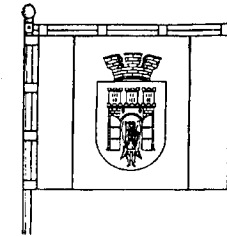
Герб міста. 1694 р.
(За копією, зробленою в 1790 р.)

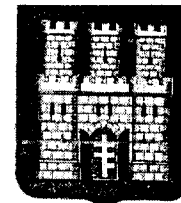
Великий герб міста

Герб міста. 1839 р.
(За польським календарем 1839 р.)

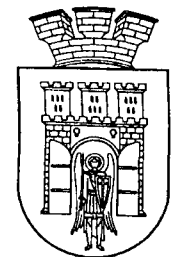
Прапор міста

Герб міста,
затверджений Радою міста 10.03.1938 р.

Герб міста,
затверджений міською Радою 19.12.1986 р.

Малий герб міста

Якщо проблема герба і прапора міста в наші дні, нарешті, вирішена і не викликає сумніву, то дата заснування Івано-Франківська і доцільність перейменування м. Станіслава

1962 р. на Івано-Франківськ час від часу викликає дискусію. Але, на щастя, з кожним роком стає все менше захисників історичної назви міста, яка символізувала на українській землі не тільки ім'я магнатів Потоцьких — завойовників, але й мала увічнювати топонімічну польську назву. Зрозуміло, що в радянські часи комуністичні ідеологи більше підходили до цієї проблеми з класових позицій, ніж національних. До речі, 5 лютого 1994 р. республіканська газета „Голос України“ опублікувала матеріали з архіву під заголовком „Сталін у Станіславі, звісно, ніколи не був“. У публікації вказувалося, що ще в жовтні 1949 року М. Хрущов просив у Сталіна дозволу „переименовать город Станислав в город Сталинокарпатск“. Пізніше були й інші пропозиції, наприклад, назвати місто Прикарпатськом, але остаточно вирішили увіковічнити ім'я Великого Каменяра, життя і діяльність якого були тісно пов'язані як з містом, так і з краєм в цілому.

9 листопада 1962 р. була прийнята урядова постанова про перейменування на честь 300-річчя заснування м. Станіслава в м. Івано-Франківськ.

Як ми вище згадували, у середині XVII ст. польський магнат Андрій Потоцький прийняв рішення про спорудження у межиріччі карпатських річок Бистриць, на території старовинного українського села Заболоття, ще однієї фортеці на Прикарпатті, яка відома з 1662 року і як місто Станіславів (з німецької — Станіслау, звідси — Станіслав).

7 травня 1662 р. гарнізон Станіславської фортеці і цивільне населення отримують міські привілеї, зокрема, було дозволено влаштовувати тут щоденні торги і ярмарки. Одночасно селяни приміських сіл Опришівці, Пасічна, Княгинин повинні були виконувати феодалні повинності — обносити місто-фортецю земляними валами, частоколом, а на кутах добудувати цегляні оборонні мури та кам'яні в'їздові брами. Керував фортифікаційними роботами французький інженер Франц Коррасіні (до 1672 р). 14 серпня 1663 р. польський король Казимир юридично підтвердив місту Станіславу самоврядуван-

ня за Магдебурзьким правом. За цим привілеєм передбачалася і реорганізація церковного життя. 15 квітня 1669 р. засновник міста А. Потоцький добивався перетворення місцевого костюлу колегіати, але ніколи цей костюл не мав такого статусу. При ньому було відкрито перший навчальний заклад — т. зв. академію, яка була філією Краківського університету. У 1672 р. Станіславську фортецю відвідав Ульріх фон Вердум, який, здається, був першим іноземним мандрівником. У своєму подорожньому щоденнику він записав, що місто назване на честь сина А. Потоцького — Станіслава. У цей період була завершена реконструкція Станіславської фортеці, де дерев'яні укріплення частково були замінені на цегляні, а також були збудовані з каменю Галицька і Тисменицька вежі — в'їзні брами в місто. Таким чином, ця фортеця не поступалася таким великим містам, як Львів і Краків.

На території фортеці було збудовано перший цивільний будинок — мурований цегляно-кам'яний палац А. Потоцького, який єдиний із фортечних наземних споруд у реконструйованому вигляді зберігся до наших днів. Тут з XIX ст. розмістився військовий госпіталь, що існує й досі.

У 1675 р. в історично-географічному центрі міста-фортеці замість тимчасової дерев'яної ратуші збудовано нове приміщення ратуші, вежа якої постійно використовувалася як військово-пожежний спостережний пункт міста. Уже в той час всі вищенаведені споруди були з'єднані між собою системою підземних переходів, які в зруйнованому вигляді збереглися до наших днів.

На початку вересня 1676 р. велика турецька армія підійшла під стіни Станіславської фортеці, спалила і знищила східну та південну околиці, але взяти місто штурмом не змогла. До речі, 12 вересня 1683 р. у битві з турками під Віднем загинув найстарший син засновника міста А. Потоцького — Станіслав. Тіло патрона міста привезли до Станіслава і з великими почестями поховали в колегіальному гробівці у родинному парафіальному костюлі Потоцьких, який був збудований в 1703 р. (нині — художній музей на майдані А. Шептицького).

Уже в перші роки після надання місту Магдебурзького права тут поселилися вірмени, які займалися ремеслами і торгівлею. У 1677 р. станіславські вірмени одержали спеціальний привілей, за яким вони виділялися в окрему самоврядну громаду. У місті діяв польсько-український (руський) суд, який, зокрема, карав на смерть карпатських опришків, що перебували у підземеллях ратуші, будинку на вулиці Старо-замковій. Остання прилюдна розправа відбулася 25 квітня 1754 року на Ринковій площі біля ратуші, коли був страчений сподвижник і наступник Олекси Довбуша, уродженець Надвір'янщини, один із останніх його опришків Василь Баюрак. Це про нього в народі була складена сумна пісня:

*Ой будете зимовати
Того літа літовати
В Станіславі на риночку
В тяжких дибах, в залізочку.*

Українське населення в основному зосереджувалось в Заболотівському передмісті, де в першій половині XVIII ст. була збудована церква Воскресіння та діяли церковне братство і школа.

У 1706 році, під час війни між Польщею і Росією, в ході Північної війни в місто вступили і пограбували його російські війська, котрі мстили Юзефу Потоцькому за його підтримку Карла XII і С. Лещинського. Вдруге місто зазнало пограбування в 1712 р. під час магнатських міжусобиць, коли до нього вторглися війська польського гетьмана Сенявського. Крім того, в місті час від часу спалахували епідемії чуми, а в 1770 р. від тифу в місті загинуло 1332 чол., або 25% населення. Тому наприкінці XVIII ст. в Станіславі проживало всього 5 тис. мешканців.

Збудоване місто-фортеця було вигідне не тільки для оборони, але й торгівлі, бо знаходилося на старовинному волоському (т. зв. золотому) шляху. Тому частина прибутків, а також податки із селян навколишніх сіл та міських ремісників йшли на дальшу розбудову міста. У 1695 р. завершено будівництво

мурованої ратуші, було розпочато брукування вулиць, а в арсеналі було від 120 до 200 чавунних гармат. В 1734 р. розпочато остаточну реконструкцію фортеці, яка завершилася в середині XVIII століття. Перебудовано арсенал, для артилерії збудовано декілька бастионів, підйомні мости через рови, які заповнювалися водою.

У 1728 р. Станіславську академію реорганізовано в Єзуїтський колегіум, для якого в 1733-1743 рр. збудовано окремих будинок (нині — морфологічний корпус медичної академії). Тут також було збудовано єзуїтський костюл (1729 р.), відновлено вірменський мурований костюл (1762 р.), а в 1743 р. єврейська община завершила будівництво мурованої синагоги. З промислових підприємств найстарішим є пивоварний завод (1767 р.), приміщення якого збереглося і діє до наших днів.

26 лютого 1761 р. ключ від Станіславської брами отримує неповнолітній Вінцент Потоцький — один із багатьох спадкоємців. Містом управляє на правах опікуна Катерина Косаківська з роду Потоцьких. Але поступово власники міста банкрутують, і воно перейшло в 1772 р. в державну скарбницю.

Після першого поділу Польщі в 1772 році австрійська монархія захопила Галичину. 25 жовтня цього ж року в Станіслав вступили австрійські стрільці. Нова адміністрація припинила існування Станіславської фортеці. Під час своєї поїздки по Галичині в 1783 році австрійський цісар Йосиф II відвідав Станіслав, де сім'я Потоцьких влаштувала йому в своєму замку урочистий прийом.

Згідно з урядовим універсалом т. зв. „Віденського патенту“ 1789 року запроваджувався магістрат на чолі з бургомістром, а графиня К. Косаківська володіла містом як своєю власністю до 1797 р. У 1801 р., в результаті другого банкрутства власників міста Потоцьких, Станіслав і навколишні села остаточно перейшли у власність австрійської держави. За розпорядженням австрійського уряду поступово до 1820 р. було розібрано укріплення фортеці, а рови засипано і по них прокладено вулиці центральної частини міста. Цегла була

використана на спорудження будинків, а камінням були забруковані 4 площі і 24 вулиці.

Вулиці будь-якого населеного пункту порівнюють з живим організмом і справедливо називають артеріями, які є інфраструктурою міста.

Коли і як появилися перші вулиці Станіслава? Скільки їх, яка біографія вулиць і наскільки вона відображає історію заснованого в середні віки міста? Ці та багато інших запитань ставлять численні туристи, гості та жителі нині одного з найбільших міст Прикарпаття.

*Станіславська ратуша, яка
була зруйнована в роки
I-ї світової війни*

Спочатку в центральній частині міста утворилася площа навколо ратуші, від якої були проходи до Галицької і Тисменицької фортечних брам. У свою чергу, на передмістя вели під'їзні торговельні шляхи населених пунктів краю, які тут поступово забудовувалися і ставали вулицями — Галицькою, Заболотівською, Тисменицькою і Лиसेцькою (1786). Ще коли існувала фортеця, у XVIII ст. звідси були виходи на прогулянку по розчищеній алеї до так званої „Звіриницької діброви“ (нині — міський парк ім. Т. Шевченка), що є залишком Чорного лісу. Потім ця алея була

обсаджена липами і в XIX столітті стала називатися Липова вулиця (нині імені Т. Шевченка). Паралельно, з південного боку фортеці, з'явилася ще одна вулиця, яка вела до с. Опришівці. Вона спочатку називалася Каліцькою (пізніше офіційні назви — Зосина воля, Дадугіна (з 1944 р.) та Є. Коновальця (з 1993 р.)). Тут до Першої світової війни буквально в саморобних будках проживали каліки і жебраки. В архівних документах за 1798 р. вперше повідомляється про

цісарську дорогу, яка вела від Станіслава до Лисця (по теперішній вулиці гетьмана Мазепа).

Відомо, що навколо фортеці, в передмістях було збудовано не один десяток фільварків, цегельень, тартаків (лісопилні), млинів. У пам'яті народу, а пізніше і на топонімічній карті міста з'явилися вулиці Двірська (кол. братів Майданських, нині — Г. Хоткевича), Млинарська (відновлено назву), Тартакова — (Д. Дудаєва), Польова — (С. Петлюри).

По засипаних канавах, вздовж колишнього фортечного муру, були прокладені теперішні вулиці Січових Стрільців, Дністровська, Василянко. Але збереглися історичні мікротопонімічні назви вулиць — Валова, Старозамкова, провулок Фортечний.

У другій половині XIX ст. промисловий розвиток міста вже як окружного центру Галичини сприяв розширенню вулиць, зокрема, на північ і захід від центру.

На початку XX ст. до Станіслава були приєднані приміські села — Княгинин і Софіївка. У 1910 р. магістрат міста назвав вулицю, яка з'єднувала вокзал з центром, Грюнвальдською, в честь 500-річчя Грюнвальдської битви.

Більш інтенсивне найменування вулиць у першій половині XX ст., зокрема у міжвоєнний період, спостерігається з 1920 р., коли Станіслав в період окупації Галичини Польщею став воеводським центром. У 30-х роках були опубліковані перші карти-схеми вулиць міста, де вже позначені майже 150 назв.

Центром освіти та культури стала і державна німецько-польська гімназія, яка була організована у 1774 р. на базі Єзуїтського колегіуму. Тут з 1824 по 1830 рр. здобував середню освіту видатний український письменник і вчений — історик, етнограф, один із засновників „Руської Трійці“ Іван Вагилевич.

Особливо цікаві події відбувалися у Станіславі під час революції 1848 року, яку в народі називали „весною народів“. Українці сподівалися тоді на національне звільнення від австрійського і польського панування. 8-10 травня цього року в місті створено Руську (Українську) Раду, яку очолив викладач станіславської гімназії Осип Прокопчиць. Наприкінці травня у місті відбулася політична маніфестація, під час якої була

створена українська окружна рада. Ще одне всенародне віче українського населення міста відбулося в жовтні 1848 р., на якому виступив український поет і громадський діяч Антон Могильницький.

2 вересня 1848 р. в Станіславі почала виходити польською мовою перша міська газета „Станіславський кур'єр“.

У 1862 р. магістрат міста вперше організував урочистості з святкування 200-річчя надання містові Магдебурзького права.

Важливою подією в економічному розвитку міста і краю стало відкриття 1 вересня 1866 р. залізниці Львів-Чернівці. Почався рух пасажирських поїздів через Станіслав. У тому ж році почали працювати залізничні майстерні (нині локомотиворемонтний завод).

У наступні роки було проведено значні будівельні роботи щодо відбудови центральної частини міста, де 28 вересня 1868 р. з вулиці Липової почалася пожежа, в якій згоріло 260 будинків. У 1871 р. на місці згорілої ратуші збудовано нову будівлю, де на 5-му ярусі було встановлено годинник, а на даху вежі ще раніше, 1825 року був встановлений австрійський орел. У цей час було завершено розбирання валів і бастионів колишньої фортеці. З північної сторони збережено частину валів, де впорядковано громадський сквер під назвою „гетьманські вали“. На одну з перших в місті Тисменицьку вулицю (нині Незалежності) поступово переміщувався з площі Ринок центр міста. Тут вперше в Галичині для освітлення вулиці встановлено газові ліхтарі (1876 р.).

У Станіславі як повітовому центрі у 1871 р. було засновано учительську семінарію, яка з 1892 р. розмістилася в будинку на Тринітарській площі (тепер Старозамкова). Разом з тим в місті не вистачало загальноосвітніх шкіл. За даними офіційної австрійської статистики 57% жителів в 1880 році були неписьменними.

Значний внесок у підняття національної свідомості українського населення зробила заснована в 1877 р. філія товариства „Просвіта“. Вона була створена за ініціативою відомих

вчених і громадських діячів Є. Желехівського та братів Заклинських.

Влітку 1880 р. в нашому місті вперше побував Іван Франко, який провів під час арешту червневу ніч в підвалі будинку по вул. Галицькій, 7, коли в супроводі жандармів повертався з Коломиї до рідного села Нагуевичі. Пізніше І. Франко неодноразово приїздив до Станіслава. 7 грудня 1884 р. він виступив на зборах „Товариства українських жінок“, яке вперше створила в Станіславі українська письменниця Н. Кобринська. Після Першої світової війни це Товариство було реорганізовано в Союз Українок (існує і сьогодні).

Іван Франко

Широкий відгук серед української громадськості Галичини мала діяльність в Станіславській польській гімназії у 1898-1890 рр. політичного учнівського гуртка соціалістичного спрямування, в якому брали участь майбутні письменники Денис Лукіянович та Михайло Яцків. 20 листопада 1898 р. був урочисто відкритий пам'ятник польському поетові Адаму Міцкевичу (до 100-річчя з дня народження). Головою комітету побудови пам'ятника був викладач місцевої гімназії Павло Брила.

Активізації українського життя в місті на початку ХХ ст. сприяла подвижницька діяльність українського композитора і диригента Івана Біликовського, який заснував хор „Станіславський Боян“. Завдяки зусиллям першого професійного композитора Дениса Січинського в Станіславі у 1902 році було створено першу у Галичині українську музичну школу — нині музичне училище ім. Д. Січинського. 9 травня 1903 року в м. Станіславі перебував видатний український композитор Микола Лисенко, а в листопаді 1905 р. на гастролях — знамениті

українські артисти Марія Заньковецька та Микола Садовський. У місті неодноразово виступали видатні галицькі співаки Соломія Крушельницька та Олександр Мишуга. Ще більш важливою подією 1905 року, про яку писав тоді відомий вчений Михайло Грушевський, було відкриття Станіславської української гімназії, яка була створена австрійським урядом та галицьким намісництвом на вимогу громадськості краю.

Серед громадсько-політичних діячів найбільш відомим у місті був адвокат Лев Бачинський, який у 1910 р. поселився в Станіславі, будучи послом до австрійського парламенту.

З історією нашого міста пов'язане ім'я Мирослава Січинського, який за політичне вбивство у Львові намісника Галичини був засуджений до страти, а потім до 20-річного ув'язнення. 10 листопада 1911 р. з Станіславської австрійської тюрми „Діброва“ М. Січинський втік. Організатором втечі був Дмитро Вітовський, який у роки Першої світової війни став сотником Українських Січових Стрільців, а пізніше — військовим міністром Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР).

Але повернемося до історичних подій Першої світової війни.

У серпні-вересні 1914 року австрійські війська зазнали поразки і російська армія вступила в Галичину. В липні-серпні 1916 р., в результаті прориву російських військ під командуванням генерала О. Брусилова, до Станіслава знову прийшла російська окупація і місто опинилося в прифронтовій смузі по р. Бистриця Солотвинська.

1 листопада 1918 р. після Листопадового зриву Українських Січових Стрільців у Львові, який очолив Д. Вітовський, влада перейшла до рук Української Національної Ради, яка була підтримана українськими військами у Станіславі. Після проголошення Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) в ході українсько-польської війни війська Української Галицької Армії (УГА) змушені були залишити Львів, Тернопіль, і уряд ЗУНР переїхав в кінці грудня 1918 р. до Станіслава. Сюди, в тимчасову столицю ЗУНР, приїхав і її президент доктор Єв-

ген Петрушевич. 3 січня Українська Національна Рада ЗУНР в Станіславі схвалила історичний Універсал про злуку з Українською Народною Республікою (УНР). Делегацію до Києва очолив відомий громадсько-політичний діяч, віце-президент ЗУНР Лев Бачинський. 22 січня 1919 р. на Софійській площі в Києві Директорія УНР за участю представників уряду ЗУНР з м. Станіслава проголосила Акт Злуки всіх земель в єдину Соборну Українську державу.

В умовах демократичної діяльності уряду ЗУНР, який перебував у стані війни, в Станіславі діяли різні політичні сили. Так, в лютому 1919 р. відбулася перша крайова конференція, яка заснувала Комуністичну партію Східної Галичини (з 1923 — КПЗУ), а 30-31 березня в Станіславі відбувся I з'їзд Робітничо-селянського союзу. Тоді ж було засновано опозиційну до уряду газету „Республіканець“, редактором якої був житель м. Станіслава Д. Дем'янчук. 5-8 квітня 1919 р. в нашому місті по дорозі на еміграцію до Австрії, перебував видатний український історик і політичний діяч Михайло Грушевський.

Навесні 1919 р., при підтримці країн Атланти, продовжували наступ польські війська, підтримані армією генерала Галлера. 24 травня відбулося повстання бойовиків польської військової організації в Станіславі і уряд ЗУНР змушений був відступити разом з УГА на Східну Україну.

Після остаточної окупації Прикарпаття військами Польщі Станіслав за новим адміністративним поділом став воєводським центром, до якого було приєднано приміські села Княгинин-Гірку та Княгинин-Колонію. У місті було тоді 4475 будинків. У Станіславі в міжвоєнний період діяло 18 підприємств, на яких працювало всього 950 робітників на 60 тисяч мешканців міста. Крім того, у місті працювало більше однієї тисячі ремісників, але з них лише 91 українець.

На початку 30-х років магістрат міста організував відбудову зруйнованої в роки Першої світової війни ратуші, яку тепер було зведено у стилі конструктивізму і модерну, а також приміщення пошти в центрі міста. У 1932 р., за ста-

тистичними даними, в місті було 1565 торговельних фірм, з яких лише 55 належали власникам-українцям. Щороку відбувалися 4 великі ярмарки, а щочетверга — місцеві торги.

Серед культурно-освітніх подій цього періоду привертає увагу видання в Станіславі в 1930-1935 рр. 3-томної „Загальної Української Енциклопедії“, а також повідомлення за 1929 р. про поповнення фондів музею Станіславської Духовної Семінарії 810 експонатами, серед яких — стародруки, рукописи, археологічні пам'ятки галицької княжої доби тощо.

На початку Другої світової війни, після вступу регулярних частин Червоної армії до Станіслава, вже 23 вересня 1939 року було проведено перше засідання міської управи, на якому створені радянські виконавчі органи місцевої влади. 4 грудня 1939 р., після воз'єднання західноукраїнських земель з УРСР, наше місто стає обласним центром Станіславської області. Почався процес перейменування вулиць на честь українських діячів, але через війну він не був завершений.

У місті було відкрито цілу низку українських середніх шкіл та створено в 1940 р. перший на Прикарпатті вуз — Станіславський учительський інститут (нині Прикарпатський університет імені В. Стефаника). У 1940 р. — Гуцульський ансамбль пісні і танцю, а 1 травня на базі Покутського музею відкрито теперішній Івано-Франківський краєзнавчий музей.

Але ці певні здобутки були затьмарені репресивними діями органів НКВС, котрі почали арешти представників української інтелігенції, яких почали звинувачувати в націоналізмі. В 1941 р. був заарештований і ув'язнений в Станіславській тюрмі батько Степана Бандери священник греко-католицької Церкви Андрій Бандера.

У цій тюрмі напередодні радянсько-німецької війни були розстріляні сотні політичних в'язнів, яких більшовики до приходу німецько-фашистських загарбників не встигли вивезти в Сибір. Влітку 1941 жертви під покровом ночі були вивезені і таємно закопані на околиці обласного центру в сумнозвісному нині Дем'яновому Лазі. Лише 29 жовтня 1989 р. тут за

участю багатьох десятків тисяч жителів Івано-Франківська і Прикарпаття відбулося урочисте перепоховання жертв сталінських репресій.

22 червня 1941 р., на початку радянсько-німецької війни, ворожі літаки бомбували залізничний вокзал, а вже 2 липня місто було окуповане фашистськими загарбниками, які відразу ж почали вводити так званий „новий порядок“. Вони спочатку зруйнували в міському парку пам'ятник на честь 500-річчя Грюнвальдської битви (встановлений у 1910 р.), а потім гестапо взялося за створення в місті таборів смерті, в яких за три роки окупації загинуло 127 тис. осіб, в основному мирного населення. Через так звану біржу праці до Німеччини на примусові роботи було вивезено зі Станіслава майже 18 тисяч осіб. За розпорядженням шефа Станіславського гестапо полковника Ганса Крігера у вересні 1941 р. було заарештовано 9 членів проводу ОУН, а серед них — Василя Бандеру (загинув у концтаборі Освенцім) і його вагітну дружину Марію Возняк-Бандеру.

Ще одна сумна подія відбулася у неділю, 14 листопада 1943 р., в міському українському театрі ім. Івана Франка, коли під час вистави оперети Я. Барнича „Шаріка“ гестапо через провокацію заарештувало 140 глядачів. 27 злочинців після короткого суду були розстріляні 17 листопада під стіною єврейської божниці. Очевидець цієї трагедії Василь Яшан з сумом згадував: „Під час розстрілу всі в'язні поводитись поважно і гідно. Майже всі молилися, дехто кидав оклик „Слава Україні!“, а одна десятка заїнтонувала наш національний гімн і з його звуками загинула“.

В останній декаді липня 1944 р. Червона армія вела бої на підступах до Станіслава, який був остаточно звільнений від німецько-фашистських загарбників 27 липня. В боях за обласний центр загинуло 509 радянських бійців.

Відразу ж після війни розпочалася відбудова зруйнованого народного господарства. З метою встановлення числа людських жертв та виявлення економічних збитків була створена

Станіславська обласна надзвичайна комісія з розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників. Серед промислових підприємств міста повністю був зруйнований паровозоремонтний завод, а серед навчальних закладів — спалений головний корпус учительського інституту.

У час німецької окупації було перейменовано кілька центральних вулиць: Грюнвальдську на Губернаторську, Сапїжинського — на Гітлер-штрассе (після війни — Радянська, нині — Незалежності), Голуховського — на Герінг-штрассе (після війни — вул. Пушкіна) і т. д.

У післявоєнний період місцева радянська влада польські і німецькі назви вулиць скасувала, але поступово поряд з українськими почали інтенсивно, під натиском комуністичної ідеології, насаджувати російські і радянські назви вулиць.

Післявоєнне життя в місті поступово налагоджувалося. В 1945 р. було відкрито медичний інститут (нині академія), а в 1947 р. для підготовки столярів художніх меблів створено училище, яке нині реорганізоване у вище художньо-технічне училище №3.

1954 року розпочато газифікацію міських квартир природним газом, а трохи пізніше — будівництво першого житлового мікрорайону по вул. Московській (нині Бельведерській).

У наступні десятиліття історична хроніка обласного центру насичена подіями соціально-економічного розвитку. Серед них варто виділити спорудження в 1962 році на південній околиці міста, в Опришівцях, нового приміщення аеропорту, яке повністю перебудоване 1990 року. У 1967 році було відкрито третій вуз міста — Івано-Франківський інститут нафти і газу, нині технічний університет.

У політичному плані, не дивлячись на важкий ідеологічний комуністичний пресінг, національно свідомі жителі виступали проти командно-адміністративної тоталітарної радянської системи. Так, 1965 року органи КДБ заарештували за антирадянську діяльність правозахисника і дисидента Валентина Мороза, який працював викладачем педінституту. За таку ж діяль-

ність був звільнений з роботи викладач цього ж вузу Петро Арсенич. Було репресовано відомого українського художника Опанаса Заливаху.

Разом з тим, із задоволенням було сприйнято місцевим українським населенням повідомлення про те, що у травні 1965 року після багаторічної підготовки в українській діаспорі прийнято рішення про публікацію „Альманаху Станіславської землі“, перший том якого вийшов у 1975 році.

Серед культурної хроніки міста початку 80-х років привертає увагу подія, яка пов'язана з відкриттям 16 травня 1890 р., на базі нинішнього Прикарпатського університету імені В. Стефаника, музею історії освіти Прикарпаття, якому у 1983 р. присвоєно звання „народного“. Організатором і першим його завідувачем був автор цих рядків.

Перебудовчі демократичні процеси реально почали реалізуватися в духовному житті українців Прикарпаття лише в 1989-1990 рр. Восени 1989 р. в обласному центрі створюються осередки Народного Руху України за перебудову. 14 жовтня 1889 р. в Івано-Франківську відбулася установча конференція обласного товариства „Меморіал“. У січні 1990 р. вперше у місті в новітні часи був піднятий на Вічевому майдані український національний прапор. 13 травня 1990 р. вийшов перший номер газети „Галичина“, яка стала первістком демократичної преси Прикарпаття періоду національного відродження.

Серед найважливіших подій в новітній історії міста є проведення тут 26 червня 1992 р. з ініціативи Братства УПА обласної наукової конференції, присвяченої 50-річчю створення Української Повстанської Армії (УПА).

Пам'ятник Івану Франку, який відкрито в Івано-Франківську 26 липня 1995 р.

6 січня 1993 р. до нашого міста прибув Президент України Леонід Кравчук, який взяв участь у презентації Прикарпатського університету імені Василя Стефаника. Нині тут працює 350 викладачів, з них — академіки В. І. Кононенко, В. В. Грабовецький, І.А. Климишин, **М.Г. Стельмахович**, В.Г. Матвійшин, 30 докторів наук, професорів, 200 кандидатів наук, доцентів. Науковці цього університету взяли активну участь в роботі першого світового Конгресу гуцулів, який проходив 16 серпня 1993 року, а восени цього ж року на базі університету відбулася наукова конференція, присвячена 75-річчю ЗУНР, матеріали якої були опубліковані окремою книгою.

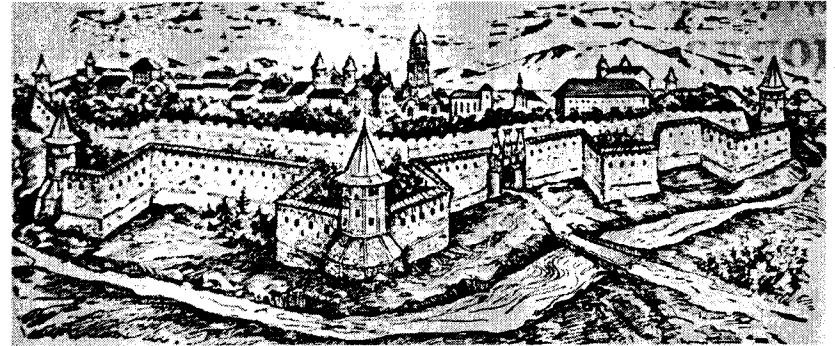
Незважаючи на економічні труднощі, демократичні сили міста доклали чимало зусиль до відкриття першої в обласному центрі української гімназії, колектив якої в лютому 1994 р. святкував входини до нового приміщення в Пасічній, яке збудували словацькі будівельники.

Передостанні демократичні вибори в місті відбулися 26 червня 1994 року, на яких головою Івано-Франківської міської Ради був обраний Богдан Борович, а 29 березня 1998 р. — Зіновій Шкутяк. Є сподівання, що через реформування економіки наше місто буде далі розвиватись.

Нині Івано-Франківськ має розгалужену інфраструктуру шляхів сполучення, а в самому місті є біля 400 вулиць. В обласному центрі руками працелюбного прикарпатського люду збудовано 46 заводів і фабрик, зосереджено 500 організацій і установ.

Таким чином, через осмислення правдивої української історії, духовне збагачення і національне відродження сучасники творять нові сторінки літопису Івано-Франківська.

Богдан ГАВРИЛІВ,
кандидат історичних наук,
доцент Прикарпатського університету імені В. Стефаника,
головний історик м. Івано-Франківська.

*Місто-фортеця Станіслав XVII-XVIII ст.
Реконструкція В. Грабовецького та І. Деркача
на основі джерел та плану 1792 р.*

I. ЗАСНУВАННЯ СТАНІСЛАВСЬКОЇ ФОРТЕЦІ ТА ВИНИКНЕННЯ МІСТА (до 1772 р.)

1437- Перша згадка про с. Заболоття, на місці якого у XVII ст. виникло місто Станіслав, теперішній Івано-Франківськ.

1624 - Магнат Станіслав Конєцпольський наказав збудувати у с. Заболоття замок.

Середина XVII ст. — У ході національної війни українського народу під проводом Б. Хмельницького магнат А. Потоцький прийняв рішення про спорудження у межиріччі Бистриць, на території старовинного українського села Заболоття, ще однієї фортеці, відомої з 1662 року і як фортеця, і як місто Станіславів (переклад з польської назви) .

1662 — 7 травня Станіславська фортеця і цивільне поселення отримують міські привілеї на щоденні торги і ярмарки. Одночасно селяни, виконуючи феодалні повинності, обносять місто-фортецю земляними валами, а на кутах добудовують цегляні оборонні мури та камінні в'їздові брами. Керував фортифікаційними роботами французький інженер Франц Коррасіні (до 1672 р.).

1663 — 14 серпня польський король Ян Казимир юридично підтвердив місту Станіславу самоврядування за Магдебурзьким

правом. Цим привілеєм був передбачений і герб міста, в основу малюнка якого була поставлена відчинена міська брама з трьома бойовими вежами. Цей архітектурний сюжет зберігся у зображеннях гербів і печаток міста і в наступні століття.

А. Потоцький розпочав будівництво дерев'яної церкви для вірмен. Тим самим він хотів заохотити до поселення в місті цього багатого торгового народу, який на той час славився майстрами сап'янового (шкіряного) виробництва та неперевершеними торговцями худобою (волами) по всій Європі.

1664 — Надання привілеїв цехам. Підтверджено право заснування двох спілок: 24 квітня — м'ясників та 4 вересня — шевців.

1666 — Населення міста зростало за рахунок передбачливо очікуваного приходу вірмен.

1666 — Гетьман Правобережної України П. Дорошенко уклав угоду з Турецькою Портою, згідно якої підвладна йому територія відходила під зверхність турецького султана. Того ж року турки взяли Кам'янець-Подільський — опору християнства на Поділлі та осідок особливо масового поселення вірменських купців. Рятуючись від турків, вірмени тікали на захід і осідали у покутських містечках — Лисці, Тисмениці, Снятині та Кутах. А. Потоцький, який і раніше докладав немало зусиль, щоб вони поселилися у Станіславі, тепер пожинав плоди: вірмени осіли тут і швидко піднесли економіку міста.

1667 — 4 січня. Привілей А. Потоцького на дозвіл створити самостійну вірменську гміну (общину).

1 квітня. Королівським універсалом вірменам гарантовано право в майбутньому зватися патриціями місцевого міщанства.

1668 — Остаточно оформляється структура поселень Станіславської фортеці: поляки і українці мешкали у північно-західній частині міста, вірмени — у східній, а євреї — у південній. Їхня божниця знаходилася на території південного бастиону, там, де теперішня синагога.

1669 — 15 квітня засновник міста А. Потоцький створює колегіату, при якій відкриває академію, що була філіалом Краківського університету.

1669 — у подимному реєстрі Галицького повіту нараховано 36 „димів“ (без Заболоття) або 108 оподаткованих дворів чисельністю приблизно 650 осіб.

1672 — Станіславську фортецю відвідав перший іноземний мандрівник Ульріх фон Вердум.

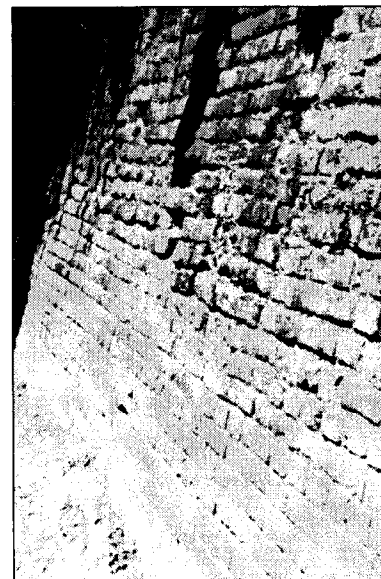
1672 — Завершилася реконструкція Станіславської фортеці, де дерев'яні укріплення частково були замінені на цегляні, зокрема, збудовані з каменю Галицька і Тисменицька вежі — в'їзні брами в місто.

1672 — У Станіславі ведеться будівництво кам'яного палацу А. Потоцького, який в реконструйованому вигляді зберігся до наших днів.

1675 — У центрі міста-фортеці, замість тимчасової з дерева, збудоване нове приміщення ратуші. Керував будівництвом майстер із Італії Карло Беное (Бенуа). Того ж року А. Потоцький розбив війська Магомета під Калушем.

1676 — На початку вересня турецька армія підійшла під стіни Станіславської фортеці, спалила й знищила східну та південну околиці, але не змогла взяти місто штурмом.

1676 — у ході війни на Покутті армія Ібрагіма-Паши, званого Візир-Шайтаном, оточила місто і довго тримала його в облозі. Однак гарнізон фортеці під проводом Яна Даннемарка з честю витримав облогу і навіть виступив на поміч королю та гетьману, після того як вони розбили передові підрозділи

Залишки фортечної стіни

турків біля села Журавно. На відзнаку бойових подвигів Станіслава та Бережан, які прославилися у цій кампанії, варшавський сейм та король звелили гетьманам „мати ці місця в особливій опіці“, сейм звільнив жителів міста від сплати будь-яких податків.

1677 — 14 січня вийшов королівський універсал про урівняння прав міста Станіслава з іншими королівствами, тобто з королівськими містами.

15 квітня. Видана Конституція (постанова) про заснування Колегіати. Згідно цього дарчого акту Станіславська Колегіата дістала право утримувати „вищу школу“ у складі трьох прелатів (декана, кустоша та схоластика), 3 каноніків (ритора, діалектика, філософа) та 4 вікаріїв.

1677 — Станіславським вірменам видано спеціальний привілей, за яким вони виділялись в окрему самоврядну громаду.

Українське населення зосереджувалося на Заболотівському передмісті.

1678 — 10 липня. Окремим привілеєм А. Потоцького підтверджено право вірмен на звання патриціїв місцевого міщанства.

1679 — Десять років від дня заснування Колегіати. На честь цієї знаменної дати капітула була пишно оздоблена, а Станіслав Потоцький, син власника замку, привіз із Риму мощі св. Вікентія, як дарунок Папи Іннокентія IX. Відтоді св. Вікентій став покровителем міста Станіслава.

1680 — Галицький малий сейм назвав Станіслав „силою всього Покуття“ та „форпостом воеводства Руського“. Станіслав справді був єдиною потужною фортецею на півдні Речі Посполитої після падіння Кам'янця-Подільського.

Того ж року у Станіславі побудовано арсенал (склад зброї), який, на жаль, не зберігся до нашого часу.

1682 — кінець першим 20-річним „свободам“, дарованим церквам, ремісничим спілкам та майстерням. Від цього часу основний тягар платоспроможності міста спадав із плечей фундаторів міста і переходив до уряду загальноміської гміни.

Отже, з цього моменту слід вести відлік реального самоуправління в місті.

Минав також термін 10-літнього контракту Карла Беное — другого після Фр. Корассіні архітектора в місті. Під його керівництвом місто набуло у плані шестикутної форми і набрало вигляду восьмикутника, видовженого у південно-східному напрямку. На цій насипній частині споруджено палац А. Потоцького (нині в перебудованому вигляді тут знаходиться військовий госпіталь). До палацу Потоцького, а головне — до Академії та Колегіати, стікалася довколишня шляхта. Так утворювався перший стан станіславського міщанства.

1683 — 12 вересня у битві з турками під Віднем загинув найстарший син засновника міста Андрія Потоцького — Станіслав. Тіло патрона привезли до Станіслава і поховали в колегіальному гробівці.

1685 — У місті при Колегіаті існувала лікарня, бо, як довідуємося з листа Терези Шийської, її чоловік офірував на неї тисячу злотих. А взагалі наше місто завжди славилось своїми меценатами.

1686 — А. Потоцький надав право громаді на спорудження церкви, а також дозволено заснувати при ній Братство, школи та притулок. Взамін вимагалось лише берегти порядок, зокрема „старший братчик повинен був не тільки пильнувати між ними доброго порядку, а зв'язавшись з урядом, свавільних карати“.

1687 — Місто відвідав Фр. Пауліно д'Алерац, французький мандрівник, автор подорожніх нотаток. Ось яким він застав наше місто через 25 років після його заснування:

„Серед усіх покутських міст найбільшим і найкрасивішим є Станіслав, розташований на чудовій рівнині за дві милі від Дністра. Його регулярні фортифікації вражають своєю довершеністю. Є тут величний палац, збудований з каменю. Його ринок, будівлі та арсенал значно вирізняють місто серед інших міст Русі“.

1688 — Станіслав, отримавши Магдебурзьке право, мав ті ж права, що й інші королівські міста: йому належало право

елекції (вибору вїта, старшини) та лавників (суддів). Ремісники дістали ті ж права, що й решта мішан, і могли об'єднуватися у цехи та ремісничі спілки. Оскільки Станіслав вважався приватним містом, він мав чимало користі з того. Щороку тут проводилися ярмарки, на яких купці, як місцеві, так і прибулі звільнялися від будь-якої плати у королівську скарбницю, за виключенням таких оплат, як торгові, ярмаркові та мостові, які йшли на користь міста.

1689 — Власник міста визнав за тими, хто поселявся в місті, право на 20-річні „свободи“, протягом яких зберігалася „свобода“ на вільне поселення в місті і право покинути його. Після закінчення терміну 20-річних „свобод“, власник замку мав право вимагати певні оплати від доходів поселенців до своєї скарбниці.

1690 — До Станіслава прибули монахи ордену Тринітарів.

1691 — 12 вересня помер засновник міста Андрій Потоцький.

В'їзна брама до колишнього палацу Потоцького

На час кончини магната у розпорядженні його було 6 тис. надвірного війська. Деякий час по смерті власника замку, містом опікувалася його вдова Анна з Рисінських Потоцька (знайдено її привілей місту), а потім їх син Йосип Потоцький, палатин краківський, староста галицький, а пізніше — воевода київський та великий гетьман коронний.

1695 — Завершено будівництво другої міської ратуші.

Від цього часу у ній засідав магістрат, відбувався суд і приймалися найважливіші рішення. Ратуша ця проіснувала аж до пожежі 1868 р.

Станіславські вїти вірменської та польсько-української національностей, разом із замковими намісниками (делегатами), у присутності ради лавників вершили важливі справи, від рішення яких, як пише А. Бельовський, „спокій і безпека цілого Покуття залежали“.

Вибори до міської ради відбувалися під Новий рік у присутності замкових економів, званих намісниками або бургграфами.

Постійно обиралися 14 чол., із яких власники міста та їх наступники обирали 2 бургмістрів або проконсулів (президентів), а решту обирали з-поміж себе вїта і його заступників (маршалків), 4 лавників (суддів) та 7 радників (райців).

Першим вїтом став Бенедикт Андрушовський, який займав цю посаду доживотно (пожиттєво). Після його смерті вїтів обирали згідно локаційного привілею.

Окрім того, серед мешканців міста обиралися 2 чол., які користувалися найбільшою довірою, яких звали „райхмістрами“ (рахівниками) або лунарами. Їм поручалося стежити за прибутками та витратами міста. Переважно у королівських містах райхмістрам за їх працю виплачували пенсію (плату), але в нашому місті цього правила не було.

Власник замку залишав за собою право на апеляцію у випадку оскарження вироку суду ради лавників. Виняток становили тільки справи торговельні та ярмаркові. Передбачався окремий додаток до правил, за яким обидва уряди у сумнівних справах мали покладатися на короля. У менших карних справах засідали вїти та лавники тільки однієї нації, у справах важливіших (про страту) — обох націй.

Міський уряд на чолі з бургмістром видав адміністрацією і мав під своєю владою суд у цивільних справах, що складався з лавників під орудою вїта. Суд лавників мав „право меча“, тобто смертної кари, але виносити такий вирок можна було тільки в присутності намісника (бургграфа).

У Станіславі поселялися люди привілейовані, існувала велика диспропорція (майже дискримінація) між правами міщан та правами населення околиць. Так, передміщани, так само і

міщани, отримали право на влаштування броварів, соловень та винниць, однак вимушені були платити за це на користь власника замку вищі податки. Передміщани не мали права варити меду, а мед (і навіть вино), повинні були купувати у міщан.

Від вулика міщани платили податок по 3 гроші, а передміщани — 6. Податок від варіння пива у міщан становив 4 злотих річно, а від передміщан — 5.

Податок від будинку міщани платили по 3 злотих річно, а передміщани — 4. Податок ґрунтовий з ляду (помістя) як із міщан, так із передміщан становив 8 злотих на рік.

Окрім того, передміщани мали платити у скарбницю власника замку податок від меленого у млині збіжжя та солоду. З часом додалися ще інші повинності, не названі у привілеї.

12 ремісників одної спеціальності могли творити цехи, після чого уряд міста видавав „консенсус“ (угоду), підтверджену власником замку або його намісником. Ціни, визначені цехами, були під постійним контролем міського уряду.

Щорічно відбувалися вибори цехмістрів, кандидатуру яких затверджував міський уряд. Він же приймав присягу від цехмістрів, контролював їх прибутки, витрати, виконання обов'язків перед церквою. Швидке виникнення цехів свідчить про зростання населення в місті.

1700 — Першій половині XVIII ст. в місті править (до 1751 р.) Йосип Потоцький, один із найбільш визначних магнатів Речі Посполитої, людина дуже неординарна і складна. За роки його правління місто зазнало найбільшого піднесення, але й найтяжчих випробувань за всю свою історію. Справа в тому, що з 1700 р. почалася т. зв. Північна війна, у котрій Й. Потоцький зайняв сторону Станіслава Лещинського (польського короля у 1704-1711 та у 1733-1734 роках) та його союзника шведського короля Карла XII.

1702 року — у місті перебував Ферец Ракоці, претендент на угорський престол, який у важкий для Й. Потоцького час переховував родину у себе в Мукачівському замку.

1703 — у центрі міста було збудовано родинний парафіяльний костел Потоцьких (нині художній музей на майдані Шептицького). Діяли колегіати з вищою школою або Академією та одночасно збудований з нею притулок для бідних, т. зв. „дім для утримання і проживання безпритульних і старців“ (нині житловий дім по вул. Галицькій).

1704 — Продовжується діяльність Станіславської Академії. За 50 років плідної роботи у Академії стіни її бачили цвіт тодішньої науки. У Академії викладали перший ректор Я. С. Ястрембський, знаний філософ К. Цендрович, автор популярних календарів Фр. Новейський (1704 р. один із них вийшов у Станіславі).

1706 — Під час воєнних подій між Польщею і Росією в місто вступили і пограбували його російські війська, котрі мстили Й. Потоцькому за його підтримку Карла XII і С. Лещинського.

1707 — Місто захопили українські козаки, союзники російського царя, які на два роки (1708 р. включно) призупинили міське самоврядування.

1709 — Після першої окупації міста проведено інвентарний опис. Згідно цього опису у Станіславі мешкали 146 родин, з них — 62 родини українських, 50 — вірменських, 25 — єврейських і тільки 9 польських.

Згідно інвентарного опису цехів у місті виявилось 48 ремісників таких спеціальностей: 9 шевців, 6 м'ясників, 5 ковалів, 4 пушкарі, 3 кравці, 3 столяри, по 2 ткачі, котлярі, кушніри, броварі, аптекарі.

Дзвіниця та костел. 1703 р.

1711 — Місто спіткала найбільша епідемія морової язви, яка забрала з собою немало жертв. Епідемії спалахували і в інші роки: різні автори називають 1707 р. та 1709 р. і визначають цю невідому хворобу як „чуму“. Але 1705 року, на наш погляд, за всіма симптомами це була не чума, а один із видів моровиці.

1712 — Під час польських магнатських міжусобиць у місто вторглися війська гетьмана Сенявського, які пограбували і спалили його.

1714 — У своє родинне місто повертається з вигнання Й. Потоцький.

1716 — 2 січня. Делегати ордену єзуїтів та представники Станіславської капітули підписали угоду, згідно якої капітула погодилася на поселення у місті єзуїтів і на пріоритет їх церковних відправ у колегіальній церкві.

Зусиллями єзуїтів відремонтовано приміщення „Вищої школи“ і відновлено навчання у ній. Того ж 1716 р. відкрилися два нижчі класи — граматики та синтаксису.

1717 — ще два класи: піітики та риторики.

1718 — дворічні класи філософії. Того ж року Сейм у Галичі ухвалив особливий податок з населення краю на відбудову і оздоблення колегіати.

1719 — Протистояння магістрату з Й. Потоцьким не минуло безслідно для органів міського самоуправління. Власник замку реорганізує його, і тому в цей час змінилося керівництво окремих общин. Одночасно реорганізовано було структуру цехових братств та ремісничих спілок.

1719 — У місті завелися „чарівниці“. Того року було виконано наказ про спалення однієї з них. А найстрашнішою карою вважалося побиття 100 буками перед ратушею.

1720 — Під керівництвом ректора Т. Зеленського розпочалося будівництво єзуїтської церкви (поруч з морфологічним корпусом медичної академії). Того ж року на прохання Й. Потоцького генерал ордену Єзуїтів Тамбуріні підносить Станіславську „вищу школу“ до рівня колегії, однак варшавський

сейм не затвердив цього рішення. Всупереч історичній правді станіславська „вища школа“ так і не одержала статусу „колегії“.

А поза тим місто щораз більше прикрашається: маса інвестицій вкладається у вимощення бруківки, прокладання каналізацій, у меліорацію довколишніх боліт, на землях яких пізніше виросли нові приміські поселення.

1726 — Згідно проведеного у місті реєстру ремісничих спілок їх число зростає до 10 (додалися ще спілки слюсарів, ковалів, римарів, стельмахів та пушкарів). У списку того ж реєстру згадано про наявність 27 sklepів (крамниць) під ратушею, в яких продавали ремісничу продукцію.

1729 — 21 березня. Видано цеховий устав за підписом Й. Потоцького, який унормовував 7 офіційно визнаних цехів: шевців, кушнірів, гончарів, ткачів, кравців, пекарів, м'ясників.

1729 — Завершено будівництво костюлу Єзуїтів. Однак, як тільки у новозведеній церкві почалися відправи, то виявилось, що через брак коштів та поспішність у роботі стіни її дали тріщини, а тому через аварійність її довелося розібрати у 1752 р.

1730 — Закінчено будівництво паладику Бельведер для дружини Потоцького Вікторії.

У той же рік місто спіткала велика пошесть — епідемія чуми, яка забрала із собою багато жертв. Померлих ховали по дорозі на Тисменицю, тому пізніше на Тисменицькому передмісті поставили статую Христа, який тримав у руках земну кулю із написом: „Спасителю світу, помилуй нас!“ (знищено після другої світової війни).

Кількома роками пізніше перед колегіальною церквою поставили статую Богородиці на пам'ять перенесених народом митарств.

1732 — Зведено церкву і монастир отців Тринітарів. Збудовано їх було за кошти полковника Н. Вітославського. Церква Тринітарів не збереглася до нашого часу, вона згоріла у роки великої пожежі 1868 р., а знаходилась вона на т. зв.

Тринітарській площі. Кляштор зберігся понині на вул. Старо-замковій, 2.

1732 — Проведено перепис населення, згідно якого у місті мешкало 3321 чол., із них 1518 українців і поляків, 433 вірмен, 1740 євреїв. Відносно соціального становища мешканців міста, то перепис показав такі цифри: у середмісті проживало 63 родини господарів (тобто, мали власне господарство і житло) і 25 родин комірників (приймаків). На передмістях нараховувалося 39 родин газдівських та 25 родин комірницьких.

1734 — Розпочато остаточну реконструкцію фортеці, яка завершилася в середині століття. Перебудовано арсенал, збудовано декілька бастионів, мости через рови, які заповнювалися водою.

1735 — Активне поживлення опришківського руху. Для боротьби з ним Й. Потоцьким створено т. зв. „секвесторні суди“, які передбачували створення загонів смоляків. Ними довгий час командував комендант Станіславської фортеці С. Прилуський. Він же в основному керував каральними експедиціями проти опришків.

Напротязі даного часу у Станіславі ведуться т. зв. „чорні книги“, які проводилися у два етапи: 1703-1723 та 1738-1751 роки.

1737 — Стараннями Й. Потоцького прикрашено церкву Найсвятішої Діви Марії (крипти Потоцьких). На той час вона вважалася чи не найпишнішою церквою у Галичині. Інтер'єр церкви прикрасили різьбленням із дерева та щедро позолоченими вівтарями, зробленими у сницарній майстерні Томаса Гундера та Конрада Кутченрейтера у м. Ярославі.

1739 — На пам'ять урятування міста від облоги росіян на Галицькому передмісті встановили скульптурну фігуру Богородиці. Виглядала вона так: на квадратному постаменті стояла кругла колона, на якій покоїлася куля розміром із гарматне ядро. За деякими джерелами, фігура мала 10 метрів висоти.

1743 — Єврейська община завершила будівництво мурованої синагоги.

1751 — Помирає власник міста Йосип Потоцький, якого було поховано в родинному костелі (25 вересня).

По смерті власника замку Й. Потоцького Станіславський ключ посілостей успадкував його син Станіслав, на той час познанський воєвода, який не володів містом, а лише управляв ним із далеких Залозець.

1753 — квітень. Єзуїти вдруге приступають до відбудови своєї церкви (до 1763 р.), нині катедрального собору.

1754 — В арсеналі станіславської фортеці нараховувалося до 123 гармат, а окрім того були гаківниці, кріси, мушкети та інше військове спорядження. Довголітніми комендантами фортеці, так само, як і цілого Покуття, згадуються у XVII ст. П. Мрочко, а у XVIII ст. — С. Пшелуцький, який переслідував опришків, зокрема О. Довбуша.

1754 — 25 квітня на Ринковій площі, біля ратуші був страчений наступник Олекси Довбуша, уродженець Надвірнянщини (с. Дора) опришок Василь Баюрак. Передсмертним проханням покійного було пограти на сопілці, що запам'ятав і нам розказав польський письменник Фр. Карпінський.

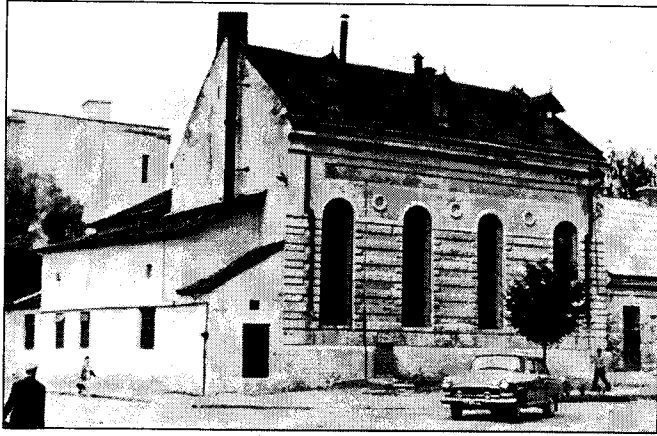
1760 — Смерть Станіслава Потоцького, власника замку. Місто перебрала у власність його вдова Олена з Замоїських Потоцька, під опікою якої були два малолітні власники Станіслава — Вікентій та Франтишек.

1761 — Похорони власниці замку Олени з Замоїських Потоцької.

26 лютого ключ від Станіславської брами серед багатьох спадкоємців отримує неповнолітній Вікентій Потоцький. Містом управляє на правах опікунства Катерина Косаківська з роду Потоцьких.

1762 — У Станіславі відновлено вірменський мурований костел, який в 1642 р. був збудований з дерева.

1767 — Засновано найстаріше промислове підприємство міста — пивоварний завод, приміщення якого збереглося і діє до наших днів на вул. Новгородській, 49.

Центральний корпус пивзаводу. 1767 р.

1770 — Від епідемії тифу в місті загинуло 1332 чол., або 25% населення.

1770 — Народився вірменсько-польський історик Франциск-Ксаверій Захаріясеви́ч (де Абгаро-Захаріявич).

II. СТАНІСЛАВ В ПЕРІОД АВСТРІЙСЬКОГО ПАНУВАННЯ (1772-1918 рр.)

1772 — австрійська монархія після першого поділу Польщі загарбала Галичину і нова адміністрація припинила існування Станіславської фортеці.

1772 — 25 жовтня у Станіслав вступили перші австрійські стрільці, які створили військовий гарнізон.

1774 — У місті зареєстровано 404 українських і польських родин, 402 — єврейські і 102 — вірменські. Частина вірменських купців (з 1769 р.) почала переселятися в Угорщину.

1774 — Єзуїтська духовна колегія реорганізована у державну гімназію.

1776 — Згідно розпорядження цісаря Йосипа II реорганізовано органи міського самоуправління. Для керівництва міською управою призначався з Відня крайсгауптман (крайовий капітан). Адміністративні та силові функції здійснювали бургомістр, синдик (старшини) та асесори (радники). Усі вони були переважно юристами за освітою.

З 1776 по 1882 р. у місті ведуться т. зв. „акти гродські галицькі“ (магістратські книги) — цінний документ до історії Станіслава.

1777 — Відкрита перша в місті аптека (пл. Ринок, 4).

1783 — Під час своєї поїздки по Галичині австрійський цесар Йосиф II відвідав Станіслав, де сім'я Потоцьких влаштувала йому в своєму замку урочистий прийом.

1785 — При гімназійному архіві ведеться „Хроніка“ шкільних та політичних подій (перервана у 1824 р. і відновлена у 1859 р.) Спочатку „Хроніка“ (літопис) велася латинською, а потім німецькою мовами.

1786 — Автор „Географії та докладного опису королівства Галичини та Льонбардії“ граф Андрей Куропатницький, каштелян белзький, так описував Станіслав:

„Це місто в цілому муроване, і чужоземним містам ні в чому не уступає. У місті є палац, збройовня, фортифікації. Є також костюл вірменської нації і руські церкви, чудові будинки і камениці, широкі бруковані вулиці, багаті склепи (магазини) під ратушею, великі вірменські стайні з кінями на продаж, а також багато фабрик“.

Усього на той час у Станіславі налічувалося 12 млинів, 5 цегелень, 2 кондитерські мануфактури, 1 гуральня і 4 броварні. Крім того, функціонувало 10 цехів, в котрих працювало біля 400 майстрів, 300 челядників (підмайстрів) і багато учнів. У той же рік монастир Тринітарів (нині Старозамкова, 2) було передано під окружний суд (діяв до 1911 р.).

1787 — Почав працювати пивоварний завод, найстаріше промислове підприємство міста.

1787 — При „домі безпритульних і старців“ (нині Галицька, 14) стараннями К. Косаківської відкрилася перша публічна школа для дівчат. Це був перший навчальний заклад такого роду на всьому Покутті.

Згідно урядового патенту від 10 лютого 1789 р. громада м. Станіслава відробляла дві ґрунтові повинності, із яких одна призначалася на користь міста, а друга належала дідичці Косаковській. З того ж документу дізнаємося про категорії підданих Косаковської, із яких, зокрема, шість сімей (певно, безземельних) відробляли 104 дні панщини річно, півґрунтові 65 днів річно (причому тяглові працювали зі своїм тяглом

(воли), а безкінні — пішо). Щодо інших груп підданих, то деякі (цілоґрунтові) працювали лише 12 днів річної панщини і сплачували чинш (данину), а решта привілейованих підданих платили тільки грошовий чинш.

1789 — Після урядового „Віденського патенту“ запроваджувався магістрат на чолі з бургмістром, а приватна власність міста ділилася з графинею К. Коссаковською, яка володіла маєтками до 1797 р.

1792 — Зберігся другий детальний план Станіславської фортеці, складений за участю Артура Дреколера. До нинішнього часу у фондах Івано-Франківського краєзнавчого музею збереглася тільки його копія.

З інших подій того року відзначимо таку: 9 січня К. Косаковська продала місто за 2 млн. злотих брату Проту Потоцькому, відомому фінансисту свого часу.

„Тиха війна“ австрійської адміністрації з власницею замку дала свої результати, тому варто розібратися з причинами, які привели до цього занепаду міста.

Про стан господарства м. Станіслава судимо за записами т. зв. Йосифінської метрики, введеної австрійськими чиновниками в роки правління Йосипа II Габсбурга (в основному у 1785-88 рр.). Отже, Станіслав лише у середмісті був торговельно-ремісничим центром, а у передмісті не мав чим розжитися. Селянин, — як свідчить „Йосифінська метрика“, — „висіває, а на 1 морг землі з висіяного дістає: пшениці — 46, жита — 40, ячменю — 40, вівса — 48 горшків зерна, а решту в обліг пускає.

1793 — З часів перебування міста у власності Прота Потоцького зберігся т. зв. „Інвентар ключа станіславського“, який якнайкраще свідчить про стан внутрішніх справ міста.

У цьому „Інвентарі“ знаходимо поіменний список всіх власників будинків та комірників, які квартирували в них, починаючи від палацу воєводи і кінчаючи убогою передміщанською халупою на передмісті, з конкретною відзнакою національності, розмірів податків окремо як у місті, так і в середмісті.

Так, у цілому в Станіславі проживало 908 родин, із них на середмісті — 285 сімей — 30 українсько-польських, 20 вірменських і 235 єврейських, а на передмісті 523 сім'ї, із них: на Тисменицькому — 412 (267 українсько-польських, 77 вірменських і 68 єврейських), на Галицькому — 211 сімей (107 україно-польських, 5 вірменських і 7 єврейських).

1794 — За тим же „Інвентарем ключа станіславського“ дізнаємося, що у Станіславі проживало 5448 мешканців, бо якщо врахувати, що тодішня середньостатистична сім'я могла нараховувати біля 6 чол. (разом з дітьми та прислугою), то виходило, що у місті мешкало 1700 осіб, на тисменицькому передмісті — 2472 особи, на Галицькому — 1266 осіб.

На основі „Інвентаря“ можна встановити ступінь заможності мешканців Станіслава. Так, усі вірмени були господарями. Серед 407 сімей україно-польських господарями вважалися 248 сімей, а комірниками — 109. Серед єврейських сімей становище було ще гіршим: на 392 сім'ї припадало 189 господарів та 203 комірники.

1801 — У результаті банкрутства власників міста Потоцьких приватні маєтки Станіслава і навколишніх сіл перейшли у власність австрійської держави.

Власність міста була оцінена на суму 246948 злотих 20 грош і перейшла у відання т. зв. „релігійного фонду“, тобто прибутки від домінії мали використовуватися на розвиток релігійних шкіл, на призначення пенсій відставним духівникам та інше. Сталася зміна у структурі міських органів: з ратуші вигнали магістрат, а приміщення її використали під магазин, склали амуніції та арсенали зброї. Палац Потоцького передали під військовий госпіталь, а монастир Тринітарів перетворили на тюрму. Церкви Тринітарів та Єзуїтів закрили і вони занепали. З цього часу бере початок рух на активне знесення мурів та фортифікаційних укріплень міста.

1802 — Один із сучасників писав:

„Місто Станіслав було укріпленою кріпостою, яку оточували червоні з цегли фортифіковані мури у стані зовсім обороннім.

Глибокі та широкі рови відділяли місто від передмість і лише довгими, перекинутими через рови мостами, можна було добратися до двох фортечних брам, званих Галицькою та Тисменицькою, а також вузьким і довгим містком можна було увійти до міста через хвіртку, звану Вірменською, призначену для прогулянок. Над брамами фортеці вимощено чорні, золотом писані по мармурі таблиці.“

1803 — Згідно перепису 1801 р. на балансі міста нараховувалося 144 будинки, а на передмістях — 510, із них — на Галицькому — 165, на Тисменицькому — 381. Всього населення міста складалося із 2009 сімей та 6192 мешканців.

1804 — Вийшов імператорський патент (указ) про знесення мурів Станіславської фортеці. Внаслідок знесення фортифікаційних укріплень сталося злиття середмістя з передмістям.

1810 — Продовжується до 20-х років активне знесення фортечних мурів, із каменю та цегли яких викладено 4 площі, 24 вулиці та вимурувано чимало кам'яниць. У результаті асиміляції (злиття) середмістя з передмістям утворилися вулиці: Карпінського (нині Галицька), Вірменська (Єреванська),

Заболотівська (Грушевського), Нижня Заболотівська (Василіянок), Вузька Заболотівська (Франка), Каліцька або Зосина Воля (Коновальця), Середня (Університетська), Липова (Шевченка), Широка (Вітовського), Брукована (Мазепи), Тисменицька (Незалежності), Тісна Тисменицька (Січових Стрільців), Седельмайєрівська (Новгородська), Бельведерська, Галицька, Дністровська, Газова, Валова, Шпитальна та інші.)

1814 — 29 квітня в Станіславі народився польський та український історик і фольклорист вірменського походження Садок Баронч, автор книжки „Пам'ятки міста Станіслава“, 1857. (Помер 2. 04. 1892 р.).

1820 — Нове піднесення міста, яке пов'язують із призначенням на пост станіславського старости Ф. Краттера. За роки його старостування стався ряд позитивних змін: замінено деякі дерев'яні будинки мурованими, вимощено вулиці бруківкою, проведено перші каналізації, організовано поховання на кладовищах і винесено їх за межі міста, а також закладено перший міський парк, т. зв. „Краттерівку“, який знаходився на нинішній Вічевій площі.

1823 — У місті відкрилася книгарня з читальнею, де мешканці міста могли знайти заспокоєння своїх духовних потреб (нині це т. зв. „дім з колонами“ на вул. Незалежності, 21).

Пізніше у місті відкрилася ще одна читальня для жінок, яку утримувало „Товариство станіславських дам“.

1824 — У державній гімназії здобував середню освіту до 1830 р. видатний вчений-історик, етнограф і громадський діяч Іван Вагилевич.

1825 — В результаті сильної бурі знесено верхівку ратуші, що стало причиною для ремонту та реставрації, які затягнулися на довгих 12 років.

1826-1827 — Відбулося ряд великих пожеж.

1827 — закладено парк „Краттерівка“ і побудовано будинок військової адміністрації та гауптвахти (нині Галицька, 7), які до того часу знаходились у ратуші.

1830 — Створено поштову службу міста.

1831 — Пошесть азіатської холери, занесеної з глибин Туреччини.

1833 — Діяльність Казимира Мільбахера, який замінив Ф. Краттера на посаді станіславського старости і продовжив конструктивні його перетворення. До заслуг Ф. Краттера та К. Мільбахера відносять, крім позитивних зрушень у місті, будівництво битого гостинцю через Карпати в Угорщину, що сприяло дальшому розвитку торгівлі.

1834 — 17 лютого в Станіславській окружній тюрмі по вул. Старозамковій, 2 помер польський поет, учасник повстання 1831 р. Маврикій Гославський, автор поеми „Поділля“.

1834 — Збудовано „загальний шпиталь“ (вул. Мазепи, 114) — нині один із корпусів обласної лікарні.

1836 — Почав виходити „Кур'єр Станіславський“ польською мовою (до 1883 р.).

Завершено капітальний ремонт ратуші, внаслідок чого вона набула репрезентабельного вигляду. У залі засідань появилася виставка написів на стінах, які передавали окремі факти з історії нашого міста.

1837 — Встановлено пам'ятник цісарю Францу I на кошти старости Мільбахера. Коштував він 3 тис. злотих. Робота віденського скульптора Шаллера.

1838 — У Пасічній коло Станіслава збудовано машинобудівний завод сільськогосподарської техніки. Випускали в основному машини з паровим двигуном. Продукція заводу знаходилася збут на Балканах та в Угорщині.

1839 — Учасник „Руської трійці“ Яків Головацький писав про місто: „Станіслав розташований на сухій рівнині між двома Бистрицями та Вороною, гарно збудований і веде жваву торгівлю. Купці мають безпосередні зв'язки з Віднем, Брно та іншими містами. Місто зв'язане з Молдавією, що має великий вплив на розквіт цього, найпомітнішого після Львова, хоча й наймолодшого міста в Галичині. Є тут гімназія, нормальні та жіноча школа, книгарня І. Мілковського, друкарня і т. д. (див. „Подорожі в Українські Карпати“. — Львів. — 1983).

1840 — У приміському с. Опришівці відкрито утравквістичну (двомовну) початкову школу — нині НСШ №6. Збереглася хроніка школи, яка розпочата в кінці XIX ст.

1845 — Зведено єврейську лікарню на 30 ліжок. Окрім загальноміського та єврейського шпиталів, діяв гарнізонний госпіталь ім. архієпископа Фердинанда, кілька будинків для інвалідів, людей похилого віку та сиріт.

1847 — Занедбаний храм Єзуїтів передали Греко-Католицькій Церкві. У майбутньому це прислужилося для чималого розвою християнської віри.

1848 — Рік великих перетворень у Станіславі. Місто викупило домінікальні права уряду, а значить усі спадкові права дідичів переходили тепер від „релігійного фонду“ безпосередньо в руки міської управи.

У гімназії встановлено 8-річний період навчання замість 5-річного з обов'язковою здачею „матури“, тобто іспитів на отримання „атестату зрілості“.

Найголовніше, у цей рік сталася т. зв. „весна народів“ по всій Європі. 13 березня впав реакційний уряд Меттерніха у Відні, а 15 квітня цісар Фердинанд видав патент „Про скасування всякої роботизни та інших підданих робіт та мит за

винагороду поміщикам у майбутньому за рахунок держави“. Панщину на землях Галичини скасовано було на 5 місяців раніше, ніж по всій Австрійській імперії.

1848 — 24 березня почалося формування національної гвардії, до якої записалося 125 чоловік.

27 квітня відбулася демонстрація у Станіславі, яка переросла у збройну сутичку з військами. Демонстранти протестували як проти ненависного чиновника Жулавського, якому тріскачками та пищавками молоді люди намагалися висловити своє незадоволення. Як би там не було, але цей невинний, на перший погляд, „котячий концерт“ мав дуже сумні результати, бо під багнетами жовнірів упав на бруківку учень гімназії Т. Гошовський, „перша жертва революції“.

19 квітня прийнято рішення утворити Головну Руську Раду у Львові.

2 травня відкрилося її перше засідання, а з 15 травня став виходити друкований орган „Зоря Галицька“.

1848 — 8-10 травня створено міську Руську Раду, яку пізніше очолив викладач Станіславської гімназії Остап Прокопчиць.

1848 — 30 травня у Станіславі утворено окружну Руську Раду як філію Львівської Ради, куди ввійшли 12 чоловік, які називали себе „Станіславським Собором“. 31 травня відбувся Всеслов'янський Собор у Празі, на який виїхали делегати від Станіслава — Олекса Заклинський, а від станіславської округи — Іван Борисикевич та Григорій Гинилевич.

1848 — У червні відбулися перші в Галичині вибори депутатів до австрійського парламенту, де в числі її послів від Прикарпаття було обрано професора Станіславської гімназії Євстахія Прокопчиця.

1848 — 2 вересня почала виходити перша газета „Дзєннік Станіславовскі“.

1848 — 30 жовтня відбулося всенародне віче українського населення міста, на якому виступив поет і громадський діяч Антін Могильницький. Він домагався демократичних свобод, введення української мови.

1849 — 6 квітня українці утворили свою станіславську сотню на чолі з поручником Родакевичем.

1850 — Вводиться нова система судочинства, яка передбачала створення при окружних судах органів державної прокуратури.

1851 — Підраховано, що населення міста зросло на 10864 осіб (для порівняння: у 1808 р. у місті проживало всього 6192 особи).

1855 — Значно урізано права міського самоуправління внаслідок імператорського патенту про впровадження провізоричних установ (т. зв. „реакційна реформа Баха“).

На основі положення про нотаріальні контори від 21 травня створено 2 нотаріати у Станіславі. Всього на території теперішньої області їх було 16.

На основі статуту 1855 р. Станіслав належав до міст першого класу з річним прибутком 20 тис. злотих корон. Міський уряд складався із президента, двох асесорів, секретаря, трьох писарів, будівничого, а також 20 поліцаїв.

1856 — У першій станіславській гімназії навчалося 308 учнів, із них за національним складом — 168 українців, 108 поляків, 20 німців і 18 євреїв.

1857 — У м. Станіславі налічувалося 29 лікарів усіх спеціальностей, зокрема, 5 докторів медицини, 9 хірургів і 13 акушерів. (До 1880 р. число лікарів зросло до 43).

1858 — У Львові вийшла з друку книга „Пам'ятки міста Станіславова“ уродженця нашого міста, історика вірменського походження Садока Баронча.

1859 — Міська адміністрація закупила будинок гауптвахти (Галицька, 7) для власних потреб. На першому поверсі розміщалися магазини (т. зв. „міський базар“), а на другому влаштовано казино.

1860 — Реорганізовано органи міського самоуправління на цісарських землях. Згідно „державної установи“ Станіслав став повітовим центром. У місті створювався загальноміський уряд на чолі з бургомістром. Бургомістра обирали на засіданні

гмінної управи. Обрання бургомістра на посаду затверджував галицький намісник у Львові, а присягу він складав перед імператором у Відні. Загальноміський уряд творив раду, до якої обиралося 37 „гласних“ (радників). Характерно, що обиралися вони у рівній пропорції: 19 осіб населення християнського віросповідання (поляки, українці, вірмени) і 18 осіб — мешканців єврейського віросповідання.

1860 — У місті створена перша ощадна каса.

1861 — Вийшов лютневий патент про запровадження у Галичині крайового сейму. Засідав цей сейм у приміщенні головного корпусу нинішнього Львівського університету і суттєву незручність для Станіслава складала та обставина, що до нього обиралися переважно представники польського населення міста.

1862 — Магістрат міста організував урочистості по святкуванню 200-річчя заснування м. Станіслава.

За повідомленням багатьох авторів, до другої половини XIX ст. Станіслав не справляв враження впорядкованого міста. Це було рядове повітове містечко Галичини, про яке нібито розповідали, що на поштових конвертах слід було писати „Станіславів коло Тисмениці“ для того, щоб не плутати його з іншими містами. Однак Станіслав знайшов у собі сили піднятися із занепаду і вийти у число значних міст Галичини (після Львова, Перемишля, Коломиї, Тернополя і Дрогобича).

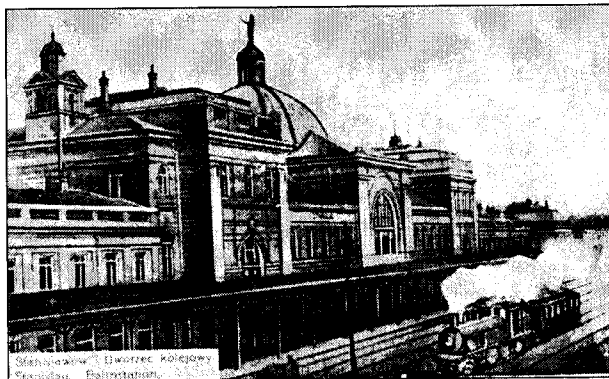
1862 — 21 жовтня народилася вчителька і польська перекладачка Юзефа Дзвонковська, яка з 70-х років жила в Станіславі і була в дружніх стосунках з І. Франком. (Померла 5 травня 1892 р).

1864 — У Станіслав прибув і до 1887 року проживав Агатон Гіллер, який був одним із керівників польського повстання 1863-1864 рр.

1865 — Видається рукописна газета „Зірка“ — орган „таємної громади“ учнів станіславської гімназії. Виходила за редакцією В. Навроцького та О. Терлецького.

1866 — 1 вересня розпочався рух пасажирських поїздів на залізниці Львів-Чернівці і перший поїзд урочисто прибув в Станіслав. В тому ж році почали працювати залізничні майстерні — нині локомотиворемонтний завод.

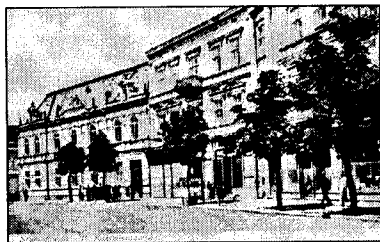
Дуже скоро Станіслав став вузловою станцією, від якої відходило п'ять залізничних колій: на Калуш, Галич, Коломию, Вороненку та Нижнів.

1867 — Указом від 23 січня у Австро-Угорській імперії скасовано поділ на округи і запроваджено повітовий устрій. В результаті „краєвої устави“ у місті обрано першого незалежного бургомістра Антона Суханека.

28 лютого створено станіславське повітове Староство, яке стало найвищим адміністративним органом у повіті. Міська рада складалася із бургомістра та ради як законодавчої (контрольно-розпорядчої) влади та магістрату — органу виконавчої влади.

1868 — Створена міська каса ощадності (на розі вул. Мазепи та П. Орлика) — перша фінансово-кредитна установа Станіслава, яка до 1872 р. за сумою вкладів мала четверте місце в Галичині.

1868 — 28 вересня в місті виникла велика пожежа, яка почалася з центральної вулиці Липової. Згоріло 260 будинків.

З вини мешканців, які проживали в садибі Г. Лотрінгера за адресою Липова, 34, почалася катастрофічна пожежа, внаслідок якої вигоріла половина міста. У вогні загинули художні розписи церков, згоріла ратуша, пошта, суд, театр, крамниці, майстерні, дерев'яні будинки, в основному у центральній частині міста. Збитки від пожежі вираховувалися у сумі 1 млн. ринських зл. Страхові агентства виплатили лише 300 тис. ринських злотих. Новий бургомістр І. Камінський зумів поправити становище, узявши позику на 0,5 млн. злотих, а цар через свого ад'ютанта передав 6 тис. злотих. У цілому пожежні жертви склали біля 50 тис. ринських злотих. З тими грошима взялися до перебудови.

1869 — У Станіславі, мабуть, вперше відбувся вечір, присвячений Т. Шевченкові з ініціативи братів Заклинських.

1870 — Покладено початок корінної відбудови міста після пожежі. 6 червня урочисто закладено перший камінь у відбудову нової ратуші, третьої, збудованої за проектом львівських архітекторів А. Прибиловського та Ф. Покутинського.

1870 — Завершено розбирання валів і бастионів колишньої фортеці. З північної сторони збережено частину валів, де впорядковано громадський сквер під назвою „Гетьманські вали“.

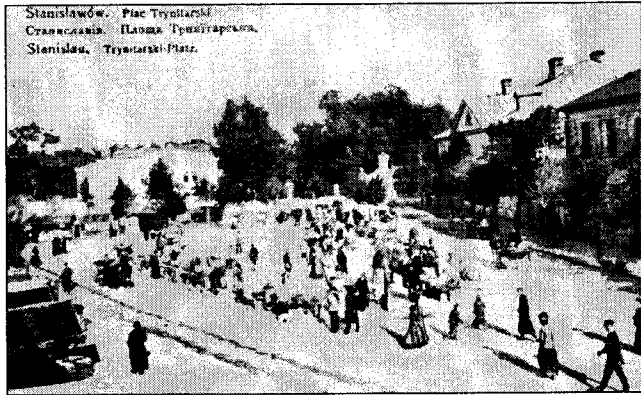
1870 — Створена станіславська окружна шкілька рада, яка здійснювала контроль, нагляд і керівництво за роботою шкіл та дошкільних установ.

1871 — На місці дерев'яної ратуші (знищеної пожежею 1868 р.) збудовано нову будівлю, де на 5-му поверсі було встановлено годинник, а на даху вежі в 1825 р. встановлений австрійський орел.

1871 — Засновано чоловічу учительську семінарію, яка з 1892 р. розмістилася в будинку на Тринітарській площі.

За даними Львівської торгово-ремісничої палати у Станіславі працювало: 2 гуральні (друга — у Княгинині), 2 броварні (друга — у Пасічній), три парові тартаки (один із них — у

Княгинині), 4 гарбарні (одна — у Княгинині, друга — у Загвізді), дві друкарні (Ховання і Данькевича), картонна фабрика, фабрика штучних добрив у Княгинині, підприємство по виробництву мазуту у Княгинині.

1872 — Гучно відзначалося приєднання Галичини до Австрії. Для порівняння скажемо, що у 1862 р. була проведена лише святкова демонстрація польської громадськості міста.

Заснована перша публічна бібліотека у Станіславі. Початок її укомплектування поклав Віцентій Новина Смагловський, який разом із двома компаньйонами збирав для неї книжки ще у Парижі. На пропозицію бургомістра Станіслава Ігната Камінського, бібліотеку було перепроваджено до міста у складі 14 великих скринь, які містили 5 тис. томів. Незабаром фонди бібліотеки доповнив зібранням 4 тис. томів стрий бургомістра Ян Непомуцен Камінський, а ще три тисячі примірників подарував краківський бібліограф Реббе-Ширін.

1874 — У місті була відкрита реальна школа, яка перейшла в розряд гімназії (Незалежності, 17). Викладачем працював поет О. Левицький, вчилися польський соціаліст, організатор перших робітничих гуртків в Станіславі Ф. Дашинський та український поет В. Гадзінський. Сьогодні це стоматологічний корпус медакадемії.

1875 — За кількістю мешканців Станіславський повіт посідав 22 місце серед 74 повітів Галичини, не враховуючи Львова та Кракова. За густотою населення він стояв на 13 місці.

Торгівля на той час, — за словами А. Шарловського, — була в руках євреїв. У Станіславі були лише 14 магазинів християнських, а решта належали євреям. Торгівля велася, в основному, крамарським способом і в меншій мірі вона була гуртовою (оптовою).

Щороку в Станіславі проводилося 8 ярмарків. Ярмарки волами проводилися раніше 1 травня, але на той час вони занепали. Торги у місті проводилися щочетверга.

1875 — У м. Станіславі відкрилася промислова виставка, організована стараннями бургомістра І. Камінського. Після фундаторів Потоцьких, старост Ф. Краттера та К. Мільбахера, він належав до числа осіб, які найбільше прислужилися до розвитку нашого міста.

За час діяльності І. Камінського у Станіславі побудовано: вокзал, магістрат, театр, готель, бібліотеку, численні камениці тощо. У цілому територія міста на кінець XIX ст. збільшилася у 5 разів і зростала в основному у східному, вздовж залізничної колії, та у західному (район Бельведеру) напрямках. За Камінського почали мостити вулиці асфальтом (з 1875 р.) та теребовлянським каменем (з 1876 р.).

1876 — Організоване Станіславське відділення польського Татранського товариства — громадської організації, яка мала займатися розвитком туризму у східних Карпатах.

1876 — Вперше в Галичині для освітлення вулиць Станіслава встановлено газові ліхтарі.

1877 — Засновано філію товариства „Просвіта“ з ініціативи відомих вчених і громадських діячів Є. Желхівського та братів Заклинських.

1877 — 4 квітня помер і похований на цвинтарі в центрі міста польський поет, учасник повстання 1863 р. і Паризької Комуни Кароль Свідзінський (нар. 5. 07. 1841р.)

1877 — У місті були заарештовані культурно-громадські діячі адвокат М. Бучинський, педагог Л. Заклинський і службовець І. Мандичевський. За поширення соціалістичних ідей, зв'язки з М. Драгомановим їх засуджено на 1 місяць тюрми.

1878 — Заснована фабрика дріжджів і спирту Ф. Лібермана.

Корнило Заклинський

1879 — В Станіславі вийшла перша українська газета „Господарь и Промышленник“ (виходила до 1882 р.).

1879 р. — В Станіславі відкрито першу господарсько-промислову виставку, на якій були представлені твори різьбяра Ю. Шкрібляка та інших народних майстрів Гуцульщини і Покуття.

1880 — За даними статистики австрійських властей в місті 57% усього населення було неписьменним.

Згідно проведеного перепису у м. Станіславі нараховувалося 45 вулиць, 10 площ і 11350 будинків, із них 450 кам'яниць. У місті проживало 18 626 мешканців, із них 9285 мужчин і 9341 жінка.

1880 — Влітку в нашому місті не з своєї волі вперше побував Іван Франко, який провів під час арешту червневу ніч в підвалі будинку на вулиці Галицькій, 7, коли в супроводі жандармів повертався з Коломиї до рідного села Нагуєвичі.

1880 — Виходив часопис „Денниця“, який редагував відомий український мовознавець, викладач гімназії Іван Верхратський, де опублікував, зокрема, статтю „Замітки про взаємини руського язика і народної літератури“ та інші матеріали під різними псевдонімами.

1882 — На основі нового промислового статуту у Станіславі ремісники об'єднувалися у такі товариства: 1) об'єднання шевців і споріднених ремесел, 2) об'єднання ковалів, 3) об'єднання мулярів, 4) столярів, 5) кравців.

Головними центрами промисловості вважалися гміни Станіслава, Княгинина та Загвіздя. Усього фабрик було 30, на котрих працювало до 500 чол. (без залізничних майстерень).

Найбільшим підприємством міста вважалася головна майстерня залізниці, де працювало 278 чол. (не враховуючи адміністрації), із них: 100 слюсарів, 36 ковалів, 14 котлярів, 34 столяри, 14 лакувальників.

1883 — І. Франко вперше побував у нашому місті за власним бажанням як журналіст однієї з львівських газет. Тут познайомився з вчителькою Юзефою Дзвонковською.

1883 — На будівлі родинного костелу (нині музей сакрального мистецтва) відкрито дві меморіальні дошки українською і польською мовами в честь патрона міста Станіслава Потоцького, який загинув в 1683 р. в битві з турками під Віднем.

1883 — За 8 років (з 1875), згідно обчислень Андріана Баблі, населення міста зросло на 24%. За кількістю мешканців Станіслав займав 8-е місце серед міст Галичини після Львова, Кракова, Тернополя, Тарнова, Коломиї, Перемишля та Бродів. У місто прибули отці Єзуїти, які заснували тут місійний дім. Богослужіння вони відправляли у вірменському костелі.

Створена промислова школа дерев'яного промислу.

1884 — Видано у Станіславі книгу вчителя місцевої учительської семінарії Івана Яхна „Систематичний опис галицьких рослин“.

1884 — серпень. Відбувся загальний збір Українського педагогічного товариства, участь у якому взяли студенти, учасники другої мандрівки української молоді і композитор П. Ніщинський.

1884 — У Станіславі відкрито філію товариства „Руська бесіда“.

1884 — 9 листопада в будинку №6, на площі Ринок відкрита „Руська читальня“, головою якої був обраний священник Т. Шанковський.

7 грудня в цьому будинку відбувся з'їзд „Товариства руських жінок“, скликаний письменницею Н. Кобринською. На з'їзді виступив І. Франко і заохочував жінок до громадської діяльності.

Наталія Кобринська

У **1884** році у місті створено польське спортивне товариство „Сокіл“.

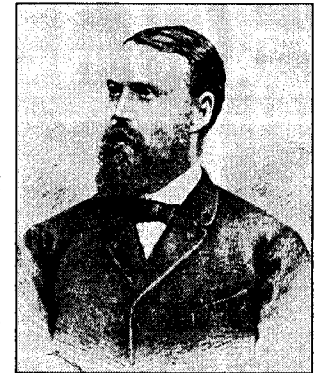
1885 — Важлива подія у сфері духовного життя Прикарпаття — створення Греко-Католицької Єпархії у Станіславі.

1885 — 18 лютого помер Євген Желехівський, український лексикограф, фольклорист і викладач Станіславської гімназії, автор „Малорусько-німецького словаря“. Народився 24 грудня 1844 року.

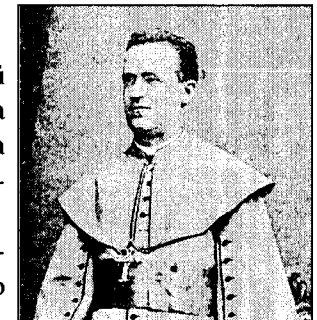
1886 — У Станіславі першим номером вийшов „Вісник Станіславської єпархії“ (виходив до 1939 року).

1886 — 10 січня відбувся урочистий в'їзд й інтронізація першого єпископа в Станіславі Ю. Пелеша. Владика організував єпископську капітулу і консисторію.

1886 — 8 грудня в Станіславі вперше відбулося селянське віче за участю жителів навколишніх сіл.

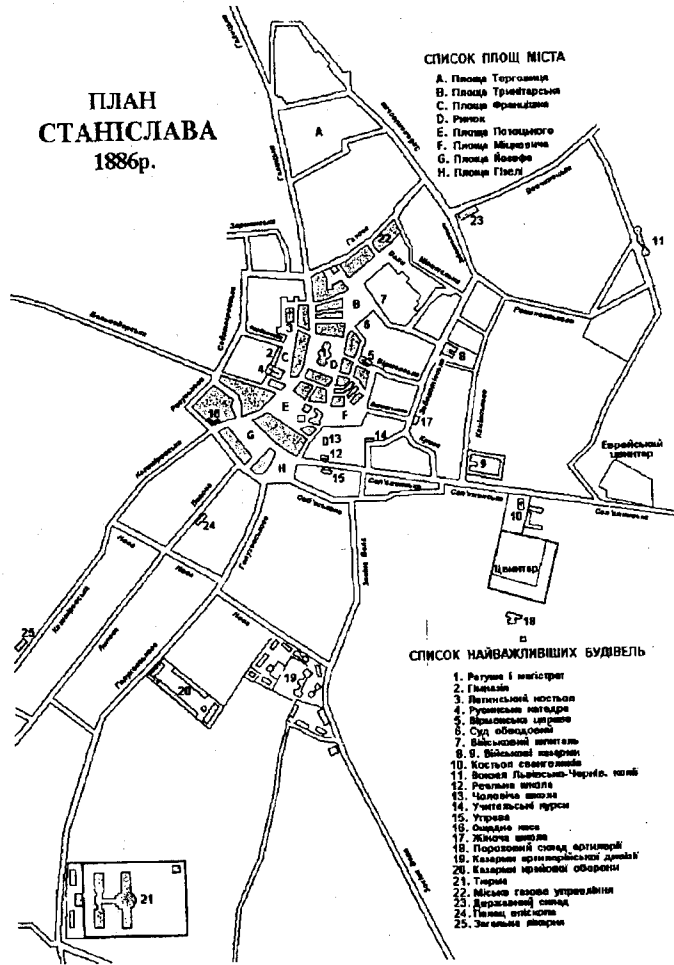

Євген Желехівський

Юліан Пелеш

**ПЛАН
СТАНІСЛАВА
1886р.**

1886 — Значно розширено будівлю вокзалу.

1886 — Почала виходити газета „Кур’єр Станіславський“, засновником і першим редактором якої був А. Гіллер, учасник польського повстання 1863 р.

1887 — У нашому місті побачила світ книга польською мовою Алоїза Шарловського „Станіслав і повіт Станіславський під поглядом історичним та географічно-статичним“.

1888 — Помер З. Мрочковський, головний лікар міської лікарні, який заразився від хворих тифом. Він був одним із лідерів польської громади міста, директором каси ощадності, депутатом Галицького сейму, головою філії культурно-спортивного товариства „Сокіл“.

За 60 років станіславського єпископства владиками тут були: Юліан Пелеш (1885-91), Юліан Сас-Куїловський (1891-99), Андрій Шептицький (1899-1901) і Григорій Хомишин (1904-1945).

Протягом 38 років (із 1848р.) у Станіславі виходили такі часописи: „Дзеннік станіславівський“, Кур’єр станіславівський“, „Голос станіславівський“, „Газета Підкарпатська“, „Ехо з Покуття“, „Хроніка“, „Омнібус“, „Гасло“, дитяча газета „Світелко“, українські видання „Денниця“, „Господар і промишленник“, „Вісник Станіславської єпархії“.

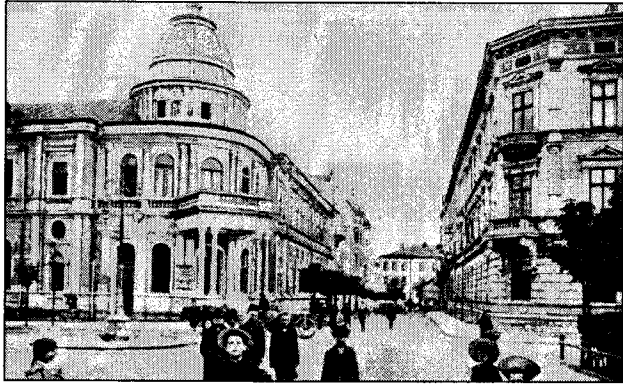
Зросло число видань. У 1875 р. їх було всього шість.

1888 — Засновано фабрику шкір Я. Маргошеса, нині АТ „Плай“.

1888 — У Станіславі працювало біля 10 великих та 20 малих промислових підприємств, переважно кустарних мануфактур. У місті функціонував також один із трьох на всю Галичину (два інших у Львові та Тернополі) парових млинів потужністю понад 20 кінських сил.

1889 — 1890 рр. в гімназії діяв таємний політичний гурток „Поступ“, яким керував гімназист VI класу Денис Лукіянович, згодом письменник. Завданням гуртка було просвічувати народ, підняти його з упадку. Гурток, що налічував 30 гімназистів, мав зв’язок із залізничниками, вчителем Зубелем, діячем радикальної партії Творовським, гімназистами Львова, Коломиї, зокрема з В. Стефаніком. Гурток було викрито 10 червня 1890 р. 7 учнів було виключено з гімназії „за соціалізм і атеїзм“, серед них Михайла Яцкова, згодом відомого українського письменника родом з с. Лесівка Богородчанського повіту. Лукіяновича було засуджено до шестинедільного арешту.

1889 — 1 квітня та 31 березня 1890 р. І. Франко виступив на вечорах, присвячених Т. Шевченку.

Будинок театру

1891 — У грудні в Станіславі збудовано польський професійний театр ім. О. Фредри (нині обласна філармонія).

1891 — Народився в Княгинині Іван Когутяк, згодом відомий артист і режисер. В 1952-1957 рр. працював заступником директора Івано-Франківського драмтеатру ім. Івана Франка.

1892 — 14 березня народилася у Станіславі Олександра Любич-Парахоняк, українська оперна співачка. Померла 23. 02. 1977 на Львівщині.

1892 — У квітні І. Франко був у Станіславі на селянському вічі і подав про це інформацію в газеті „Кур'єр Львовскі“ за 12 квітня.

1892 — Іван Франко і Михайло Павлик, як лідери радикальної партії, провели в Станіславі народне віче, де відстоювали загальне виборче право.

1892 року вперше відбулася першотравнева маївка і віче, на якому робітники домагалися введення восьмигодинного робочого дня і загального виборчого права.

1892 — У Станіславі вирішили будувати нову дирекцію залізниць, причому право на це дісталось у гострій конкурентній боротьбі з іншими великими містами. Вибір Станіслава

зумовлений почасти тим, що керівником державних залізниць Австро-Угорщини був від Станіславського округу Л. Білінський. (Ім'я його носила нинішня вулиця Сахарова). У березні 1893 р. почалися переговори про будівництво. З липня почалися роботи по риттю фундаментів. 8 серпня урочисто закладено наріжний камінь у будову. Роботи проводились цілий рік, майже 363 дні, і не припинялися навіть зимою, що було незвичайно на той час, а в окремі дні на будівництві працювало до 350 робітників, причому 100 із них були мулярами.

1893 — В Станіславі відбулись 4 шевченківські концерти. Один з них відбувся у „Руській бесіді“. Співав хор з Княгинина, декламували „Наймичку“ та інші твори Кобзаря.

1894 — На початку червня в місті почала працювати перша телефонна станція на 12 абонентів, яка на початку ХХ ст. вже мала міжміський зв'язок.

1894 — 1 липня дирекція залізниць у Станіславі розпочала свою роботу. Це був 4-поверховий розкішний будинок на 70 покоїв і 30 кабінетів, який ми нині краще знаємо як головний корпус медичної академії на вул. Галицькій, 4. Будівництво цього об'єкту обійшлося у суму 170 тис. золотих.

1894 — Стала до ладу залізниця Станіслав-Рахів. Створено дирекцію залізниць Східної Галичини і Буковини.

1894 — За рішенням міської ради на тодішній околиці міста по вул. Галицькій відкрилася торговиця, де кожного четверга проводився ярмарок. Пізніше територію торговиці засадили зеленими насадженнями і на місці її утворився парк воїнів-інтернаціоналістів.

1894 року закінчив гімназію згодом видатний український фольклорист і етнограф, академік Володимир Гнатюк.

1894 — В Станіславі засновано хорове товариство „Боян“. Першим головою обрано поштового урядовця Р. Зарицького (видав перший на Україні „Музичний календар“).

1895 — 19 листопада в Станіславі народився український поет, перекладач і педагог Степан Масляк. Помер в 1960 р.

1895 — Відбувся перший страйк будівельників Станіслава. Арештовано 30 робітників.

У страйку брали участь 800 робітників, зайнятих на будовах міста. Страйкуючі висунули такі вимоги: „Хай живе 10-годинний робочий день!“, „Підвищення заробітної плати до 1,5 золотих ринських в день“, — це лише для кваліфікованих робітників, причому гроші виплачувати щотижня у суботу на місці роботи, а не в неділю в шинку, як було вигідно євреям.

13 серпня страйк закінчився перемогою будівельників.

1896 — Український композитор і диригент Іван Біликовський (1846-1922) заснував хор „Станіславський Боян“. У нашому місті він закінчив учительську семінарію (1875) і працював з 1884 р. викладачем музики.

Учасники хорового товариства „Станіславський Боян“

1896 — 6 жовтня прийнято рішення про запровадження у місті трамвайного руху. Однак, через брак коштів проектні роботи по його впровадженню призупинилися.

1897 — Вокзал, а пізніше й окремі будинки отримали автономне електричне освітлення. Відбувалася перша демонстрація ігрового кіно (будинок І. Данкевича по вул. Мазепи, 6).

1898 — 20 листопада в центрі міста встановлено пам'ятник видатному польському поетові Адаму Міцкевичу (до 100-річчя з дня народження). Головою комітету побудови пам'ятника був викладач Станіславської гімназії Павло Брила (1852-1903). Споруджено його з італійського мармуру за проектом краківського скульптора Т. Блотницького. Висота пам'ятника 2, 31 м., вага 8 тонн, збір пожертв виніс суму 3 тис. зл. ринських.

Знаходився пам'ятник по нинішній площі Міцкевича. У роки ЗУНР дуже пошкоджений, а потім перелитий у бронзу і зміщений на кілька метрів ближче до філармонії.

Пам'ятник А. Міцкевичу

1899 — Відбулася інтронізація станіславського єпископа А. Шептицького.

1899 — Коштом єпископа А. Шептицького закуплено ділянку по вул. Липовій під будівництво Греко-Католицької духовної семінарії. 1900 р. переписано на користь семінарії, а з 1901 р. за сприяннями урядових субсидій почалося будівництво.

1899 — 7 липня в місті відбувся сольний концерт оперного співака Євгена Гушалевича.

1900 — Завершено будівництво „Дому старців та калік“, зведеного під керівництвом архітектора К. Захаріяевича. Розрахований будинок на 72 особи. Він складався із двох корпусів.

сів, в яких проживали відповідно представники двох віросповідань: християнського та єврейського. До нинішнього часу зберігся лише один корпус, другий був знищений у роки першої світової війни. Зараз тут знаходиться музична школа, а ще рашіне — медучилище (Галицька, 101).

1900 — Організовано Станіславський нафтоперегінний завод, т. зв. „рафінарія нафти“, яка належала братам Олександру та Бернарду Габерам, а з 21 липня 1914 р. — акціонерному товариству „Габер і компанія“.

1900 — 11 листопада встановлено орган у костелі Пресвятої Діви Марії, св. Андрея, св. Станіслава (така складна назва цього храму), де покоїлися мощі св. Вікентія — покровителя міста, та прах Потоцьких.

1902 — Будується новий газовий завод по нинішній вулиці Ленкавського.

1902 — У 1-ій Станіславській гімназії навчалося 620 учнів, зокрема за національним складом: українців — 161, поляків — 460, німців — 3.

1902 — 22 березня в залі музичного товариства ім. Монюшки заходами гімназійної молоді відбулися вечорниці в честь Тараса Шевченка. Виконувалися пісні чоловічим хором на слова Шевченка композиторів С. Воробкевича („Думи мої“), Н. Нижанківського, декламувалися вірші Шевченка „Розрита могила“, „Кавказ“ та інші. На вечорі збиралися добровільні пожертвування на бурсу філії педагогічного товариства.

1902 — 17 червня в Станіславі відбувся шевченківський концерт з участю артистки Львівської опери Ф. Лопатинської.

1903 — Народився єврейський художник Отто Ган, який загинув в роки другої світової війни.

1903 — Створено культурно-освітнє міщанське товариство „Руська хата“.

1903 — 25 квітня помер станіславський адвокат Мелітон Бучинський, відомий український фольклорист і культурно-громадський діяч, який підтримував зв'язки з багатьма письменниками і діячами культури Наддніпрянської України.

13 червня помер український письменник Остап Левицький, який викладав польську та українську мови в Станіславській реальній школі. (Нар. 2. 10. 1839 р.).

В Станіславі дяком І. Полотнюком засновано міщанське культурно-касинове товариство „Руська хата“ (після війни „Українська хата“). Організувало серед міщан відчити, театральні вистави.

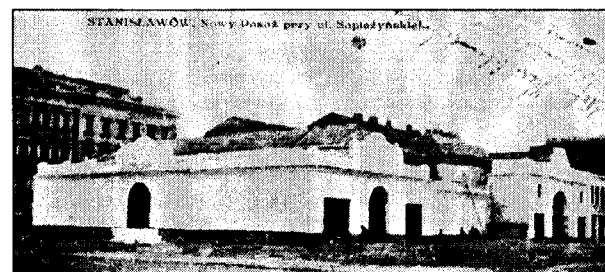
1903 — 9 грудня проїздом до Коломиї у місті зупинився на декілька годин видатний український композитор Микола Лисенко.

На вокзалі, а потім у товаристві „Українська бесіда“ (тепер майдан Незалежності, 3) відбулася урочиста зустріч з видатним композитором. Гостя вітали лікар В. Янович, посол до Львівського сейму Й. Гурик, від імені 16 українських товариств — голова „Бесіди“ п. Каранович. Співали хори з Вікторова, Маринополя, Стриганець та „Станіславський Боян“.

Двічі забирав слово М. Лисенко і дякував за гостину, а потім виїхав до Коломиї. 21 березня 1992 року на майдані Незалежності відкрито меморіальну дошку в честь цієї події.

Мелітон Бучинський

1904 — На місці згорілого у 1868 р. міського театру відкрився т. зв. „Пасаж Гартенбергів“, добре відомий сучасникам як колишній „Дитячий світ“ і виставковий зал.

1904 — 16 квітня єпископом-ординарієм Станіславської єпархії іменовано о. Григорія Хомишина.

1905 — У Станіславі гастролював театр М. Садовського. Роль Хариті у п'єсі І. Карпенка-Карого з великим успіхом зіграла Марія Заньковецька.

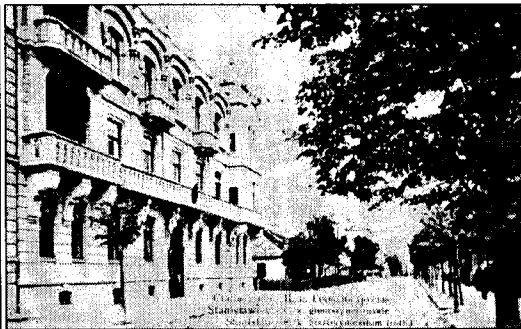
Свято української громадськості міста. Того року вітали приїзд до Станіслава відомого артиста „театру корифеїв“ М. Садовського.

1905 — У Станіславській гімназії (до 1910 р.) почав працювати викладачем відомий український мовознавець Іван Дем'янюк. (Нар. у 1880 р. в м. Надвірна).

1905 — На вимогу української громадськості австрійський уряд та галицьке намісництво дали згоду на відкриття Станіславської української гімназії. Першим директором було призначено Миколу Сабата. Спочатку вона розміщувалася в орендованому приміщенні на теперішній вул. Січових Стрільців, 26, а з 1908 р. — на вул. Липовій. Закрита у 1939 році і перетворена у радянську середню школу. Тепер житловий будинок.

Микола Сабат

Українська гімназія

1905 — 13 листопада на площі Міцкевича, під впливом революційних подій в Росії, відбулася маніфестація жителів міста.

1905 — Власником Р. Яворським заснована перша металеві фірма „Край“ (нині ВАТ „Промприлад“).

1906 — 21 січня помер Іван Яхно — біолог, педагог, доктор філософії, автор праць про фауну і флору Прикарпаття. Працював з 1871 р. по 1906 рік у Станіславській вчительській семінарії.

1906 — У скульптурній майстерні та в театрі М. Садовського під час гастролей у Станіславі працював відомий український скульптор Михайло Бринський (Нар. 11. 10. 1883 р. в с. Долина Тлумецького району).

1906 — Під залізничним переїздом на вул. Вовчинецькій споруджено перший в місті тунель, який використовується для проїзду транспорту по сьогоднішній день.

1907 — Учні гімназії Д. Дем'янюк, М. Євшан видавали таємну рукописну газету „Оса“.

1909 — 26 травня помер і похований в місті відомий західноукраїнський композитор, диригент і музичний діяч Денис Січинський, який жив у місті з 1899 р.

1909 — Замість згорілої у пожежі 1868 р. пошти, збудовано новий будинок по теперішній вулиці Січових Стрільців, 15. Там вона знаходилася до 1938 р. поки не перебралася у нове приміщення. А на місці згорілої пошти ще у 1870 р. споруджено „срязковий готель“ Камінського, що його у 1901 р. придбав у власність Ш. Сусман за 150 тис. корон. У 1881-1901 рр. тут поміщалася Станіславське староство, а в другому крилі — „Крайова школа дерев'яного промислу“.

С. Малецький — професор гімназії. 1909 р.

Іван Яхно

Січовий Здви́г у Станіславі. 1911 р.

1910 — Станіслав стає значним залізничним вузлом. Із 1896 р. через Станіслав щодня курсувало до 30 пасажирських та вантажних поїздів. У 1906-1908 роках перебудовується вокзал. На той час від міста відходило 5 залізничних колій.

1910 — Відкрив свою адвокатську канцелярію по вул. Голуховського (тепер Пушкіна, 22) діяч радикальної партії Левко Бачинський, в 1919 р. — віце-президент ЗУНР. Тут він жив до кінця свого життя (помер 11 квітня 1930 р.). Його відвідував В. Стефаник.

1910 — Обраний головою „Просвіти“ в Станіславі лікар В. Янович, який почав працювати у місті з 1900 р.

1910 — 3 травня у місті народився Станіслав Бурш, польський перекладач творів українських письменників лауреат літературної премії ім. І. Франка.

1910 — 29-30 травня на околиці міста „Діброва“ відбулося свято молодіжного товариства „Сокола-Батька“, в якому взяло участь близько 20 тисяч юних соколів і січовиків. Тут відбулися показові гімнастичні виступи та спортивні змагання.

1911 — 4 січня народився Володимир Макар, громадсько-політичний діяч, провідний член ОУН-УПА, в'язень Берези-Картузької у 1934-1935 рр. Згодом революціонер Макар був

В. Янович

знову засуджений ще на 7 літ тюрми. З 1951 р. проживав у Канаді, де очолював різні українські організації. Опублікував праці „Сім літ визвольних змагань 1938-1945“, „Береза Картузька 1934-1935“ і „Бойові друзі“ (1960).

1911 — 6 квітня в залі ім. Монюшка відзначено 50-річчя з дня смерті Т. Шевченка. Змістовні промови виголосили селянин Глум з Вікторова, Лесь Курбас та інші. Потім відбулася вистава „Неволення“ М. Кропивницького у виконанні акторів народного театру ім. І. Тобілевича (режисер Л. Курбас).

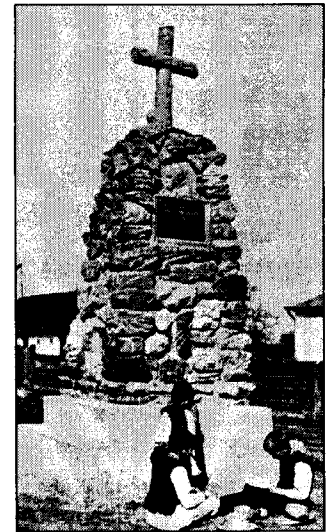
1911 — В с. Вовчинець з ініціативи „Просвіти“ відкрито один з перших пам'ятників Т. Шевченкові.

1911 — В Станіславі з ініціативи лікаря, голови товариства „Просвіта“ В. Яновича засновано окреме статутове товариство „Український народний театр ім. І. Тобілевича“. Свою діяльність театр започаткував виставою „Наталка Полтавка“ І. Котляревського. (У 1914 р. — припинив існування, відновлений у 1931р.)

1911 — У місті виступав Гуцульський театр Г. Хоткевича. Газета „Станіславські вісті“ (1912, 25 січня) писала: „...Гуцульський театр дав в нашій місті три вистави, які завдяки гарному виведенню поодиноких дій та сцен, випали дійсно гарно й величаво... Найбільше припали до вподоби гарні й бравурні танці гуцульські, які на рясні оплески відтанцьоване вдруге“.

1911 — Викладач Станіславської української гімназії Григорій Кичун заснував перший у місті пластовий відділ, де в 1913 р. було 80 учасників.

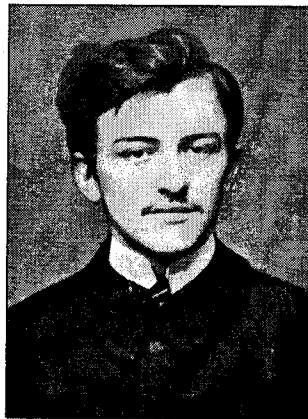
1911 — 10 листопада з Станіславської австрійської тюрми „Діброва“ здійснив втечу студент Мирослав Січинський, який за

Пам'ятник Т. Шевченкові в с. Вовчинець. 1911 р.

політичне вбивство намісника Галичини був засуджений до страти, а потім до 20-річного ув'язнення. (Помер у США 16. 03. 1979 р.).

М. Січинського помістили у станіславську тюрму, яка користувалася славою найміцнішої, принаймні, звідси ще ніхто ніколи не втік. Однак за сприянням Д. Вітовського (в майбутньому — військового міністра в уряді ЗУНР) та наглядачів-українців, які переодягнули ув'язненого у мундир наглядача, М. Січинський зумів втекти.

Мирослав Січинський

1911 — 26 листопада в один із останніх приїздів в Станіслав, в залі будинку „Руська бесіда“ (вул. Січових Стрільців, 24) читав свою поему „Мойсей“ Іван Франко.

1911 — Відбулася ювілейна академія на честь 100-річчя від дня народження М. Шашкевича. Доповідь прочитав літературознавець Олександр Колесса.

1911 — Організовано перший спортивний клуб під назвою „Ревера“. Всі футбольні клуби у місті ділилися за національною ознакою. Так, серед польських клубів відомі „Ревера“, „Гірка“, серед українських — „Пролом“, „Сокіл“, серед єврейських — „Гакоах“ та інші.

1912 — 3 січня відбулися загальні збори т-ва „Руська Бесіда“, яка нараховує 118 членів. Головою вибрано п. Мирона.

12 січня відбулися збори секції українського студентського Союзу, на яких вибрано головою Гурковського, а заступником Д. Вітовського.

Йорданське торжество відбулося величаво. Службу Божу і водосвяття здійснив єпископ Г. Хомишин при участі мітрата Гордієвського і 4-х крилошан.

1912 — 21 січня в „Руській Бесіді“ Собіського, 28 (тепер Січових стрільців) за почином Товариства наукових викладів ім. Петра Могили І. Крип'якевич зробив прилюдний виклад на тему: „Школи і шкільне життя на Україні в XVI-XVIIIст.“

11 лютого відбулося віче з вимогою загального виборчого права. Виступали адвокати І. Макух, Л. Бачинський та ін.

Щоби вшанувати пам'ять М. Шашкевича, комітет „Рідної школи“ вирішив заснувати школу ім. М. Шашкевича в Станіславові. В лютому в Княгинині-Колонії арештовано фіктивну подружню пару Миколу Новіцького та Іванну Шиманську під закидом шпіонажу. Поліція перехопила шифрований лист, в якому російські власті запитують про положення і фортифікації Галича. Паспорт в арештованого був фальшивий. Насправді це був Микола Рубанов, купець з Києва. Арештовані визнали себе винними.

24 лютого застрелився Станіславський багатий купець Карло Піскож. Не бажаючи платити (особистого податку), він приховав свої доходи і за це йому присуджено 40000 к. кар. Це, мабуть, було причиною самовбивства.

Газета „Станіславські Вісті“ скритикувала українців — власників приватних фірм і крамниць, що подали на них не українські, а польські написи. „Коли п. Тиндик та інші не

змінять польські вивіски на українські, то їх слід бойкотувати“ — закликала газета.

1 березня 1912 р. тов. „Українська молодіж“ і „Секція Українського Студенського Союзу“ в театральному залі ім. Монюшки відсвяткували 51 роковини смерті Т. Шевченка. Вступне слово виголосив Д. Вітовський.

14 квітня Товариство „Руських жінок“ в залі „Руської Бесіди“ влаштувало „Весняні вечорниці з танцями“. Працював буфет на власні кошти. Вступ від особи 2 к., для академіків 1 к. Весь дохід був призначений для убогих дівчат бурси товариства.

У травні відбулися вибори до міської Ради. Вибрано 18 нових радних. Перед 10 роками до Ради входило 6 українців.

13 травня шалений вітер зірвав дахи, поперевертав дерева. Були зірвана бляха на 6 м. з даху тов. „Просвіта“.

13 травня в „Руській Бесіді“ відбулися збори українського туристичного товариства „Чорногора“. Новообраний виділ вирішив з 26 травня провести декілька екскурсій в Богородчанський, Косівський і Надвірнянський повіти, щоби краще пізнати рідний край.

14 травня в залі тов. Монюшки відбулися святочні вечорниці в честь Т. Шевченка і М. Шашкевича, організовані молоддю української гімназії. Крім декламації та успішного виступу чоловічого та мішаного хорів, промови професора Ю. Чайківського, була відіграна вистава Софокла „Антигона“.

19 травня заходами товариства „Сокіл“ в залі тов. „Руська Бесіда“ відбувся відчит Петра Франка (син письменника) „Скавт в Англії і пласт у Галичині“.

19 травня в залі „Руської Бесіди“ відбулося віче в справі заснування українського університету, на якому виступали адвокати міста Л. Бачинський, Ю. Олесницький, селянин із Чернівецького п. Королук.

25 травня в „Руській Бесіді“ відбулися установчі збори філії товариства наукових викладів ім. П. Могили. Головою філії обрано проф. Ю. Чайківського, радними: лікаря-окуліста Я.

Грушкевича, адвоката Ю. Олесницького, педагогів П. Ростинського, М. Лепкого та ін.

10 червня в Станіславі відбувся концерт тов. „Академічний хор Бандурист“ зі Львова. В концерті виступали співачка Анна Крушельницька (сестра Соломії), цитрист і композитор о. Є. Кульчицький та інші.

1912 — о. Архидиякон Єронім Багриш, який виїхав до Філадельфії, надіслав українській громаді Станіслава листа і гроші для „Рідної школи“, сиротам, ремісничій та селянській бурсам.

6 серпня в Княгинині-Колонії завалився комин на тартаку. Був смертельно поранений один працівник.

Заходами філії „Сільський Господар“ в місті 3-5 липня 1912 р. відбувся пасічний курс в дослідній станції проф. Льва Гаванського при вул. Голуховського, 61 (тепер Пушкіна).

18 серпня було багато бажаючих їхати до Львова, та була відчинена тільки одна каса і тому багато пасажирів не встигли взяти квитки. Не змогли сісти і ті, які взяли квитки, бо поїзд без оголошення виїхав на 5 хв. швидше. Такі безпорядки на Станіславському двірці є непоодинокі і викликали велике обурення у пасажирів.

1912 — 4 вересня у Станіславі народився Мирослав Борисюк, педагог, доктор мистецтвознавства Колумбійського (1954) та доктор філософії Стемфордського (1956) університетів у США.

5 вересня український народний театр ім. Івана Тобілевича відіграв виставу „Не ходи, Грицю, та на вечорниці“ з участю гості зі Львова славної артистки Рубчакової, а 10. Х. — „Невольника“.

9 вересня відбулося посвячення прапора тов. „Руська хата“ і свято житнього колоска в Станіславі.

Я. Грушкевич

Касир гуральні Лібермана Ізаак Заславський присвоїв собі 100000 к., хоч його вважали чесним і ощадним. Гроші крав в той спосіб, що грошові перекази записував у книги у сильно зменшеній сумі. В 1912 р. він відбудував собі каменицю й одружився. Його викрив другий урядник при ревізії.

6 жовтня відбулося повітове учительське віче, на якому вчителі домагалися покращити платню, щоб держава виділила 50% видатків на цілі народного шкільництва.

В „Бесіді“ зробив відчит про І. Франка художник І. Труш. Мало було інтелігенції, але зал був заповнений молодими людьми.

Під час виборів 18-22 листопада до міської Ради м. Станіслава на 18 радних і 9 заступників не вибрано жодного українця. Це свідчить про небувалий шовінізм поляків.

1912 — Споруджено перший 5-поверховий будинок у місті. Ним став готель „Уніан“ (нині „Київ“ по вул. Незалежності). Незабаром постав ще один п'ятиповерховий будинок по Незалежності, 11 (нині магазин „Силует“). 1939 р. у місті налічувалося всього десять п'ятиповерхових будинків.

Збудовано будинок українського „Сокола“ (арх. Левинський). У 1924 р. він був перебудований (арх. Бернارد) і внаслідок цього значно розширився (вул. Грушевського, 18).

Одночасно з українським існував польський „Сокіл“. Оселя його була на площі Міцкевича, 2. Збудував її у 1895 р. арх. Заремба. (Нині тут бібліотека для молоді і юнацтва). Розпочала діяльність учительська семінарія сестер Василіянок (нині вул. Василіянок, 17). Як відомо, утворилася вона в будинку фундації інженера Олександра Осостовича, який заповів її Греко-Католицькій капітулі. У липні 1909 р. споруду було передано монахию чину св. Василія для навчання і виховання дівчат. У листопаді 1910 р. василіянки почали збір пожертв на спорудження нової школи. У 1911 р. споруджено ліве крило цієї будівлі за проектом архітекторів Левицького та Лушпинського, а у 1938 р. будівництво закінчив арх. М. Грицак.

1912 — 12 лютого на площі біля українського „Сокола“ відбулося віче в справі сеймової виборчої реформи. Секретарем зборів був обраний Дмитро Вітовський, який з 1911 р. був організатором втечі із Станіславської тюрми М. Січинського.

1913 — На вулицях міста появилися перші приватні таксомотори на 3-х пасажирів.

1913 — 1 лютого тов. „Українська молодіж“ влаштувало вечорниці. Дохід призначався на Рідну школу і ювілейний дар Франкові.

15 березня відбулося віче в справі виборчої реформи і заснування Українського Університету.

У квітні закінчено будівництво Українського Народного дому, у якому розміщались товариство „Руська бесіда“, банк „Самопоміч“, адвокатська канцелярія Л. Бачинського (тепер там обласна бібліотека, вул. Пушкіна, 22).

8 червня освячено збудований костел св. Юзефа в романському стилі. Після 1945 р. використовувався радянською владою під склад. У 1980 р. переданий евангелістам під молитовний дім (вул. Святослава Гординського).

1913 р. закінчив Станіславську українську гімназію К. Саврич (1892 с. Кукільники — 1933) згодом боротьбист, один із засновників КПЗУ, а згодом став жертвою сталінських репресій.

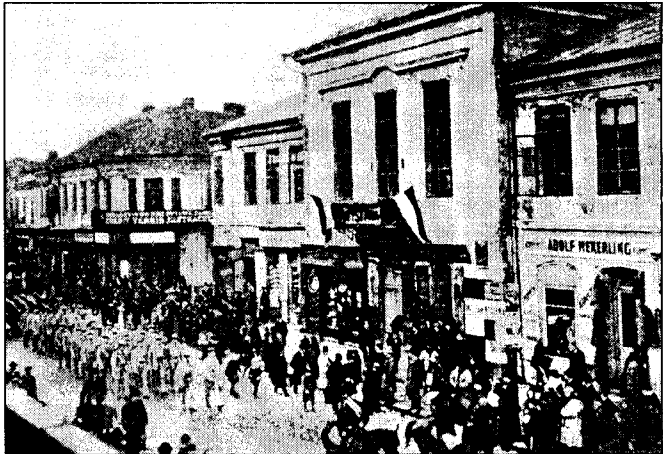
1913 — 21 листопада в українській гімназії відбулася урочиста академія з нагоди 40-літньої літературної діяльності І. Франка. Виклади про письменника зробили учень 8-го класу Р. Дудиневич і професор Ю. Чайківський.

Станом на 15 грудня в Станіславі працювало, за неповними даними, 30 українських товариств, установ і підприємств.

1914 — 7 лютого газета „Діло“ повідомила, що доктор Іван Мандичевський з м. Станіслава подарував цінну збірку філософських видань (343 прим.) для бібліотеки Наукового товариства ім. Шевченка (НТШ) у Львові.

1914 — У лютому в Чернівецькому університеті відбулася габілітація доктора Івана Дем'янчука, викладача української гімназії в м. Станіславі на доцента класичної філології.

1914 — 9-10 березня гімназія урочисто відсвяткувала соті роковини великого генія України Тараса Шевченка. У святкуванні взяли участь і деякі поляки з обох тутешніх польських гімназій та реальної школи. Вступне слово на обох концертах виголосив абітурієнт Дмитро Шумей, а підсумкову промову — проф. Чайківський. Музичні твори виконувалися під керівництвом проф. І. Смолінського.

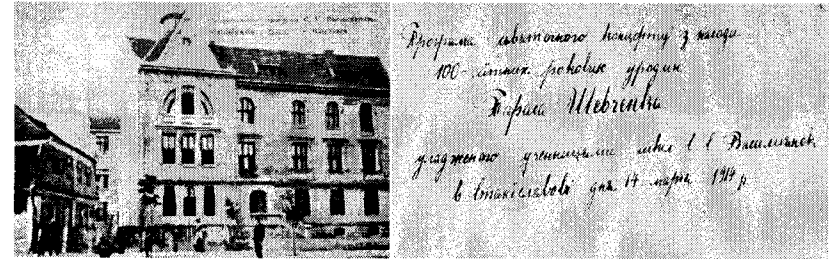

Похід „Соколів“ вулицею Карпинського. 1918 р.

24-25 березня гімназисти взяли участь у загальнономіському святкуванні у театрі ім. Монюшки та величавім поході, що закінчився на честь 100-річчя відкриттям на будинку „Українського сокола“ (тепер вул. Грушевського, 18) пропам'ятної дошки з написом: „Кобзареві України Тарасови Шевченкові 1814-1914“.

1914 — 1 травня в будинку „Австрія“ (тепер вул. Шевченка, 1) відкрито один з найкращих готелів, ресторан, кафе і третій з черги у місті кінотеатр. До 1939 р. готель носив назву „Варшава“, з 1939 — „Спартак“, а з 1960 р. „Дністер“.

В кінотеатрі „Варшава“ розмістилася обласна філармонія і Гуцульський ансамбль пісні і танцю. Зараз тут міський будинок культури №1.

Будинок, в якому проходило святкування 100-річчя від дня народження Кобзаря

1914 — Найбільш масово і урочисто громадськість міста і краю відзначала 100-річчя з дня народження Кобзаря. Велику підготовчу роботу провів комітет, очолений доктором Я. Грушкевичем. В програмі свята основна частина належала музично-вокальному концерту „Станіславського Бояна“.

Другий день ювілею закінчився відкриттям пам'ятної дошки та пам'ятника Т. Шевченку (тепер вул. Грушевського, 18), в якому взяли участь представники всіх українських товариств.

1914 — У серпні-вересні австро-угорські війська зазнали поразки і російська армія вступила на Прикарпаття.

1914-1917 — В районі Станіслава в царській армії воювали проти австрійців згодом відомі військові і державні діячі О. Антонов, М. Бонч-Бруевич, О. Брусілов, М. Криленко, П. Лебедев, І. Носов, Ф. Огородніков, М. Тухачевський та інші.

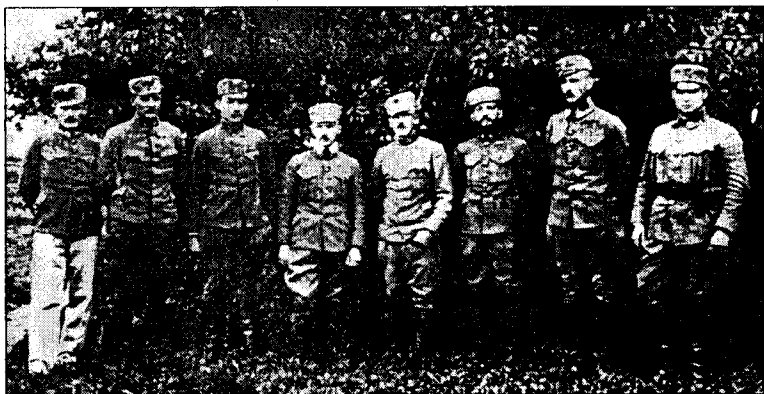
1915 — У місті перебували російські війська.

З 8 по 19 лютого тривали важкі бої за Станіслав, т. зв. „перша станіславська битва“. За цих 12 днів була піддана обстрілам та зруйнована ратуша, яку росіяни (як найвищу споруду в місті) обрали під обсерваторію та спостережний пункт.

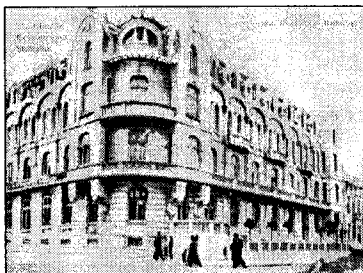
З 19 лютого на три тижні (по 12 березня) місто окупували австрійські війська.

1915 — Восени в Станіславі була створена жіноча благодійна організація „Комітет допомоги раненим та хворим українським воякам“, який з часом очолила Н. Бачинська.

1917 — Після Лютневої революції у Росії Станіслав в останній раз зайняли частини 8 рос. армії під орудою відомого ген. Лавра Корнілова та комісара Бориса Савінкова. У цей час проводилося найбільш масове знищення заводського обладнання та найбільш лихе знущання над місцевим населенням. Про становище у Станіславі знали на фронтах, і під час одного з наступів польських уланів під проводом поручика З. Мостицького 24 липня місто було визволене. Пізніше одна із вулиць міста носила його ім'я.

Старшина коша УСС в Станіславі. 3 червня 1917 р.

III. СТОЛИЦЯ ЗУНР (1919 р.)

1918 — Влітку і восени у Станіславі та в інших містах Прикарпаття відбулися народні віча, на яких висловлено побажання, щоб Східна Галичина була „прилучена до матері-України“.

18 жовтня Українська Парламентарна Репрезентація у Львові на зборах всіх українських послів австрійської Державної Ради, членів палати Сеньйорів та депутатів галицького та буковинського сеймів прийняла рішення уконституювати УНР (Українську Національну Раду), до якої з Станіслава належали адвокат Л. Бачинський та єпископ Г. Хомишин.

1918 — 1 листопада після збройного повстання у Львові, яке очолив Д. Вітовський, влада перейшла до рук Української Національної Ради, котра була підтримана українськими військами в м. Станіславі.

30 жовтня УНР вимагає від намісника Галичини графа Гуйна передати владу УНР. Гр. Гуйн її відкинув. Тоді Військовий Комітет у Львові під проводом Дмитра Вітовського взяв владу у свої руки. (1 листопада — „Листопадовий зрив“).

1 листопада 1918 р. владу у місті від представників держави перебрали члени повітової Української Національної Ради: лікар В. Янович, старший радник залізниці інженер І. Мирон та старший радник окружного суду К. Кульчицький.

5 листопада почав виходити „Станіславський вісник“ — урядовий часопис Повітової Української Національної Ради, а з 10 листопада — „Українське життя“.

У Станіславі українська адміністрація взяла владу уже 2 листопада, коли головою міської управи став проф. П. Чайківський.

1918 — 13 листопада у Львові проголошено Західно-Українську Народну Республіку (ЗУНР).

15 листопада українськими вояками на подвір'ї казарми 95-го полку в Станіславі була прийнята присяга на вірність Українській державі. Текст присяги склали поручник УСС Богдан Гнатевич і редактор „Станіславського Голосу“ І. Ставничий.

1919 — З першого січня до травня цього ж року Станіслав був столицею Західно-Української Народної Республіки, президентом якої був доктор Євген Петрушевич.

У місті розмістилися основні установи державного правління: управа УН Ради ЗУНР — у будинку готелю „Одеса“ (нині „Дністер“).

Євген Петрушевич

Лев Бачинський

1919 — Січень. За дорученням Національної Ради правник Сидір Голубович (1873-1938) сформував у Станіславі другий урядовий кабінет. Він як голова вів фінанси, торгівлю і промисловість, внутрішні справи було передано адвокату з Тлумача радикалу Івану Макуху, дипломатію — адвокату, діячеві української Національно-Демократичної Партії Лонгину Цегельському, військові справи — Д. Вітовському (13 лютого його замінив полковник Віктор Курминович), судівництво — Осипу Бурачинському.

1918 — 13 грудня в Станіславі відбулися доповнюючі вибори до Державної Української Національної Ради. Вибрані були з Чернієва — Марта Корольок (радикал), з громади Княгинина — Осип Устиянович (укр. соц.-демократ), з міста Станіслава — учитель Гнат Павлюк (укр. нац. діяч).

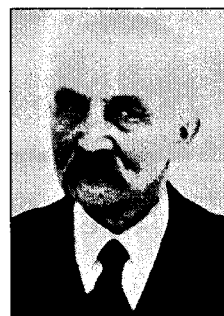
Іван Макух

Дмитро Вітовський

Ізидор Голубович

Осип Бурачинський

Лонгин Цегельський

Іван Мирон

15 грудня в Товаристві „Молода Громада“ по вул. Голуховського, 20 (тепер Пушкіна) відбувся відчит учителя гімназії поета В. Гадзінського на тему: „Шевченко і Франко в українській музиці“.

1918 — Накладом і власністю книгарні М. Гасклера в Станіславі видано збірник „Ще не вмерла Україна“, в який увійшло 200 народних і патріотичних пісень.

1918-1919 рр. — В Станіславі — тимчасовій столиці ЗУНР — виходило 13 українських часописів: „Вісник Державного секретаріату Військових справ Західно-Української Народної Республіки“, „Вісник Державного секретаріату шляхів“, „Вісник державного секретаріату освіти і виховання Західно-Української Народної Республіки“, „Вісник державних законів і розпорядків ЗУНР“, „Воля“, „Нове життя“, „Пролом“, „Рес-

публіка“, „Республіканец“, „Свобода“, „Станіславський голос“, „Стрілець“.

2 січня 1919 року у залі кінотеатру „Австрія“ (тепер Народний дім, вул. Шевченка, 1) відбулося перше засідання Української Національної Ради ЗУНР.

3 січня Українська Національна Рада ЗУНРу в Станіславі схвалила історичний універсал про злуку з Українською Народною Республікою (УРН).

22 січня на Софіївській площі в Києві Директорія УНР за участю делегації ЗУНР з м. Станіслава проголосила Злуку всіх земель в єдиній Українській державі.

Станіслав відвідували провідні діячі Української Народної Республіки. Так, із січня по квітень 1919 р. у місті побували: В. Винниченко (20-23 лютого), С. Петлюра (30 лютого- 4 березня).

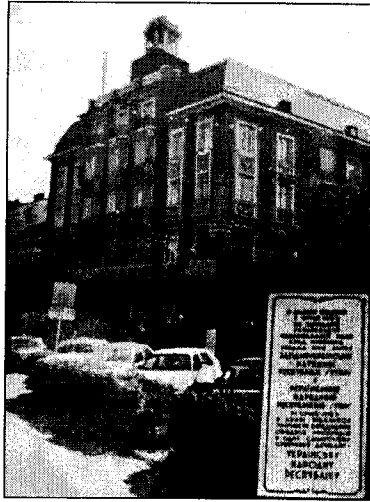
У Станіславі продовжувалася законотворча діяльність ЗУНР. 1 лютого вийшов закон про державну мову, 13 лютого — про шкільництво, 8 квітня — про громадянство.

З 10 січня по 15 травня у Станіславі діяла старшинська школа УГА.

30 січня у Державному секретаріаті земельних справ під проводом М. Мартинця було обговорено проект земельної реформи, запропонований Л. Бачинським.

13 лютого — На засіданні Української Національної Ради А. Крушельницький доповідав про шкільний законопроект.

18 лютого була відкрита станіславська приватна німецька гімназія (тепер вул. Б. Лепкого, 9).

Будинок в Івано-Франківську, в якому засідала Українська Національна Рада

1919 — 29 січня-2 лютого в місті виступав український чернівецький театр під управою М. Онуфрика з виставами „Запорожець за Дунаєм“, „Дай серцю волю“, „Невольник“, „Сатана“, „Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці“, але найкраще враження викликала драма Чубатого „Воскресення“.

16 лютого 1919 р. Д. Дем'янчук провів нараду повітових керівників селянсько-робітничого союзу. Нарада схвалила програму та статут СРС та прийняла рішення скликати з'їзд СРС.

1919 — У лютому відбулася перша крайова комуністична конференція, яка заснувала Комуністичну партію Східної Галичини. (З 1923 р. — КПЗУ). Обраний ЦК очолив К. Саврич (Максимович) родом з Кукільників.

1919 — 26 лютого в Станіславі відбулося гостинне прийняття в честь головного отамана С. Петлюри. Вітали його Президент Української Національної Ради др. Є. Петрушевич, Президент Ради Державних Секретарів др. С. Голубович та присутні в місті державні секретарі. В своїй відповіді С. Петлюра підкреслив значення Галицької України в побудові української держави та виголосив тост за єдність українських земель.

1919 — березень. При товаристві „Молода громада“ з ініціативи І. Ставничого засновано архів, який збирає усі друковані часописи, що можуть пригодитись для майбутніх дослідників теперішньої доби.

25 березня з Станіслава до Бухаресту виїхала дипломатична місія під проводом д-ра Степана Витвицького для переговорів із румунським керівництвом.

10 березня відбувся концерт оперної співачки п. Шекун-Коломийченко та бандуриста Ємця, який викликав ентузіазм своїми козацькими піснями.

21-23 березня у Станіславі відбувся з'їзд учителів, який ухвалив, що середня школа має бути національною та вільною від впливів держави, церкви та політичних партій.

1919 — 30-31 березня в залі театру (тепер філармонія) відбувся селянсько-робітничий з'їзд, який прийняв ряд революційних рішень.

Урядовий будинок ЗУНР на вул. Грюнвальдській

1919 — Державну Раду здоров'я ЗУНР в Станіславі очолив український лікар і громадсько-культурний діяч, полковник Андрій Бурачинський (1868-1941).

1919 — Створено опозиційну до уряду ЗУНР газету „Республіканець“, редактором якої був житель м. Станіслава Д. М. Дем'янчук.

1919 — 5-8 квітня в місті перебував (по дорозі до Австрії) видатний український історик і політичний діяч Михайло Грушевський, який досліджував історію Галицько-Волинського князівства.

12 квітня було прийнято закон про введення з 1 травня на всіх промислових підприємствах 8-годинного робочого дня, встановлено законом 1 травня як свято трудящих ЗУНР.

14 квітня Українська Національна Рада схвалила Закон про земельну реформу. Закон визнав приватну власність на землю і викликав незадоволення соціалістичних партій, які обстоювали соціалізацію землі.

12-15 квітня в Станіславі виступала знаменита Українська республіканська капела під керівництвом відомого диригента і композитора Олександра Кошиця (1875-1944 рр.).

14 квітня в Станіславській лікарні помер від ран хорунжий УСС-УГА Степан Сміх.

1919 — Травень. На профспілковому з'їзді залізничників сотником технічної сотні УСС Іваном Сіяком був створений збройний залізничний загін, який перед натиском поляків провів евакуацію міста і, стримуючи наступ поляків, відступив до Кам'янець-Подільського. Згодом І. Сіяк потрапив у більшовицький полон і, як відомий діяч української соціал-демократичної партії, був направлений Затонським до Леніна, який рекомендував 5 грудня 1919 р. І. Сіяка до більшовицької партії. 1937 року розстріляний „як ворог народу“.

1919 — 24 травня відбулося повстання бойовиків польської військової організації в Станіславі. Одночасно продовжували наступати польські війська генерала Галлера. Уряд ЗУНР змушений був відступити разом з УГА на Східну Україну.

11 червня до Станіслава прибула представницька місія від країн Антанти з метою підписання меморандуму про насильницьке „приєднання“ Східної Галичини до Польщі.

1919 — Народилася співачка Ірина Маланюк, яка живе в Австрії.

1919 р. — В Станіславі виступав театр Й. Стадника.

IV. НАШЕ МІСТО У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (1920-1939)

1920 — Видавництво „Бистриця“, що існувало в Станіславі по вул. Липовій, 1, видало в серіях „Дитячі читанки“, „Бібліотека для української молодіжї“ під ред. Зенона Кириловича, ілюстровані казки, оповідання, коротку історію України Б. Грінченка, „Малий Кобзар“ Т. Шевченка, Гр. Гетьманця „Хто такий Шевченко?“ тощо. В серіях „Літературна бібліотека“ та інших вийшли твори М. Гоголя „Тарас Бульба“, Л. Толстого „Думки про народне образование“, Марка Черемшини „Карби“, А. Чайковського „Малолітній. Повесть з життя малоземельної шляхти“, Д. Макогона „Учительські гаразди“. Видавались також ноти, поштові поздоровчі картки з кольоровим зображенням творів худ. Я. Пстрака, О. Кульчицької тощо.

1921 — Станіслав став воєводським (обласним) центром. У місті було 4475 будинків.

На той час територія міста становила 2295 га. Кількість населення — 44, 7 тис. осіб, житловий фонд — 4475 будинків. У місті зосередився численний штат польської адміністрації.

3 вересня почало діяльність Станіславське воєводське управління — вищий орган виконавчої влади у краї. До складу цього управління входило 10 відділів: президіальний (загальний), адміністративний, самоуправлінський, бюджетно-госпо-

дарський, релігійних культів, охорони громадського здоров'я, земельний, промисловий, праці та соціальної опіки, а також окружна дирекція громадських робіт.

1 липня утворено Станіславський інспекторат праці.

1921 — В Станіславі музиколог, композитор і педагог Осип Залеський стає співзасновником і директором філії Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка.

1921 — В Станіславі було 158 домовласників, кожен з яких володів не менш як двома будинками.

1923 — 23 січня народився Богдан Ясінський, громадсько-культурний діяч української діаспори, бібліограф, завідувач „Україніки“ у бібліотеці Конгресу США.

1923 — До Станіслава переїхала з Буковини дочка Д. Макогона, згодом відома українська письменниця Ірина Вільде (Дарія Макогон-Полотнюк), яка до

Ірина Вільде (праворуч). 1928 р.

1927 р. здобувала тут середню освіту.

1924 — 27 вересня народився український літературознавець, бібліограф та історик міста, автор праці „Майданами та вулицями Івано-Франківська (Львів, 1994), професор Володимир Полек, перший лауреат обласної премії імені І. Вагилевича (1990).

1925 — Згідно з прийнятим рішенням про прилучення до Станіслава території Княгининів (Кн. — Міста, Кн.—Гірки, Кн.—Колонії) площа міста зросла більш, ніж у 2 рази. На перше січня вона складала 2227, 5 га, і деякі офіціози назвали це нове утворення „Великим Станіславом“.

При магістраті утворено комітет з розбудови міста, і як наслідок, значно поліпшився зовнішній його вигляд. Станіслав знову не надто поступився перед європейськими містами. Розширилися тротуари, поліпшилася каналізація, збільшилася площа

парків. Так, електричне освітлення було лише у 1475, каналізація у 1300, газопровід у 225 будинках.

1925 — Утворено фінансове управління державними акцизами та монополіями. До 1928 р. у місті побудовано такі об'єкти народного господарства: електростанцію потужністю 1728 мВт. новий торговий пасаж на рівні європейських вимог, найвищого класу водопровід та сучасну каналізацію, спортивний стадіон та підприємство для спалювання відходів, проходились газоносні труби та асфальтове покриття вулиць.

1925 — Помер Іван Мандичевський, громадсько-культурний діяч, близький товариш І. Франка.

1926 — Біля церкви св. Йосипа розпочалося будівництво Троїцького собору. Проектні та виконавські роботи проводилися за участю львівської будівельної фірми. Цікаво, що церква споруджена у виразно візантійському стилі, точніше — у формі давньоукраїнської базиліки. Будівництво церкви закінчено у 1935 р.

1926 — Учасники молодіжної організації „Пласт“ м. Станіслава розпочали національну акцію „Пласт“ — селу“, яка передбачала проведення спільних історико-культурних заходів та спортивних змагань.

1927 — 15 вересня під час гастролей українського театру ім. Тобілевича виступила видатна українська співачка Соломія Крушельницька.

1927 — Вийшов підручник М. Куція „Наука сольфеджа“.

1927 — Приведено до належного стану міський парк ім. Г. Сенкевича (нині — Т. Шевченка). На той час кожен куточок скверів, „городів“ чи плантацій старанно оброблявся та озеленювався. І якщо у 1918 р. на місто припадало 14 га зелених насаджень, то у 1928 р. — 22 га. Крім того, на перспективу розроблявся ще один план парку на 50 тис. кв. метрів.

1928 — Український народний театр ім. Тобілевича із аматорського перетворився у постійно діючу театральну трупу. Директором театру обрано М. Бенцеля.

Усього на той час у місті нараховувалося 25 культурно-наукових та спортивних товариств. Усі вони різнилися за національною ознакою. Так, у місті було 2 польські та 1 українська музичні школи, 1 єврейське та 1 українське артистичні товариства, 4 театри: український ім. Тобілевича, польський ім. Монюшка, та 2 єврейські аматорські трупи.

Функціонував регіональний музей „Покуття“ (з 1928 р.), публічна бібліотека на 30 тис. книг, кілька інших приватних бібліотек та читалень.

1926-1927 рр. проведено шкільний плебісцит, за яким по місту та повіту із 62 державних шкіл із українською мовою навчання залишилося всього 10, а решту було переведено на польську.

1928 — Розпочалося будівництво четвертої за рахунком ратуші. (Попередня була зруйнована у роки війни). Зводилася ця сучасна за виглядом ратуша за проектом інж. Треля і набула у контурі рис польського військового ордену „Віртути мілітарі“.

Закінчилося будівництво ратуші у 1932 р.

15 вересня 1928 р. відбулося відкриття театру ім. І. Тобілевича. На його відкритті виступала всесвітньовідома співачка С. Крушельницька. Однією з перших постановок театру була п'єса М. Старицького „Ой не ходи, Грицю“ у якій виступала відома артистка з Київського театру Г. Борисоглібська.

1929 — 10 років польської влади у місті співпали з роками світової економічної кризи. У Станіславі закривалися підприємства, скорочувалося число зайнятих на них робітників, почалося масове безробіття. На той час Станіслав не був великим центром індустрії.

Площа ринок біля ратуші

Найбільшими підприємствами вважалися:

— фабрика рільничих машин „Vis“ із числом працюючих 170 робітників;

— фабрика ланців та кованих виробів — 50 робітників;

— чотири цегельних заводи — 30-40 робітників у кожному;

— фаянсова фабрика — 40 робітників;

— фабрика механічних ваг та верстатів — 25 робітників;

— механічна фабрика Меера — 25 робітників;

— ливарня заліза та бронзи Зільбера — 20 робітників;

— ткаляна полотно — 25 робітників;

— друкарня Данькевича — 20 робітників. Решту підприємств мали більш кустарний характер. Це 5 перукарень, 12 млинів, 5 гарбарень, заводи по виробництву солодкої води, фіакрів, асфальту, парафіну, кераміки. Того ж року було створено два фінансові управління.

Стала до ладу міська електростанція (нині „Головеренго“).

1929 — До фондів музею в Станіславській Духовній Семінарії поступило протягом року 810 експонатів, зокрема, стародруки, рукописи, археологічні пам'ятки галицької княжої доби. Завідував музеєм радник Гачковський.

1930 — 19 січня єпископом помічником Станіславської єпархії призначено о. Івана Лятишевського.

1930 — У Станіславі розпочато видання Загальної Української Енциклопедії в 3-ох томах, яке було завершено в 1935 р.

1930 — 13 квітня у великому залі кінотеатру „Варшава“ відбулося всенародне віче жителів міста на знак протесту проти релігійного і національного терору більшовицької влади на Радянській Україні.

Соломія Крушельницька

1930 — Травень. Організовано Станіславське відділення польського еміграційного синдикату, який займався вербуванням робітників для виїзду в інші країни, оформляв документи на виїзд і видав організацією збірних пунктів.

1930 — Розпочалося будівництво дому „Просвіти у Княгинині“ (нині народний дім Княгинин), яке закінчилося у 1933 р. Окрім „Просвіти“, у Станіславі існували інші українські культурно-освітні товариства — „Рідна школа“, „Молода громада“, „Союз українок“, „Каменяр“ тощо.

1931 — 21 червня вийшов перший номер популярно-ілюстрованого тижневика „Українське життя“.

1931 — 20 вересня відбулося окружне ювілейне свято „Рідної школи“, на якому виступали її голова І. Кокорудз, сенатори Др. Горбачевський, Д. Макух та ін. По святочнім поході представників „Рідної Школи“ та „Соколів“ і „Лугів“ відбулися змагання станіславських футболістів команди „Пролом“ з „Бескидом“ з Надвірнянщини.

У вересні 1931 р. протягом тижня у Станіславі гостролював український львівський театр Й. Стадника.

16 вересня 1931 р. в залі українського „Сокола“ (тепер Грушевського, 18) відбувся виступ української капели „Дніпро“, в яку входило 12 осіб колишніх членів хору Д. Котка. В репертуарі капели були народні танці у постановці відомого балетмейстера В. Авраменка, історичні та народні пісні в аранжуванні М. Лисенка, К. Стеценка, Ф. Колесси, О. Кошиця, М. Гайворонського, Д. Котка та ін.

1931 — В Станіславі було 2364 безробітних. Головою товариства „Молода Громада“ обраний інженер О. Дяків.

1931 — 21 вересня відбулися збори гуртка „Рідної школи“. Головою знову був обраний адвокат д-р Іван Волянський. Делегатами на крайовий з'їзд товариства у Львові вибрано: д-ра Даниша, проф. Лепкого, д-ра Волянського та інших.

1931 — У Станіславі налічувалося 14 державних шкіл, 4 публічних гімназії, 4 учительських семінарій. Започатковано епізодичне автобусне сполучення між Станіславом та повітови-

ми містами. Регулярне автобусне сполучення появилось лише у 1938 р.

1931 — З осені і до кінця життя в Станіславі проживав і працював літературознавець і перекладач Михайло Мочульський (5. II. 1875 — 14. 02. 1940), який видав у Львові в 1938 р. книгу „Іван Франко. Студії та спогади“.

1932 — створено Станіславське українське мисливське (ловецьке) товариство „Ватра“.

1932 — За статистичними даними, у місті було 1565 торгових фірм, з яких 127 припало на купців польських, 55 — українських. Щороку відбувалися 4 великі ярмарки, а щочетверга — місцеві торги.

Члени „Станіславського Бояну“. В центрі сидить І. Смолинський — диригент хору. 1930 р.

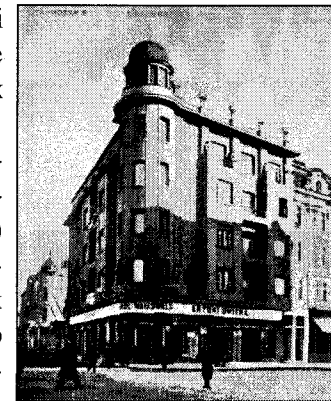
Українці утримували кооперативи „Народна торгівля“, „Маслосоюз“, „Сільський господар“, „Основа“, „Взаємопоміч“, „Світло“, „Надія“, окружну спілку „Кооператива“, молочну спілку „Злука“ тощо.

1933 — Зафіксовано пік масового безробіття у роки світової економічної кризи. На 1 лютого воно досягло своєї кри-

тичної точки, коли міська біржа праці зареєструвала 3100 безробітних. Це при тому, що на 18 підприємствах працювало лише 950 робітників.

1933 — 18 березня у залі культурно-спортивного товариства „Сокол“ (тепер вул. Грушевського, 18) відбулося урочисте відзначення 60-річчя Б. Лепкого. На урочистостях виступив сам ювіляр, співак-тенор М. Голинський, рецитатор Ю. Генік-Березовський та інші.

Станіслав, влітку 1935. Зліва: —?, Олександра Лепка, Богдан Лепкий, Іванна Лепка, Микола Лепкий

1934 — магістрат перейменовано на міську управу. Вона стала вищим виконавчим органом міської ради, у відання якої входило управління міським майном, складання бюджету, збір податків, будівництво та ремонт споруд, нагляд за благоустроєм міста.

У зв'язку з перебудовою польського „Сокола“ (з 1929 р.) будується приміщення для кіно „Тон“ за проектом арх. Треля (нині кінотеатр ім. І. Франка).

1934 — 23-27 червня відбувся перший світовий Жіночий Конгрес, в якому взяли участь С. Русова, М. Рудницька та М. Кисілевська.

1934 — В Станіславі накладом універсальної бібліотеки вийшов 1 том „Кобзаря“ із повного видання в 3-х томах під редакцією і з передмовою та примітками Івана Ставичного.

1935 — На базі окружного управління допомоги фонду безробіття створюється воєводське бюро фонду праці.

Організуються громадські комітети допомоги безробітним на зимовий період.

У той же час матеріальне становище населення міста було дуже важким. На Станіславській ватно-ватинній фабриці робочий день тривав 12 годин. Робітники, які під відкритим небом рвали старе ганчір'я цілий день, отримували за роботу тільки 1 злот. 87 грош, у той час як квартплата за найгірше приміщення складала щонайменше 20 злотих за місяць.

1936 — У той час, як чверть населення міста тулилася у однокімнатних квартирах, через антисанітарію та важкі умови життя Станіслав часто турбували хвороби, у 1936 р. на сухоти (туберкульоз) захворіло 338 осіб, при чому 107 із них померло.

1937 — А між тим, міська влада все більше „хворіла“ від корупції. Так, бургомістр З. Стронський передав міністерству пошти та телеграфу частину міського парку „Краттерівка“ для будівництва нової пошти. Це викликало глибоке незадоволення населення, бо бургомістр не повернув у міську касу 250 тис. злотих.

1937 — 2 травня вийшов перший номер часопису „Станіславські вісті“.

1937 — 10 травня організовано Станіславське міжкомунальне курортно-туристичне товариство „Східні Карпати“. Своїм завданням товариство ставило розвиток курортно-туристичних баз на території Станіславського воєводства.

1937 — Повітове староство в Станіславі розпорядженням із 17 червня припинило діяльність філії „Відродження“.

1938 — Відкрита десята в місті аптека О. Вайса по вул. Голуховського (нині Пушкіна). Перші аптекарі в Станіславі появились в 1709 р.

1938 — У Станіславі опубліковано польською мовою з ілюстраціями працю Юзефа Зелінського „Герб міста Станіслава“.

1938 — Проведено статистичний аналіз, який показав, що станом на 1934 р. у місті проживало 60256 жителів, із них: 46% євреї, 36% поляки, 16% українці та 2% представники інших національностей. У кількісному відношенні разом із Княгининами це складало: 85 тис. населення, із них: 20 тис. українців, 25 тис. поляків, і 40 тис. євреїв.

Згідно з тим же переписом, у місті працювало 1067 ремісників, із них за нац. складом: 91 українець, 184 поляки, 783 євреї і 3 німці.

Із 14 ремісничих професій найбільше українців було серед масарів (м'ясників): 40 із 66. Поляки переважали серед ковалів: 9 із 16, 7 були українцями, та серед слюсарів: 18 із 36, решта 3 українці і 17 євреїв.

За роки польської окупації у Станіславі виходило 14 періодичних видань, із них 6 українською, 6 польською, 1 німецькою, 1 єврейською мовами. Найбільш масовими були українські газети „Українське життя“ (перший номер вийшов 21 червня 1931 р.), „Станіславські вісті“ (3 травня 1937 р.), „Робітник Мендельсона“ (1934 р.). Найбільшими підприємствами у місті вважалися:

— паровозоремонтний завод,

- електростанція,
- газовий завод,
- рафінарія нафти Габера,
- ватна фабрика Мендельсона,
- шкірзавод Маргошеса,
- кондитерська фабрика „Локарно“,
- друкарня Хованця та інші.

У „зразковому готелі“ Камінського знаходились Дім торгівлі, в магазинах радіо „Артес“, годинникова фірма К. Рігера, Дім машин І. Івлієва, де можна було купити автомашини різних зарубіжних фірм.

1939 — 4 червня заходами Союзу українок відбулася академія на честь Лесі Українки за участю хору цього товариства (диригент композитор Я. Барнич) та оркестру „Зоря“ (диригент композитор М. Магдій).

1939 — Останній рік польської влади на західноукраїнських землях. 1 вересня почалася Друга світова війна фашистської Німеччини та Радянського Союзу проти Польщі. 17 вересня радянський уряд прийняв рішення перетнути кордони Польщі, а 18 вересня війська Червоної армії зайняли Станіслав.

Приміщення товариства „Сокіл“

V. СТАНІСЛАВ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1939-1945)

1939 — 18 вересня президент міської управи Л. Котлярчик видав відозву такого змісту:

„Мешканці! Протягом найближчих годин до нашого міста вступлять війська СРСР.

Мешканці! Закликаю вас до спокою та порядку. Не вільно виступати проти армії та влади Радянської.

Закликаю вас не покидати праці на підприємствах...

Привітаймо російські війська — армію братнього слов'янського народу, як приятелів.

Хай живе слов'янська дружба!“

Однак поодинокі акти опору все таки траплялися. Так, при спробі вивісити на ратуші червоний прапор, були вбиті А. Євчук та Б. Гундерт.

1939 — 23 вересня проведено перше засідання міської управи, на якому створені виконавчі органи місцевої влади.

З жовтня почало діяти тимчасове міське правління (т. зв. „ревком“ на чолі з „головою“ В. Столярчуком), яке у грудні перетворилося у міський виконавчий комітет.

Одночасно з міським утворилося обласне тимчасове правління, яке із 14 грудня реорганізувалося у облвиконком (тоді Станіслав був проголошений обласним центром).

1939 — у жовтні НКВС арештували в місті адвокатів, діячів УНДО М. Биха і Ю. Олесницького, урядовця, директора українського театру К. Вишневецького, згодом крайового провідника ОУН Я. Трача (розстріляли у 1943 р.) та багатьох інших громадсько-політичних діячів.

Ярослав Трач

1940 — 27 січня сталися зміни в адміністративному устрої області. Замість колишніх 10 повітів створено 37 районів (нині 14). За перший рік радянської влади у місті відкривалося 45 промтоварних та 113 продовольчих магазинів, 10 ресторанів, 14 їдалень, буфетів і кафе.

У сфері медичного обслуговування відкрилося 14 лікарських установ, 7 амбулаторій, 5 медичних пунктів, загальний родильний будинок.

1940 — 14. 02. помер український літературознавець, критик і перекладач, дослідник творчості Т. Шевченка та І. Франка Михайло Мочульський, який працював у місті нотарем.

1 травня відкрито обласний краєзнавчий музей.

За два роки „соціальних перетворень“ у місті стався ряд якісних зрушень. Так, майже зникло безробіття, а люди, які десятиліттями не могли реалізувати себе, знову мали роботу. Зросло промислове будівництво. Так, на базі трьох кустарних підприємств виник новий вагономеханічний завод (нині „Приладобудівний“), на базі залізничних майстерень — паровозобудівний завод (нині ЛРЗ), кондитерська артіль, на якій працювало 15 робітників, перетворилася у кондфабрику з числом працюючих 50. Ватно-ватинна фабрика переросла у прядильно-трикотажну. Відкрилися нові меблева, швейна та взуттєва фабрики. Тепер всі мали працю, але...

1940 — У Станіславі створено Гуцульський ансамбль пісні і танцю.

1940 — 1 травня на базі Покутського музею відкрито нині Івано-Франківський обласний краєзнавчий музей. Другого дня директора музею Г. Купченко безпідставно заарештували. Реабілітований посмертно у 1993 р.

1940 — Відкрито перший на Прикарпатті вуз — Станіславський учительський інститут (нині Прикарпатський університет). Але усі звершення „радянської доби“ ніщо у порівнянні із тим, який терор розв'язала нова влада проти населення міста і краю. Наступного, 1941 року, геноцид продовжився, і

особливо жакливим він був в останні дні перед початком т. зв. Великої Вітчизняної війни.

1940 — Вивезені з родиною в Казахстан професори гімназії Д. Ліскевич, ремісник, громадський діяч П. Трач.

1941 — Заарештований і ув'язнений в Станіславській тюрмі батько Степана Бандери священник греко-католицької Церкви Андрій Бандера.

22 червня фашистська Німеччина розв'язала війну проти СРСР, 1-2 липня радянські війська покинули місто, залишивши по собі безліч трупів, закатованих НКВД.

Останки розстріляних в Дем'яновому Лазу

1941 — 22 червня місто зайняли угорці, союзники Гітлера, а 1 серпня німецький генерал-губернатор дистрикту Галичина д-р Ляш звернувся до населення краю з повідомленням, що „Галичина прийнята до складу польського генерал-губернаторства“.

1941 — 22 червня арештовані НКВС викладач учительського інституту В. Пашницький, інженер Я. Гаврилук, його співробітник Я. Луцак та інші і розстріляні. Останки Луцака знайдено в Дем'яновому Лазі.

1941 — липень — урочисто поховані на міському кладовищі закатовані енкаведистами в тюрмі борці за незалежність України. Висипану тут високу могилу і хрест знищено в 1944 р. Члени „Меморіалу“ виявили тут останки 269 закатованих, які з грудня 1989 р. були перезахоронені і могилу відновлено, на якій встановлено 5-тиметровий хрест.

Ярослав Луцак

1941 — 12 липня відбулося святокове проголошення відновлення Української Держави за участю єпископа Г. Хомишина, голови обласного управління І. Сем'янчука і представника ОУН Б. Рибчука.

7 серпня угорський полковник Ледер передав владу німецькій адміністрації в особі капітана Альбрехта.

14-15 вересня проведено перші масові арешти серед членів ОУН і української молоді.

12 жовтня почалися повальні езекуції серед єврейського населення міста. 7-20 грудня утворено єврейське гетто, в якому загинуло 127000 осіб.

28 листопада помер художник-карикатурист Осип Сорохтей, який з 1920 р. працював учителем рисунка в українській гімназії.

1941 — У грудні заарештовано разом з дружиною Василя Бандеру, який працював у відділі пропаганди ОУН у Станіславі (тепер вул. Незалежності, 15). Після страшних допитів, які проводив сам шеф станіславського гестапо Крігер, В. Бандера відправлений в табір Аушвіц (Освенцім), де його закатували 22. VII. 1942 поляки-фольксдойчі.

1941 — 21 грудня у Станіславському гестапо були розстріляні німецькими окупантами після страшних катувань жителі

приміського села Опришівці — брати Василь та Дмитро Майданські, які в 30-х роках брали активну участь у боротьбі проти окупації Галичини Польщею.

1941 — Німецько-фашистські загарибники зруйнували пам'ятник на честь 500-річчя Грюнвальдської битви (встановлений у 1910).

1942 — 23 березня відбулося перезахоронення жертв НКВД.

31 березня гестапо вивезло 5 тис євреїв у м. Белз.

11 квітня проведено масові обляви серед єврейського населення.

30 квітня перервано зв'язок з навколишнім світом. Шлюзи (пропускні пункти) закрили, і від того часу в гетто почався голод.

24 липня вздовж вул. Бельведерської повісили всіх членів юденрату.

24 липня — повторне виселення євреїв до м. Белза.

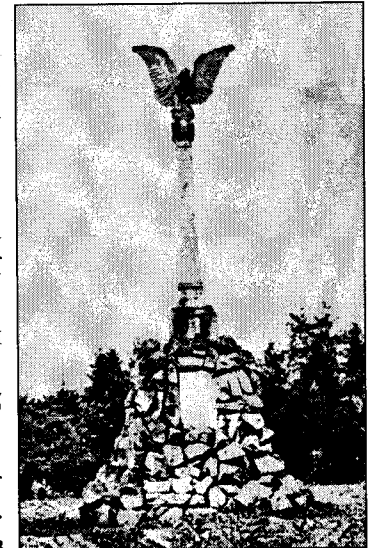
22 жовтня проведена масова облава для вивозу української молоді до Німеччини.

У грудні проведено новий перепис населення, який виявився набагато точнішим за попередній (грудень 1941 р.). У місті на той час проживало 43288 осіб, із них — поляків 19707, українців — 16819, німців 8 900 чол., фольксдойчерів — 1576, євреїв не зафіксовано.

1943 — 23 лютого — останній день гетто. Внаслідок протиеврейських акцій у ньому загинуло 23. 348 осіб.

19 квітня оголошено призов до дивізії СС „Галичина“.

1943 — 23 травня на громадські кошти в центрі міста споруджено пам'ятник на могилі композитора Дениса Січинського. Скульптор Михайло Зорій.

Пам'ятник на честь 500-ліття Грюнвальдської битви

1943 — 11 липня Станіслав відзначив „Свято дивізії“. З промовами виступили губернатор д-р Отто Вехтер, о. Володимир Микитюк від УОК та інші. Потім співав хор „Думка“.

1943 — У неділю, 14 листопада, у міському українському театрі ім. І. Франка під час 3-ї дії вистави „Шаріка“ гестапо заарештувало 140 чоловіків, з них 27 після катування і короткого суду в залі театру 17 листопада були розстріляні під стіною єврейської божниці. Очевидець події Василь Яшан з сумом згадує:

„Під час розстрілу всі в'язні поведилися поважно і гідно. Майже всі молилися, дехто кидав оклик: „Слава Україні“, а одна десятка заїнтонувала наш національний гімн і з його звуками загинула. Суд і розстріли закінчилися о 1-й годині 30 хв. після полудня“ (Яшан Василь. Під брунатим чоботом. — Торонто, 1989. — С. 107.)

1944 — 10, 14-20 березня та 12 квітня проведено масові розстріли німцями української інтелігенції та молоді.

У березні із табору військовополонених до Станіслава втікла група голландських старшин, які пристали до одного з відділів УПА. Пізніше українське підпілля переправилось до Будапешта, а з кінцем війни — на батьківщину.

27 квітня, у зв'язку з наближенням фронту до Станіслава, до міста увірвалися кілька радянських танків.

1944 — 27 липня Червона армія звільнила Станіслав від німецько-фашистських загарбників.

Пам'ятник Д. Січинському

VI. СТАНІСЛАВ — ІВАНО-ФРАНКІВСЬК В ПІСЛЯВОЄННІ РОКИ (1945-1985 рр.)

1945 — 1 березня за документами фонду облдержархіву Станіславська обласна надзвичайна державна комісія з розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників склала списки розстріляних в 1941 р. педагогів м. Станіслава, серед яких — подружжя Червоняк Степан, директор НСШ №13, і Червоняк Стефанія, завідувачка міського відділу народної освіти (з 1939 р.).

1945 — Відкрито Івано-Франківський медичний інститут (тепер — академія).

1945 — 11 квітня заарештовано станіславського єпископа Григорія Хомишина (1867-1945) та єпископа помічника І. Лятишевського (1879-1957).

Григорій Хомишин

Іван Лятишевський

1945 — Станіславська педагогічна школа (діяла з 1940 р.) реформована в педучилище. У 1952 р. її переведено до м. Коломиї.

У будинку колишньої колегії, а згодом польської гімназії, відкрито морфологічний корпус медичного інституту.

1945 — 16 серпня газета „Прикарпатська правда“ повідомила про початок підготовчих робіт щодо реконструкції м. Станіслава. На це уряд Радянської України обіцяв відпустити 100 тис. крб. У цілому план реконструкції був розрахований на 20 років. Деякі відновлювальні роботи мали бути завершені до кінця 1945 р. Основні напрямки реконструкції міста зводилися до „поліпшення побутових умов населення, зовнішнього вигляду міста, виділення промислової зони“.

Автором проекту реконструкції міста названий Т. Клочко.

1945 — 31 жовтня. „Наскок“ групи „Чорний ліс“ на Станіслав. Керував загоном Василь Андрусак (псевдо „Грегот-Різун“). Постанці захопили магазини „Облспоживспілки“, медичні склади, а також найбільш зненавиджених партійців та енкаведистів. Майно і трофеї вдалося вивезти до Чорного лісу.

1946 — Більшовики почали палити ліси під Станіславом, де здійснювали облави на українських патріотів, які воювали в УПА.

25 лютого тіло вбитого Грегота-Різуна привезли до Станіслава, де його чотири дні оглядали різні більшовицькі вельможі.

1946 — 1 вересня відкрилася Станіславська фармацевтична школа, яка готувала аптечних працівників із середньою медичною освітою. Школа існувала до липня 1949 р.

У тому ж році організувалася харчова артіль „Перемога“, яка займалася випуском хлібо-булочних, кондитерських, ковбасних виробів.

Василь Андрусак

1946 — Відкрито парк імені Т. Г. Шевченка. Площа 22 гектари.

1947 — У м. Станіславі для підготовки столярів художніх меблів, різьбярів по дереву створено навчальний заклад, який нині реорганізовано у ВХТУ №3. За всіма показниками це краще училище в Україні, тепер реорганізовується у ліцей.

1947 — Помер один з провідних акторів Станіславського театру ім. І. Франка Олесь Божедан, який тут працював з 1940 р. (Нар. в 1912 р. у Києві).

1948 — 28 березня у Станіславському обласному краєзнавчому музеї відкрилася виставка під тематичною назвою „Історія м. Станіслава“.

Серед експонатів було показано макет м. Станіслава кін. XVII ст., старовинні плани міста, а також герб, ключі і колекцію зброї.

1949 — 6 квітня у Княгинині від рук енкаведистів загинули члени відділу пропаганди надрайонного проводу ОУН Василь Гросберг, Ганна Соколовська і Ганна Сміжак. 14 жовтня 1995 р. освячено барельєф героїв на спорудженій тут Скорботній стіні.

1949 — 3 серпня Станіславська швейна фабрика випустила першу партію гуцульського одягу з національним орнаментом. Вона освоїла випуск 11 видів нових шовкових виробів. Фабрика на той час уже виготовляла більше 17 тис. штук білизни із штучного шовку.

1950 — 4 березня обласна газета „Прикарпатська правда“ повідомила про ремонт протягом року біля 30 тис. кв. м. житлової площі, на що витрачено було понад 2, 5 млн. крб.

Того ж року капітально відремонтовано бруківку по вул. Дзержинського, Сталінської Конституції, Чкалова, Белінського, Галицькій та Чапаєва. (Сучасні назви Мазепи, Грушевського, Франка, Драгоманова, Галицька та Січових Стрільців).

1950 — За 5 років (з 1945) валова продукція підприємств зросла у 9 разів. У місті налічувалося 43 промислових підприємства.

У 1950 р. Станіславський учительський Інститут реорганізовано у педагогічний інститут.

У 1955 р. до нього приєднали Коломийський учительський інститут. Новий вуз готував висококваліфікованих учителів старших класів середньої школи за такими спеціальностями: українська та російська мова і література, історія, математика та фізика. При інституті діяв заочний відділ та екстернат.

1950 — 17 червня нібито на „численні прохання трудових колективів“, обласна рада депутатів трудящих в особі тодішніх секретарів т. Кобзіна та т. Петрика звернулися до вищестоящих органів з проханням замінити назву міста Станіслав і надати йому ім'я того, хто об'єднав українські землі в єдину Українську Радянську державу, — ім'я великого Сталіна і назвати місто Сталінськ-Прикарпатський“.

25 липня організована Станіславська середня сільськогосподарська школа з підготовки голів колгоспів.

Влітку відкрився клуб комунальників по вул. Держинського (нині вул. Мазепа).

1952 — 2 квітня газета „Прикарпатська правда“ повідомила про збори активу жінок м. Станіслава. На підприємствах та залізничному транспорті м. Станіслава працювало 6210 жінок, з яких 3100 були стахановками, а 1054 ударницями. В органах охорони здоров'я зайнято було 1420 жінок, із них 231 — лікар. У школах міста трудилося 240 жінок-вчителів. За умов „радянської дійсності“ зростала роль жінки у житті міста і краю. Так, 258 жінок працювали на керівній роботі, а 24 обрані секретарями первинних організацій. Це була спроба відірвати жінок від родини і виховання дітей, створити умови для утворення „єдиного радянського народу“.

1954 — 28 вересня у місті відкрилася п'ята обласна сільськогосподарська виставка.

З 1954 по 1957 рр. вийшли у світ три випуски альманаху „Радянське Прикарпаття“.

1954 — 14 листопада створено найбільше деревообробне підприємство промислової кооперації в області. Дві великі

артілі ім. Б. Хмельницького та ім. 25 жовтня об'єдналися в одну меблеву фабрику ім. Б. Хмельницького.

1954 — 16 грудня на вул. Дністровській, 13 відкрився „заїжджий двір“ і готель на 50 ліжок для колгоспників та гостей міста. Тут же відкрили двері гараж для автомашин, конюшня на 12 пар коней, камера для зберігання вантажів, а також приміщення для інших послуг.

1954 — Розпочато газифікацію міських квартир природним газом.

1954 — Диригентом чоловічої хорової капели приміського села Радча став вчений-медик Богдан Волосянко, якому в 1965 р. просвоєно звання Заслуженого працівника культури України. У Станіславі проживає з 1939 р. (Нар. 15. 10. 1930).

1955 — В українській діаспорі відбувся Перший Загальний З'їзд Земляків Станіславщини.

1955 — 16 березня по вул. Панфіловців (нині Василянок) розпочалося спорудження 4-поверхового студентського гуртожитку партшколи. Там мав бути 150-квартирний комфортабельний будинок („готель“) з усіма комунальними вигодами.

1955 — 12 червня. Обласна преса повідомила про відкриття „станіславського моря“ (нині міського озера). Історія спорудження цього об'єкта така: у місцевості колишнього „звіринцю“ Потоцького, де раніше полюбляли полювати польська шляхта та місцеві жителі, ще за сталінських часів вирили ряд ставків, які сполучалися шлюзами із річкою Бистрицею-Солотвинською. Одного прекрасного дня шлюзи відкрили, вода наповнила водоймища і в результаті утворилося „море“, яким власне так втішалися місцеві газети.

1956 — 6 березня розпочав роботу новий пошивочний цех станіславської швейної фабрики. У новозбудованому приміщенні встановили конвейер-агрегат для пошиву виробів на 55 робочих місць.

1956 — У приміському с. Опришівці (нині вул. Є. Коновальця) в честь 100-річчя з дня народження Каменяра встановлено бюст І. Я. Франка.

1956 — Повідомлено про ще одну хвилю перейменувань вулиць міста. Так, вул. Липова перейменована на Шевченка, а вул. Сталіна — на Радянську.

1956 — Реконструйовано кінотеатр ім. Шевченка, в якому розширено фойє, поставлено в ньому стільці і збудовано естраду, де щосуботи та щонеділі давалися концерти. У залі для глядачів значно розширили екран і оббили стіни драпом (матерією). Придбано нову кіноапаратуру, яка значно поліпшила якість демонстрування фільмів.

1957 — 27 лютого на вулицях міста появилася новинка — телефони-автомати. Встановлювалися вони в людних місцях, і спочатку їх було небагато, всього сім, — однак з часом кількість їх зростала.

1957 — 10 серпня обласна газета оголосила конкурс під красномовною назвою „Люби своє місто“. Трудящі та домогосподарки змагалися за звання „кращого будинку, подвір'я, вулиці, балкона та дитячого майданчика“.

1958 — У травні місто урочисто відзначило день преси і день радіо. На честь такої знаменної дати на екранах кінотеатрів була показана стрічка місцевого кінолюбителя Юрія Пікаря „По Станіславу з кіноапаратом“.

1958 — 13 липня опубліковано проект будівництва нового театру по вул. Радянській (нині Незалежності). Чудовий за формою цей проект не знайшов втілення в житті. Пізніше на місці проєктованого будівництва звели пам'ятник В. І. Леніну скульптора Г. Кальченко (нині демонтований).

1958 — почав курсувати експрес-автобус Станіслав-Київ, досить комфортабельний (час перебування в дорозі всього 14 годин) і відносно дешевий (ціна квитка — 97 крб. у тодішніх цінах).

1958 — У березні місто відвідав відомий український літературознавець Григорій Вервес, який вивчав матеріали про перебування тут І. Я. Франка.

1959 — У капітально відбудованій міській ратуші відкрито обласний краєзнавчий музей.

1959 — У травні здійснено перший пасажирський політ екіпажу літака ІЛ-12 за маршрутом Станіслав-Москва.

Екіпаж літака ІЛ-12, який перший здійснив політ за маршрутом „Станіслав-Москва“

1959 — У Станіславі започатковано діяльність нового вищого навчального закладу, створеного на базі Львівського політехнічного інституту. (Нині це Державний технічний університет нафти і газу).

1959 — Зростало житлове будівництво. Особливо активно проводилось воно при спорудженні т. зв. „Станіславських Черьомушок“ по вул. Московській (нині — Бельведерська). Принагідно зазначимо: якщо до цього часу у Станіславі не практикувалося настільки комплексне будівництво у відносно стислі строки, то тепер на одному майданчику споруджувалося біля 300 квартир, 11 будинків, у т. ч. 9 житлових мали скласти один цілком завершений архітектурний ансамбль.

1960 — 13 березня народився відомий український поет, прозаїк і перекладач Юрій Андрухович.

1960 — У приміщенні „Пассажу Гартенбергів“ відкрився магазин „Дитячий світ“.

Розпочато будівництво дитячої лікарні по вул. Дадугіна, запроектовано будівництво швейної фабрики по вул. Тартаковій, фабрики хімчистки по вул. Чапаєва (нині Січових Стрільців) та ряду інших промислових підприємств.

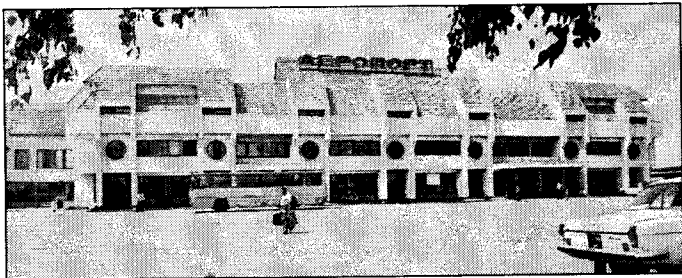
1961 — 7 жовтня помер письменник і педагог Дмитро Макогон, батько Ірини Вільде, який з 20-х років ХХ ст. працював у Станіславі. (Нар. 28. 10. 1881).

1961 — Валова продукція становила 176,7% від рівня 1957 р. За три роки семирічки побудовано 2561 квартира жилою площею 136000 кв. м., фактично за ці роки побудовано півміста.

1962 — 9 листопада вийшов указ Президії Верховної Ради УРСР, згідно з яким: „Беручи до уваги побажання трудових колективів міста та області Президія ВР УРСР постановила:

перейменувати м. Станіслав на Івано-Франківськ, а Станіславську область на Івано-Франківську“.

1962 — На південній околиці міста, в Опришівцях, збудовано нове приміщення аеропорту, яке повністю перебудоване в 1990 р.

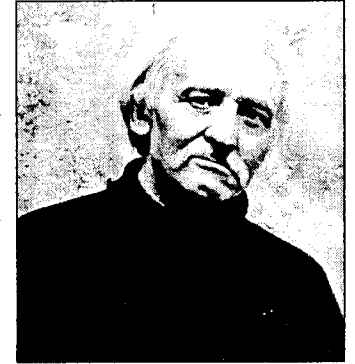
1962-1977 — В Івано-Франківському драмтеатрі працювала заслужена артистка України Оксана Затварська.

*Надгробний пам'ятник
сім'ї Макогонів*

1963 — 2 листопада відкрито найбільший у місті та області широкоформатний кінотеатр „Космос“. Архітектор М. Д. Вензилович.

1965 — Органи КДБ заарештували за так звану антирадянську діяльність правозахисника і дисидента Валентина Мороза, який працював викладачем Івано-Франківського педінституту, та художника Опанаса Заливаха.

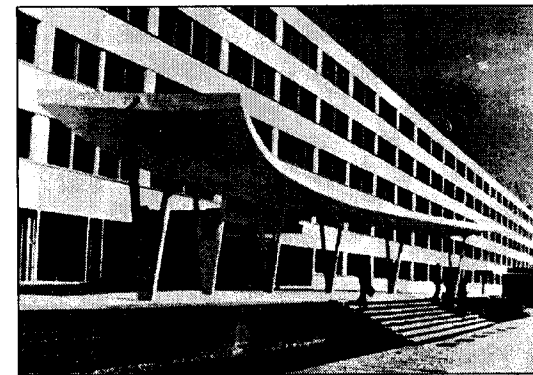

Опанас Заливаха

1965 — У травні, після багаторічної підготовки, в українській діаспорі прийнято рішення про публікацію „Альманаху Станіславської Землі“, 1-й том якого вийшов у світ у 1975 р.

1967 — Біля головноштамту зведено і пущено в дію дев'ятиповерхову споруду міської телефонно-телеграфної станції.

1967 — Відкрито Івано-Франківський інститут нафти і газу.

1967 — Міська Рада заснувала звання Почесного громадянина міста Івано-Франківська, якими стали ветерани праці В. Креховецький, учасник революційного руху в часи Польщі — В. Столярчук та Герой Радянського Союзу, який звільняв місто від німецько-фашистських загарбників, В. Федотов.

1968 — Завершено добудову приміщень головпоштамту, який був збудований в стилі конструктивізму в 1938 р.

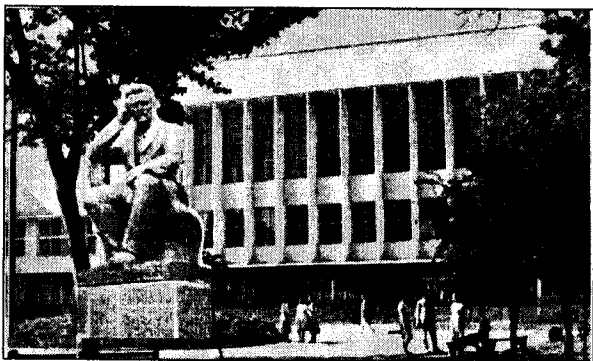
1969 — У парку поблизу міського озера побудовано туристську базу „Прикарпаття“ на 180 місць.

1969 — На честь 25-річчя звільнення міста від німецько-фашистських загарбників споруджено 26 метровий обеліск на площі Визволення. Автор — скульптор П. Сопільник.

1971 — Розроблено проект і наприкінці року почалося будівництво сучасного мосту через річку Бистрицю Надвірнянську.

1971 — Випустив першу продукцію новозбудований Івано-Франківський арматурний завод. Згодом постачав свої вироби у 18 країн світу.

1971 — 5 січня Івано-Франківському педагогічному інституту (нині Прикарпатський університет) присвоєно ім'я Василя Стефаника — в честь 100-річчя з дня народження письменника.

➔
Пам'ятник В.
Стефанику та
один із корпусів
університету
(колаж)

1971 — Створено Івано-Франківську обласну організацію Спілки письменників України.

1972 — В Івано-Франківську відбулася виставка творів живопису і графіки провідного художника Миколи Варенні, перелік яких опублікований у каталозі.

1972 — У Хриплинському промисловому вузлі розпочато будівництво заводу „Автоливмаш“, який 1976 року випустив першу продукцію — автоматичні ливарні лінії.

1973 — Членом Спілки художників України обраний відомий мистецтвознавець Володимир Баран, який з 1935 р. проживає в нашому місті і є автором кількох путівників і каталогів, персональних виставок. (Нар. 16. 04. 1929 р. у м. Снятині).

1974 — Лауреатом обласної премії ім. Мирослава Ірчана став український письменник Богдан Бойко, який з початку 70-х років працює на творчій роботі і проживає постійно в Івано-Франківську. (Нар. 2. 06. 1937 р. у с. Діброва Рогатинського району).

1975 — З Львова на постійне проживання та діяльність переїхав нині відомий в Україні та за її межами вчений-історик Володимир Грабовецький, академік, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України Прикарпатського університету, Почесний голова обласної організації Всеукраїнської спілки краєзнавців.

1975 — 24 грудня будівельники здали в експлуатацію найбільший в місті готель „Україна“.

1978 — 2 листопада республіканська газета „Культура і життя“ опублікувала оголошення конкурсу на кращий проект пам'ятника І. Франкові для міста Івано-Франківська.

1978 — У сквері однієї з найкрасивіших вулиць міста, яка носить ім'я І. Франка, встановлено погруддя Каменяря. Його автор — скульптор А. П. Болюк.

1980 — За художньо-декоративне оздоблення інтер'єрів театру архітектору Д. Г. Сосновому і групі майстрів-художників присуджено Державну премію імені Т. Г. Шевченка. Більше десяти років будівельники зводили його на вул. Радянській.

1980 — 16 травня на базі нині Прикарпатського університету відкрито музей історії освіти Прикарпаття, якому у 1983 р. присвоєно звання „Народного“. Організатором і першим завідувачим був історик-краєзнавець Богдан Гаврилів.

1980 — 18 травня відкрито Івано-Франківський художній музей (тепер музей сакрального мистецтва).

1980 — У грудні відбулося урочисте відкриття найбільшого в області залізобетонного шляхопроводу через залізницю на вул. Радянській (нині Незалежності і Тисменицькій).

1981 — Восени працівники міської міліції на залізничному вокзалі затримали першого наркомана.

1981 — 22 грудня проведено обшук у історика П. Арсенича, якого в 1965-1986 рр. переслідували за націоналізм. Було конфісковано більше 30 книг, серед них твори В. Винниченка, М. Грушевського, Д. Донцова, П. Куліша, Б. Лепкого, О. Назарука, О. Скоропис-Йолтуховського та інші. Згодом, після настирливих домагань, частина книг була повернута.

1982 — У другій половині року затверджено розробку проекту Меморіального скверу біля театру ім. І. Франка, який передбачає реставрацію більше 10 надмогильних пам'ятників, що збереглися після зруйнування міського цвинтаря.

1982 — 12 жовтня в родині архітектора народилася юна поетеса, лауреатка премії ім. Марійки Підгірянки, учениця СШ №5 Наталя Аннюк.

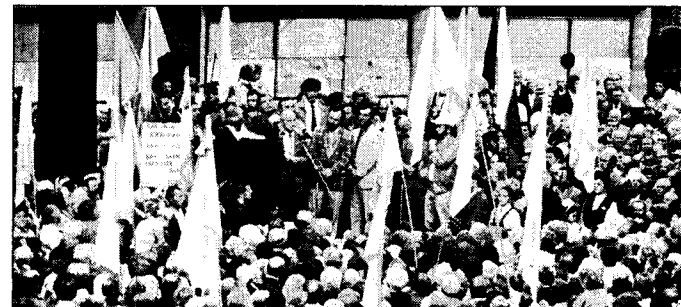
1983 — Введено в дію першу лінію тролейбусного руху протяжністю 10, 5 км.

1984 — Звання Народної артистки України просвоєно Христині Фіцалович, яка з 1963 р. працює актрисою Івано-Франківського музично-драматичного театру імені І. Франка та професором Прикарпатського університету імені В. Стефаника.

1984 — В обласному центрі працювало 7 спортивних товариств, 168 колективів фізкультури, 5 стадіонів, 304 спортивних майданчики, 44 спортивні зали, 5 плавальних басейнів, 2 криті легкоатлетичні манежі, 28 тирів і 1 шаховий клуб.

1984 — У липні завершено будівництво приміщення міського управління водопровідного господарства, яке забезпечувало через Чернівський водозабір подачу 30 тис. м³ води на добу. Вперше проект водопостачання міста був розроблений у 1913 р., але реалізований у 1957 р.

VII. ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР В ПЕРІОД ПЕРЕБУДОВИ (1986-1990 рр.)

1986 — 1 вересня прийняла перших учнів загальноосвітня школа №20.

1986 — Грудень. Здано в експлуатацію обласну клінічну лікарню в Пасічній, яку спорудили будівельники з Німеччини.

1986 — Відкрито третій в Україні літературний музей Прикарпаття.

1987 — Січень. Здано в експлуатацію перший в республіці Івано-Франківський завод-автомат з виробництва керамічних матеріалів.

1987 — Травень. Урочистості з нагоди 325-річчя заснування м. Івано-Франківська.

1 вересня урочисто відкрито СШ №21.

1987 — 26-28 листопада вперше проведено республіканську наукову конференцію „Проблеми та використання пам'яток народної дерев'яної архітектури“.

1987 — Грудень. З нагоди 325-річчя заснування міста сесія міської Ради затвердила новий герб міста, який розроблено в кольоровому, чорно-білому та рельєфному варіантах.

1987 — Впродовж кількох місяців краєзнавець Михайло Головатий опублікував в газеті „Комсомольський прапор“ серію статей з історії міста „Серйозне, ймовірно“.

1988 — Травень. Створено культурно-освітнє товариство „Рух“ (голова М. Чучук, заступник Я. Шевчук).

1988 — 24 вересня в Івано-Франківську на 105-у році життя померла репресована письменниця і громадська діячка Ольга Дучимінська. (Нар. 8. 06. 1883 р.)

27 вересня Товариство „Рух“ організувало на вул. І. Франка, біля пам'ятника поетові перший мітинг.

1988 — Був створений театр фольклору, народних свят і видовищ під керівництвом заслуженого артиста України В. М. Нестеренка.

1989 — 29 січня товариство „Рух“ організувало перший масовий мітинг, присвячений пам'яті жертв сталінських репресій.

1989 — Березень — Відкриття центрального ринку.

29 березня відбулося свято рідної мови, організоване кабінетом української мови та літератури обласного інституту вдосконалення вчителів і облвно.

15 квітня відбулася обласна установча конференція, на якій утворено обласну організацію ТУМ ім. Т. Шевченка.

Ольга Дучимінська

Члени правління ТУМ. 1995 р.

1989 — 18 червня відбувся багатотисячний мітинг на колишньому кладовищі біля зруйнованих могил українських сі-

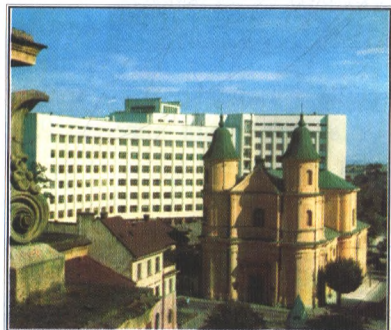
Центр міста

Пам'ятник Івану Франку на вул Незалежності

Залізничний вокзал

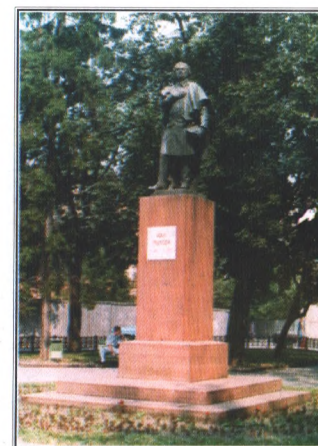
*Будинок облдержадміністрації.
На першому плані
пам'ятка архітектури —
колишній вірменський костел*

*Дитяча бібліотека
на площі Міцкевича*

*Погруддя Т.Г. Шевченкові
у міському парку*

Пам'ятник А. Міцкевичу

*Меморіальна дошка
на будинку на вул. Січових
Стрільців, в якому неоднора-
зово перебував І.Я. Франко*

*Меморіальна дошка
Б. Лепкому
на однойменній вулиці*

На могилі Л. Бачинського

Пам'ятник Д. Січинському

Могилы січовим стрільцям

Обласний музично-драматичний театр ім. І. Франка

Центр естетичного виховання молоді на вул. Незалежності

Молочне кафе на вул. Комарова

Обласна дитяча лікарня на вул. Є. Коновальця

Кінотеатр „Космос“ на вул. Незалежності

Художній музей на майдані Шептицького

Банк „Україна“

Новобудови на вул. Незалежності

Дитячий садок на вул. Т. Шевченка

Гуманітарний корпус Прикарпатського університету імені В. Стефаника

чових стрільців, який проходив під лозунгами: „Україні — самостійність!“, „Волю — Українській Католицькій Церкві“.

23 липня у парку ім. Шевченка відбувся перший санкціонований мітинг на тему: „Народ і перебудова“, Вся влада — Радам!“, на якому представники партапарату зазнали поразки.

1989 — 12 серпня в залі Спілки художників відбулися організаційні збори обласної організації НРУ. Обрано крайову Раду та делегатів на Установчий з'їзд Руху в м. Київ. У цей день був убитий член Руху Роман Левицький.

1989 — 1 вересня розпочала свою діяльність школа-ліцей №23 Прикарпатського університету, яку очолив заслужений працівник народної освіти України, кандидат філософських наук, доцент Петро Сусак.

1989 — 4 вересня помер український самодіяльний композитор, Заслужений працівник культури УРСР (з 1974 р) Микола Білан, який працював викладачем музичного училища ім. Дениса Січинського. (Нар. 31. 10. 1925 р.).

1989 — 14 жовтня з ініціативи П. Арсенича, З. Думи, С. Каспрука відбулася установча конференція обласного товариства „Меморіал“.

27 жовтня відбулися установчі збори міського об'єднання осередків Руху, головою обрано Романа Шевчука.

У цей же день урочисто відкрита перша міжнародна художня виставка-бієнале „Імпреза-89“.

1989 — 29 жовтня в Дем'яновому Лазі з ініціативи „Меморіалу“ було організоване урочисте перепоховання жертв сталінських репресій 1941 року.

1989 — У жовтні створена молодіжна організація „Студентське братство“.

Перепоховання у Дем'яновому Лазі

1989 — В листопаді проведено розкопки останків жертв сталінських репресій в Театральному сквері, які урочисто перепоховані на початку грудня.

1989 — В грудні по вул. Грушевського, 18 на будинку Народного дому відкрито бюст Т. Г. Шевченка, який вперше був встановлений до 100-річчя з дня народження Кобзаря і знищений під час Першої світової війни. Пам'ятний знак відкрито з ініціативи Б. Гаврилівна на кошти обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. Його автор — скульптор Микола Тимків.

1990 — 3 січня відбулося засідання ради ТУМу, де висунуто кандидатури на вибори до Верховної та обласної Рад. Прийнято ухвалу організувати живий ланцюг єдності 21 січня.

1990 — 21 січня за ініціативою НРУ від колишньої столиці ЗУНР (нині Івано-Франківська) до Києва простягнувся живий ланцюг єднання, присвячений 71-ій річниці проголошення Злуки УНР.

1990 — В ніч на 23 січня невідомі знищили український національний прапор, піднятий напередодні на Вічевому майдані в центрі міста.

1990 — 28 січня Святовоскресенський катедральний собор передано Українській Греко-Католицькій Церкві. УАПЦ передано приміщення колишнього Вірменського костелу. Польській громаді міста повернуто приміщення римо-католицького костелу.

1990 — Івано-Франківський колекціонер Петро Тихонов представив 60 експонатів для виставки „Шевченкіана у міні-книгах“, яка відбулася в літературно-меморіальному музеї Т. Г. Шевченка в Києві.

1990 — 8 лютого відбулася нарада партапарату області за участю Леоніда Кравчука, на якій демократи поставили свої вимоги. Першим секретарем обкому партії вперше було обрано місцевого комуніста — уродженця Снятинщини З. Куравського.

1990 — 9 лютого створено перший осередок Союзу українців.

1990 — В Івано-Франківському медичному інституті з ініціативи професора Г. О. Бабенка створено медичний центр профілактики охорони здоров'я населення Прикарпаття.

1990 — 4 березня відбулися вибори до Верховної Ради України та місцевих Рад. Народними депутатами України від Івано-Франківська були обрані Маркіян Чучук та Левко Лук'яненко; в області до влади прийшли представники демократичного блоку.

1990 — У березні головою Івано-Франківського міськвиконкому обрано Зіновія Шкутяка.

31 березня відбулася установча конференція прикарпатського краєзнавчого товариства ім. І. Франка.

10 квітня — перша сесія обласної Ради народних депутатів, головою якої було обрано М. Яковину, прийняла рішення про встановлення українського національного прапора над будівлями Рад по всій області.

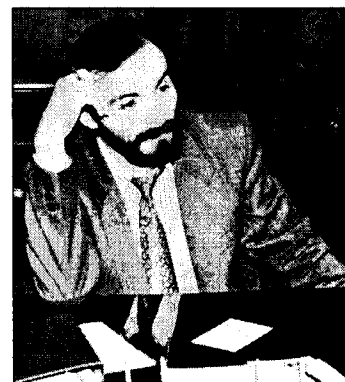
1990 — 15 квітня П. Арсенічем піднято український національний прапор на шпилі Івано-Франківської ратуші.

16 квітня відбувся творчий звіт-концерт самодіяльного композитора Богдана Юрківа з нагоди його 60-річчя.

30 квітня відбулася звітно-виборча конференція обласного ТУМ ім. Шевченка. Головою товариства обрано С. Шулепу.

13 травня вийшов перший номер газети „Галичина“ — первісток демократичної преси Прикарпаття періоду національного відродження (редактор Б. Галюк).

31 червня створена обласна організація Української республіканської партії.

Микола Яковина

Вокальний ансамбль „Смерічка“ — керівник композитор, заслужений працівник культури України Богдан Юрків

18 липня у Драмтеатрі виступав український хор з Торонто (Канада).

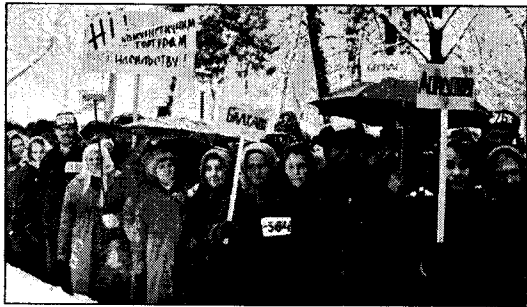
31 липня вийшов перший номер газети „Новий час“ (редактор Б. Білецький).

3 серпня побачив світ перший номер міської газети „Західний кур'єр“ (редактор В. Гордієнко).

9 серпня засновано загальнополітичну газету „За незалежність“ (редактор Б. Рокетський).

1990 — В серпні група вчених Прикарпатського університету ім. В. Стефаника В. Кононенко, О. Пилип'юк, В. Грабовецький, П. Арсенич та інші взяли участь в першому з'їзді Міжнародної асоціації українців (МАУ).

1990 — 15 вересня організовано Спілку політв'язнів України.

1990 — В жовтні відбулося святкування Дня Княгинини — колишнього села, яке на початку ХХ ст. ввійшло у межі Станіслава.

1990 — 6 жовтня створено Братство УПА Карпатського краю.

11 жовтня о 4 годині ранку стався вибух у приміщенні міської Ради.

1990 — В Івано-Франківському художньому музеї відкрито виставку молодого художника Богдана Бринського.

1990 — Івано-Франківська обласна організація Українського товариства охорони пам'яток історії та культури запровадила обласну історико-краєзнавчу премію імені І. Вагилевича. Першим лауреатом став професор Прикарпатського університету Володимир Полек.

1990 — 9 жовтня за рішенням сесії міської Ради в Івано-Франківську демонтовано пам'ятник В. І. Леніну.

1990 — 16 жовтня відбулося багатотисячне студентське віче на знак солідарності з голодуючими з 2 жовтня студентами в Києві.

1 листопада вперше за післявоєнні роки відзначалася річниця Листопадового зриву 1918 р. — День державності на західноукраїнських землях.

1990 — 15 грудня на початку вулиці Сахарова урочисто відкрито художньо-меморіальну дошку на честь відомого російського правозахисника і академіка А. Д. Сахарова, який одним із перших виступив проти тоталітарної системи і на захист українських дисидентів, зокрема викладача педінституту В. Мороза.

25 грудня введена в дію штучна злітно-посадочна смуга в аеропорту Івано-Франківська, що дало можливість приймати літаки першого класу.

VIII. ІВАНО-ФРАНКІВСЬК НА ШЛЯХУ ДЕРЖАВНОГО ВІДРОДЖЕННЯ (з 1991 р.)

1991 — 1 січня вийшов перший номер газети „Рідна земля“ (редактор В. Артим).

19-28 січня — урочистості до Дня соборності України.

5 березня відбувся мітинг, присвячений пам'яті Романа Шухевича — головного командира УПА, генерала Тараса Чупринки.

27 березня побачив світ перший номер всеукраїнського греко-католицького часопису „Нова Зоря“ (редактор І. Пелехатий).

13 квітня в катедральному соборі відбулося церемоніальне вітання та Архиерейська вечірня з нагоди прибуття на Прикарпаття (після 35-річної розлуки і життя у вигнанні) уродженця Долини, глави УГКЦ, Блаженнішого Мирослава Івана Кардинала Любачівського.

24-28 травня — перший європейський конгрес українських лікарських товариств за участю лікарів Північної Америки.

23 червня відбувся мітинг протесту щодо підписання Союзного договору.

1991 - 25 червня проведено обласну науково-теоретичну конференцію, присвячену 50-річчю створення Української Повстанської Армії (УПА).

1 липня розпочалися перші передачі Івано-Франківського телебачення (Студія „Канал — 402“).

22 серпня відбувся мітинг-протест „Ні — імперській диктатурі“. Була зачитана заява координаційної ради демократичних організацій Прикарпаття „Про політичну ситуацію і завдання демократичних сил“.

4 грудня почесне звання Заслуженого працівника культури України присвоєно відомому українському історико-краєзнавцю Петрові Арсеничу.

1991 — В Івано-Франківську створено обласну організацію Всеукраїнської спілки краєзнавців, яку очолив український вчений, доктор історичних наук, професор Володимир Грабовецький.

1992 — 28 січня відбулася зустріч з президентом УНР у вигнанні Миколою Плав'юком, вихідцем з с. Русова.

1992 — Квітень — перший Всесвітній конгрес писанкарів.

23 травня — збір націоналістів Прикарпатського краю.

16 серпня святкування 50-річчя УПА.

1 вересня відкрито українську гімназію №1.

1992 — На загальних зборах міського Товариства української мови ім. Т. Шевченка „Просвіта“ головою обрано Василя Бойка, доктора технічних наук, професора Івано-Франківського інституту нафти і газу.

1992 — Відомому краєзнавцю, заступнику начальника обласного управління архітектури Миколі Капаку присвоєно Державну премію в галузі архітектури.

1993 — 1 січня відбулася святочна академія на честь 84-річчя від дня народження Провідника ОУН Степана Бандери.

1993 — 6 січня в наше місто прибув Президент України Леонід Кравчук, який взяв участь у презентації Прикарпатського університету імені В. Стефаника.

1993 — 26-27 березня на честь 150-річчя від дня народження галицького історика Юліана Целевича проведено наукову конференцію в Прикарпатському університеті та відкрито пам'ятну дошку на початку вулиці, яка носить ім'я вченого.

1993 — 29-30 березня відбулася зустріч голови проводів ОУН і КУН Ярослави Стецько з громадськістю обласного центру, викладачами і студентами Прикарпатського університету.

22 травня в Івано-Франківському аеропорту вперше приземлився пасажирський літак „Боїнг-737“. Відкрито першу міжнародну авіалінію Івано-Франківськ-Манчестер (Великобританія).

23 травня відбулося вшанування Провідника УВО-ОУН Євгена Коновальця та інших героїв визвольних змагань.

1993 — 30 травня на фасаді Святовоскресінського катедрального собору відкрито барельєф митрополита УГКЦ Андрія Шептицького, який був єпископом-ординарієм Станіславської єпархії в 1899-1990 рр.

12 червня в місті відкрито перший готель міжнародного класу „Роксоляна“, що по вул. Грюнвальдській.

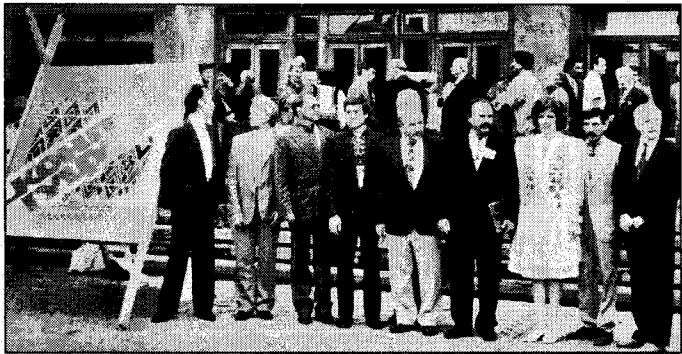
13 червня відбулося посвячення Народної Лічниці.

1993 — Серпень. У приміщенні обласного художнього музею відкрито музей сакрального (релігійного) мистецтва Галичини.

1993 — 16 серпня в Івано-Франківську розпочав роботу перший світовий Конгрес гуцулів, який пройшов під девізом „Гуцульщина і перспективи її етнічного та духовного розвитку в незалежній Україні“. Матеріали Конгресу видані окремою книжкою.

Барельєф А. Шептицькому

Організатори світового Конгресу гуцулів

1993 — 24 серпня у мікрорайоні „Каскад“ відкрито загальноосвітню школу №25, яку очолив досвідчений педагог Роман Дошак.

30 жовтня урочисто відкрито після реставрації Народний дім „Просвіта“.

1-3 листопада в Івано-Франківську відбулася міжнародна наукова конференція, присвячена 75-річчю Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР). Опубліковані матеріали конференції.

22 листопада арматурний завод одержав у Мадриді міжнародну „Золоту Зірку“ за розвиток підприємництва і внесок у міжнародні економічні зв'язки.

1993 — Івано-Франківській музичній школі присвоєно ім'я українського композитора і музикознавця Василя Барвінського (1888-1963), який в 30-х роках концертував у Станіславі і підтримував зв'язки з місцевим хором „Боян“.

1993 — Лауреаткою премії ім. Марійки Підгірянки стала українська самодіяльна композиторка Авеліна Басова, яка працює викладачем міської дитячої музичної школи №1.

1993 — Редакція газети „Новий час“ розпочала публікацію „Біографічного словника Прикарпаття“, який зібрав та опрацював професор Прикарпатського університету Володимир Полек. Вже вийшов його 17 зошитів, де на 256 сторінках подано 1200 персоналій, серед них — і уродженців Івано-Франківська та осіб, життя і творчість яких пов'язані з обласним центром.

1993 — У Вроцлаві польський автор Лешек Вежейський видав в світ 2-тисячним тиражем книгу нарисів „Станіславів — град Ревери“. Тут перебільшено багато місця відводиться родові Потоцьких, колишніх власників міста. Книжка ілюстрована сучасними та довоєнними фотографіями, містить давній план міста, але у ній майже нічого не сказано, що Івано-Франківськ — українське місто.

1994 — 1 січня вийшов перший номер газети „Тижневик Галичини“.

1994 — 25 січня у краєзнавчому музеї відбулася наукова конференція, присвячена 75-річчю Соборності України.

1994 — 5 лютого газета „Голос України“ опублікувала матеріали з архіву під заголовком „Сталін в Станіславі, звісно, ніколи не був“, де є повідомлення, що в жовтні 1949 р. М.

Хрущов просив у Сталіна дозволу „переіменовать город Станислав в город Сталинокарпатск“.

1994 — 9 лютого в приміщенні актового залу Прикарпатського університету відбувся літературно-музичний вечір письменника, вченого, народного депутата України, лауреата Державної премії імені Т. Г. Шевченка в галузі літератури Степана Пушика з нагоди його 50-річчя.

1994 — На початку лютого колектив Івано-Франківської української гімназії №1 святкував вхід до нового приміщення у Пасічній.

1994 — Лютий. До Івано-Франківська прибули мери найбільших міст України на робочу нараду Асоціації Рад народних депутатів міст України базового рівня, яких приймав голова міської Ради і міськвиконкому Ярослав Тайліх.

1994 — Лютий. ІФІНГ одержав статус Державного технічного університету нафти і газу.

1994 — 23 березня в Івано-Франківському літературному музеї з ініціативи краєзнавця З. Бойчука відкрито виставку документальних матеріалів про крайового провідника ОУН і поета Михайла Дяченка („Гомона“, „Марка Боєслава“).

27 березня до Верховної Ради від Івано-Франківська обрано В. Пилипчука і В. Костицького. С. Волковецького — головою обласної Ради, мером Івано-Франківська Б. Боровича.

1994 — У травні вперше під егідою приватної фірми „Гаркот“ видано архітектурний журнал „Своя хата“. Редактор — доцент Володимир Шпільчак.

7-12 липня відбувся світовий конгрес Союзу українців.

19 листопада відзначено 100-річчя побудови залізниці Станислав—Вороненка.

1994 — В лютому член Президії Верховної Ради України Володимир Пилипчук побував в Івано-Франківському госпіталі, де відвідав полковника Миколу Кравчука, який вже 20 днів проводив безстрокову голодівку в знак протесту на розпорядження командуючого ПрикВО забрати недобудований 30-квартирний будинок, що господарським способом зводився

для сімей підлеглих М. Кравчука. За повідомленням газети „Галичина“ (2 березня), В. Пилипчук зумів переконати полковника в необхідності припинити голодування через загрозу для життя.

1994 — 22 липня відбулася презентація книги професора Володимира Полека „Майданами та вулицями Івано-Франківська“.

1994 — 27 вересня професорсько-викладацький колектив і студенти Прикарпатського університету урочисто відзначили 70-річчя від дня народження професора Володимира Полека.

1994 — 23 грудня у Прикарпатському університеті ім. В. Стефаника відбулася наукова конференція, присвячена 150-й річниці від дня народження видатного діяча національно-духовного відродження другої пол. XIX ст., першого голови „Просвіти“ Станіслава, мовознавця професора Євгена Желехівського.

1994 — Грудень. Відбулася презентація нового комплексного млина виробництва заводу „Автоливш“.

1994 — Івано-Франківський краєзнавчий музей вперше видав „Наукові записки“.

1995 — 21 січня в Прикарпатському університеті відкрито пам'ятник Василю Стефанику. (Скульптор Емануїл Мисько).

1995 — Січень. Засновано громадську спортивно-патріотичну організацію „Тризуб“ ім. С. Бандери.

1995 — 17 лютого Івано-Франківська міська рада затвердила проекти нового герба міста, автором якого був художник Іван Марчук.

1995 — У березні лауреатом Державної премії України імені Т. Шевченка став художник Опанас Заливаха.

28 червня відбувся перший світовий конгрес станіславських гімназистів.

1995 — У липні чисельність населення Івано-Франківська складала 251869 осіб.

1995 — 26 серпня в обласному центрі урочисто відкрито пам'ятник І. Я. Франкові, а на вул. Мазепи, урочисто відкрито

музей Олекси Довбуша (нині державний) з особистої колекції академіка, професора Прикарпатського університету Володимира Грабовецького.

1995 — 30 жовтня в актовому залі Прикарпатського університету відбулася зустріч з экс-президентом УНР в екзилі Миколою Плав'юком, який також взяв участь у відкритті виставки „Вчителі — учасники національно-визвольних змагань 1919-1920 рр.“ в Народному музеї освіти Прикарпаття.

19 листопада відбувся вечір пам'яті письменника і композитора, старшини УСС і УГА Романа Купчинського.

1995 — У грудні в місті відбулася обласна конференція Конгресу української інтелігенції, яку очолив професор Микола Кугутяк.

1995 — У грудні Івано-Франківському медичному училищу виповнилося 55 років.

1995 — Товариство української мови ім. Т. Шевченка „Промісвіт“ присудило звання лауреата премії ім. Марійки Підгірянки професору В. Полеку та доценту П. Арсеничу за їх багаторічну науково-дослідницьку роботу та просвітню діяльність.

1996 — Станом на 1 січня п. р. обліку по формуванню ринку праці в м. Івано-Франківську було зареєстровано 1388 безробітних. Чисельність населення міста — 251,7 тис. осіб. За 1995 рік число населення міста зменшилося на 139 осіб. Природний приріст склав 585 осіб, міграційний відплив — 724 особи.

1996 — 15 лютого відзначено 7-річницю виводу радянських військ з Афганістану. В парку воїнів-інтернаціоналістів відбувся траурний мітинг.

20 квітня Івано-Франківське училище міліції відзначило своє 40-річчя.

1996 — 25 квітня голова Івано-Франківської міської Ради Богдан Борович видав розпорядження про відзначення 400-ліття Берестейського єднання.

27 квітня відзначено 400-ліття Берестейського єднання. В краєзнавчому музеї відкрито виставку із збірки П. Арсенича.

1996 — видано розпорядження про відзначення 11-12 травня в м. Івано-Франківську Дня Матері.

1996 — В переддень традиційного відзначення громадськостю міста травневого Дня пам'яті героїв перейменовано назви вулиць: вул. Лютчиків — на Симона Петлюри, Фучика — на вул. Дудаєва, Спільну — на Трачів, Панишева — на курінного Чорноти.

1996 — 28 червня о 9 год. 20 хвилин у Києві прийнято Конституцію України, вістка про це була з радістю сприйнята в Івано-Франківську.

28-29 червня в Прикарпатському університеті відбулися шашкевичівські читання, приурочені 185-ій річниці від дня народження Івана Вагилевича.

1996 — 31 липня видано розпорядження про відзначення у місті 140-річчя з дня народження Івана Франка.

1996 — 16 серпня обласна державна адміністрація прийняла рішення надати території колишнього єврейського гетто статусу пам'ятного місця місцевого значення.

1996 — 16-17 листопада Івано-Франківськ приймав учасників „Днів культури Казахстану в Україні“.

1996 — 1 грудня в Івано-Франківську відбулися гастролі Харківського молодіжного театру ляльок.

1996 — 6 грудня газета „Західний кур'єр“ опублікувала політичну карту області: список політичних та громадських об'єднань Івано-Франківська.

1996 — Опубліковано повідомлення про удостоєння звання „Народний артист України“ соліста Гуцульського ансамблю пісні і танцю Михайла Кривеня.

Михайло Кривень

1996 — 23 грудня засновано видавництво і друкарню „Нова Зоря“.

1996 — Наприкінці року появилось повідомлення про нагородження званням лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки президента асоціації „Біоконверсія“ Івана Мельника та групи науковців із цього ж відділу.

1997 — 17 січня газета „Західний кур'єр“ повідомила, що понад 27 тис. івано-франківських сімей користуються житловими субсидіями.

1997 — У січні на Івано-Франківському локомотиворемонтному заводі виготовлено дослідний зразок першої української залізничної дрезини.

1997 — 17 січня прикарпатський журналіст Роман Фабрика передав під заголовком „Дорога в космос починається в ... Івано-Франківську“ повідомлення, що учень фізико-технічного ліцею Ярослав Горошак став стипендіатом молодіжного аерокосмічного об'єднання „Сузір'я“ в Дніпропетровську, яке перебуває під патронатом Президента України Леоніда Кучми.

1997 — 24 січня в пресі опубліковано рішення виконкому міської Ради „Про надання назв вулицям м. Івано-Франківська“.

Президент України Л. Кучма у Прикарпатському технічному університеті нафти і газу

1997 — відповідно до рішення сесії міської Ради від 3 січня введено новий вид місцевого податку — збір за право на використання місцевої символіки.

1997 — У лютому промисловими підприємствами обласного центру виготовлено продукції на 22,4 млн. гривень (або 8%) більше, ніж у січні. Причиною січневого гальмування у виробництві названа велика кількість святкових і вихідних днів.

1997 — у березні стало відомо, що житлові тарифи в місті і області за останні 5 років зросли у 12 разів.

1997 — 19 березня Указом Президента України першим серед співробітників СБУ по Івано-Франківській області нагороджений орденом „За мужність“ полковник Геннадій Швидков.

1997 — 3 квітня новостворене громадське об'єднання „Наше місто“ (голова професор Володимир Полек) оголосило про свій намір врятувати Івано-Франківськ від матеріальної і моральної руйнації.

1997 — У травні з нагоди 335-річчя заснування м. Івано-Франківська в краєзнавчому музеї відкрито виставку з історії станіславської преси та книговидавництва.

1997 — У травні докторант Прикарпатського університету Мирон Черепанін видав унікальну монографію „Музична культура Галичини“.

1997 — 1 липня по м. Івано-Франківську статус безробітного мали 5910 осіб. Із Державного фонду сприяння зайнятості на виплату допомоги по безробіттю було виділено 3.475 тис. гривень.

1997 — 16-17 липня в Івано-Франківську відбулася бізнесова конференція „Розвиток міжрегіональних ділових зв'язків — шлях до утвердження економічної незалежності України“, у якій взяли участь представники 5 областей нашої держави та м. Києва.

1997 — У липні створено перше в місті приватне транспортне підприємство для перевезення пасажирів мікроавтобусами „Пежо-Корсар“ дочірної фірми „Ференц і К“, яке очолив Ярослав Гулик.

1997 — 25 липня опубліковано звернення громадськості мікрорайону Опришівці про присвоєння Івано-Франківській ЗОШ №6 імені І. Й. Ревчука.

1997 — 23 серпня відзначено День міста, а 24 серпня — шосту річницю незалежності України.

1997 — У вересні вдруге поновлений на посаді обласного архітектора України Михайло Ходан.

1997 — створено перше в обласному центрі приватне телефонне підприємство „Веста-ТТК“, яке очолив Олег Бойчук. Встановлено перших 3 тисячі номерів та ведеться будівництво ще 2-х тис. номерів в різних мікрорайонах міста.

1997 — 14 жовтня в будинку на вулиці генерала Тарнавського відбулося урочисте відкриття державного музею національно-визвольних змагань Прикарпатського краю.

1997 — У листопаді присвоєно звання професора Прикарпатського університету заслуженому діячеві мистецтв України Михайлові Сливоцькому, деканові музичного факультету цього вузу.

1997 — 9 листопада вперше Указом Президента відзначається День української писемності та мови на честь пам'яті літописця Нестора (1056-1114).

1997 — 3 4 грудня Ординарієм Івано-Франківської Єпархії УГКЦ став Єпископ Софрон Мудрий ЧСВВ, ректор Духовного Інституту.

Єпископ Софрон Мудрий

1997 — 17 грудня вперше через 27 років з ініціативи Івано-Франківської обласної організації всеукраїнської спілки краєзнавців проведено III Прикарпатську історико-краєзнавчу наукову конференцію, яка проведена на базі Народного музею освіти Прикарпаття.

1997 — 22 грудня з ініціативи отця-мітрата Миколи Сімкайла при катедральному соборі святого Воскресіння урочисто відкрито й освячено нову будівлю — благодійно-катехитичний центр УГКЦ.

1997 — 30 грудня на засіданні Вченої ради Прикарпатського університету ім. В. Стефаника голова облдержадміністрації Михайло Вишиванюк вручив ректорові, доктору філологічних наук, академікові АПН України Віталію Кононенку відзнаку Президента — орден „За заслуги“ III ступеня.

Мітинг в Івано-Франківську. 1991 р.

Віче-концерт в Івано-Франківську (липень 1997 р.) з нагоди 90-річчя з дня народження генерала УПА Романа Шухевича

Станіславівські Вісти

Тижневик політичний, просвітний і економічний.

ПЕРЕДПЛАТА: Річно 6.- Кор. Піврічно 3.- Місячно 1.50 - Подорожню чашо конує 12 сдт.	Виходить кожного четверга. Визав і на Редакцію наділає: ВАСИЛЬ ІВАНЦЬКИЙ	ОПОВІСТКИ по ціні 20 сдт. від строчка, а в пастр- павик 30 сдт. Адреса Редакції і Адміністрації: Станіславів, ул. Святицька ч. 23.
--	--	---

Передплата місячно 20 К. Поплавноє часко: « Станіславів » 60 СДТ. Дешає 30 сдт.	<h2>РЕПУБЛИКА</h2> виходить що дні, крім понеділків.	Редация в адміністрації: Станіславів, дні Даркшіт хвилюєць №. номері.
--	---	--

Ч. 22. Станіславів, четвер 27. лютого 1919. Рік I.

Ч. 52. Четвер, дня 6. марта 1919. Рік II.

Телефон ч. 112. Поплавноє ча- ско стоїть 50 малих сотинкає Редация і Адміністрація Станіславів, Хмельницького ч. 1.	<h2>НОВЕ ЖИТТЯ</h2> Виходить кожного дня з виїмкою понеділків	Телефон ч. 112. Умовляє: не редкає ж. річно грошк 150 піврічно . . . 70 квартально . . . 35 місячно . . . 15 Рукописий не звертається
---	--	---

Ціна числа 20 с. ОБЛАГ. РОСКОТОВА ЦІЛКОСОЮ
ВУСЛАДЕН.

Українське Життя

популярний ілюстрований часопис присвячений політичним, культурним, господарським та суспільним справам.
ВИХОДИТЬ ЩО ТИЖНЯ НА НЕДІЛЮ.

Рік I. Станіславів, дня 4. жовтня 1931. Ч. 15.

ПЕРЕДПЛАТА НА КРАЮ: Місячно 0.70 зл. Чвартально з годо . . . 2.- До чашо року . . . 6.-	Редация і Адміністрація: СТАНІСЛАВІВ, ВУЛ. СТОЛІЦЬКОГО Ч. 11, ТЕЛ. Ч. 26. Киево ПКО Країна, ч. 612 №6. В окремих риз. і адм. відділеннях стороча від 3. - 12 і від 4. - 6. Редация не звертає уваги на рукописи.	ПЕРЕДПЛАТА ЗА ГРАНИЦЮ: Для загрозення грошк річно дол. 3. ібо за рівності в іношій валюті. І крім цього Служу придбається і чашо річно, а і ишх історичних, мистецтв і чашо історичних.
---	--	--

МІСЯЦЬ ЖОВТЕНЬ — ЦЕ МІСЯЦЬ УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКИ!
В жовтні вождє культ.-освітнє Товариство повинно улаштувати свято книжки!

Зразки періодичних видань Станіслава

Лідери Народного Руху України під час зборів у Івано-Франківську, 1991 р.

БІБЛІОГРАФІЯ ОСНОВНИХ ВИДАНЬ ПРО МІСТО

1. Альманах Станиславівської землі: у 2-ох томах. — Нью-Йорк—Торонто—Мюнхен, 1975-1985.
2. Арсенич П. Станиславів — столиця ЗУНР. — Івано-Франківськ, 1993.
3. Арсенич П. Місто моє. Події останнього десятиріччя// Західний кур'єр". — 1996. — 23 серпня.
4. Баран В., Шеремета О. Історії промовисті сторінки. — Ужгород: Карпати, 1971.
5. Баронч Садок. Пам'ятки міста Станиславова. — Львів, 1858. (польською мовою).
6. Бурдуланюк В., Гаврилів Б. Історія Прикарпаття: хронологічний довідник. — Івано-Франківськ, 1993.
7. Гаврилів Б., Бойчук З. Історія Івано-Франківська в хронології. — Івано-Франківськ, 1994.
8. Гайковський Станіслав і його пам'ятки з найдавніших часів. — Станиславів, 1922 (польською мовою).
9. Галюк Б., Шеремета О. Івано-Франківськ: путівник. — Ужгород, 1979.
10. Головатий М. Серйозне, ймовірне, неймовірне і курйозне: Івано-Франківську 325 років. // Комс. прапор, — 1987. — 2 червня-29 грудня.
11. Голубков М., Січкач Г. Івано-Франківськ: короткий ілюстрований путівник. — Львів: Каменяч, 1963 — 84 с.
12. Грабовецький В. Нариси Історії Івано-Франківська: з найдавніших часів до поч. 20 ст. — Івано-Франківськ, 1989.
13. Грабовецький В. Карпенко О. Сторінками історії у майбутне. — Івано-Франківськ, 1987.
14. Івано-Франківськ: фотоальбом. (Автор тексту Сорохтей Хр/фото Міндель Б.). — К.: Мистецтво, 1964.
15. Івано-Франківськ: фотоальбом. — К.: Мистецтво. 1980. — 96 с.
16. Івано-Франківськ: план міста. — Івано-Франківськ, 1992.

17. Історія міст і сіл Української РСР в 26 томах: Івано-Франківська область. — К.: Голов. ред. УРЕ, 1971).

18. Маршрутами слави Прикарпаття. — Ужгород, 1987.

19. Полек В. Вулицями і майданами Івано-Франківська: Історико-культурний путівник. — Львів: Світло і тінь. 1994. — 84 с.

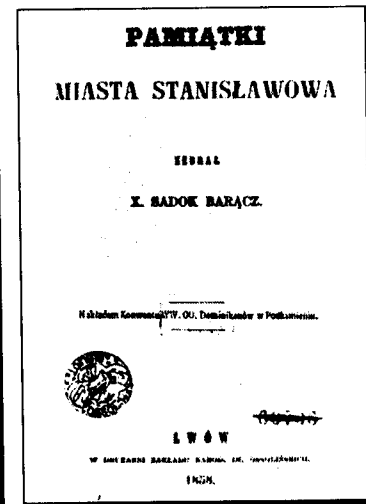
20. Полек В., Угорчак Ю. Літературно-мистецькі місця Івано-Франківська, Покуття і Гуцульщини. — Івано-Франківськ. 1898. — 24 с.

21. Полек В. Біографічний словник Прикарпаття // Новий час. — 1993-1996. Зошити 1-12.

22. Тези обласної науково-практичної конференції, присвяченої 325-річчю заснування м. Івано-Франківська. — Івано-Франківськ, 1987.

23. Шарловський Алоїз. Станиславів і повіт Станиславський під поглядом історичним та географічно-статистичним. — Станиславів, 1887. — 330 с. (польською мовою).

24. Яшан Василь. Під брунатним чоботом. — Торонто, 1989. — 284 с.

Титульні сторінки видань з історії Станіслава

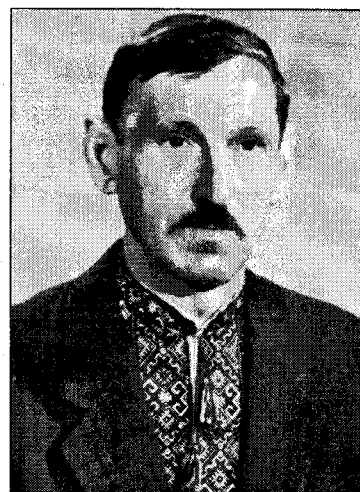
Володимир Грабовецький — академік, доктор історичних наук, професор

Володимир Полек — кандидат філологічних наук, професор

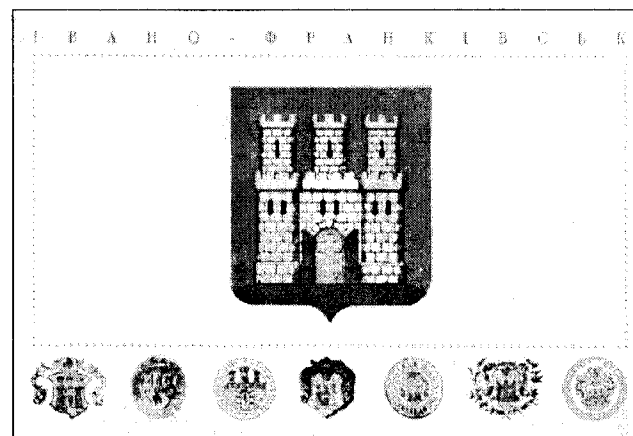
Богдан Гаврилів — кандидат історичних наук, головний історик м. Івано-Франківська

Петро Арсенич — доцент, історик-краєзнавець

ЗМІСТ

Місто у межиріччі двох річок (Б. Гаврилів).....	3
I. Заснування Станіславської фортеці та розвиток міста (1662-1772 рр.).....	21
II. Станіслав у період австрійського панування (1772-1918 рр.).....	35
III. Столиця ЗУНР (1918-1919 рр.).....	75
IV. Наше місто в міжвоєнний період.....	82
V. Станіслав під час другої світової війни (1939-1945 рр.).....	93
VI. Станіслав — Івано-Франківськ в післявоєнні роки (1945-1985 рр.).....	99
VII. Обласний центр в період перебудови (1986-1990 рр.).....	111
VIII. Івано-Франківськ на шляху державного відродження України (з 1991 р.).....	118
Бібліографія основних видань про місто.....	130

Листівка видавництва „Лілея-НВ“. 1997 р.

НБ ПНУС

609089

Історико-краєзнавче видання

Гаврилів Богдан, Арсенич Петро, Процак Роман

ЛІТОПИС
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА
(СТАНІСЛАВА)

Історична хроніка міста з 1662 року

Літературний редактор — *Володимир Полек*
Комп'ютерна верстка — *Микола Іванотчак*

© Видавництво «Нова Зоря»,
м. Івано-Франківськ, пл. А. Міцкевича, 5,
тел./факс (03422) 524-45
Реєстраційне свідоцтво № 40-п-009289 від 23.12.1996.

Підписано до друку 17.08.98. Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Гарнітура Латинська. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 8,37.
Ум. фарбовідб. 11. Обл. вид. арк. 9,4.
Зам. № 114.

Віддруковано у друкарні видавництва «Нова Зоря».
м. Івано-Франківськ, пл. А. Міцкевича, 5,
тел./факс (03422) 524-45